

Vaižgantas

DĖDĖS IR DĖDIENĖS

Bepiga, kad tai būtų buvę tėvelio ar motutės broliai ir jų žmonos. Apie juos būtų galima prirašyti labai gražių dalykų. Turėti daug dėdžių, žinoma, su dėdienėmis, nemaža garbės ir malonumo. Kokia tau garbė visame kaime, kai į tavo kiemą ima sukti, iš atlaidų grįždami, vienas vežimas, antras, trečias... Kai tavo kiemelyje pradeda nebepareiti kalamaškų ir brikelių, gerai apkaustytų, kartais ir su lingėmis. Kai baltai aptiestą tavo stalą apsėda dešimts, dvylika asmenų ir visi tau artimi. O, tokiai dienai tu negaili dviejų pūrų miežių ir apynio spurgo, negaili ir avinioko. Tau džiaugsmas, kad pirkioje užia, ir drauge malonu nusimanyti, kad kur tik pasisuksi, visur pakeliui čia vieną, čia antrą dėdę rasi, drąsiai į jį užvažiuosi, drąsiai kalbėsies, nakvynės ir vaišių lauksi, nes jie bus tavo skolininkai, privalės tave atmylėti.

Ir patiems dėdėms miela savo broliavaikiais pasididžiuoti. Giminės – ką daugiau besakysi! Bepiga, kad taip būtų buvę!

Man tenka į lietuvių tautos epopėją įvesti kitos rūšies dėdžių ir dėdienių. Liūdna tai bus istorija ir pasakojama toli gražu ne prie „apynio spurgo, miežio grūdelio“. Man teks kalbėti apie tėvo brolių – nevedusį ir apie tėvo brolienę – našlę. Šitokių tipų, manau, visai nebėra Lietuvoje, kitokioms ekonominėms ir socialinėms sąlygoms susidarius, nes dėdės ir dėdienės pavadinimai anuolaik reiškė visai ne giminės ar šeimos santykį, tiksliai tam tikrą socialinį vienetą šeimoje.

LABAI SENAI:

MYKOLIUKAS IR SEVERIUTĖ

Gerokai prieš panaikinant dvarų baudžiavas.

Saveikių dvaras buvo ne didžiausias Pats–Pamarnecko dvarų. Vis dėlto jo laukų dirbtų suvarydavo iš keleto apylinkės kaimų: Aužbikų, Geišių, Tilindžių ir kitų. Visus juos valdė Geišių Geisė Rapolas, to dvaro tįjūnas, paprastai vadinamas prižiurna. Jojo antrininkas buvo Aužbikų Šiukšta Mykolas, perpus už jį jaunesnis. Tįjūnas Rapolas, geroką bizūną nusitvėręs, rūščiai ir rimtai vaikčiojo dvare aplink ūkio trobas ir lauke aplink darbininkus. Tvarkė, barės, bizūnu pliaukšėjo ir – nuolat pypkę rūkė. Kur tik jis pasisuko, visur girdėjai:

– Mykoliuk šen, Mykoliuk ten.

Reikia grėbti:

– Mykoliuk, veskis mergas!

Reikia vežti:

– Mykoliuk, vežimų krautų!

Reikia kimšti:

– Mykoliuk, į galą!

Taip per kiaurą dieną, per kiaurus metus, per nemaža metų.

O Mykoliukas – jau visas Mykolas. Jam arti trijų dešimtų. Jis gražiai išaugęs, storas juosmenyje, pečiuitas, daugiau kaip vidutinio ūgio ir pagali. Šieno plakais, grūdų maišais jis žaiste žaidžia, visą vežimą tik vilpš už galo, jei užkliuvo. Uostai šepečiu panosėje, nes karpė nuo burnos, kad nelįstų į šaukštą valgant.

Mykoliukas visur šoka, bėga, nė neviptelėjęs, mažiausiu žodeliu nepaprieštaravęs, nepasiteisinęs, niekam, nė namiegams, nepasiskundęs. Dirbo tylomis, kalbėjo tik kas reikia. Vis dėlto jis nebuvo

paniuręs, nuobodžius. Viską taisė mėlynos jo akys, tokios ramios ir lipšnios, jog už vienas jas negalima buvo jo kitaip šaukti kaip malonėjamu žodžiu: Mykoliuk.

Tylus tylus buvo Mykoliukas, o visiems matės, jog jis šneka. Bent nori kažką pasakyti. Lūpos atsičiaupusios ir taip sudarytos, lyg tuoj štai pasakys, ką jis gera yra sugalvojęs ar atminęs. Mykoliukas kažin kuo džiaugės, kažin kam šypsojos.

– Mykoliuk, tekinas, greitutis!

Mykoliukas bėga kaip įdygtas, krauna, mina, braukia, triūšia pluša, – ar maža Pats–Pamarnecko dvaruose darbų lažininkams! Dirba tikrai už du, už tris, niekad os nieko nesišaukdamas padėtų. Net kai tirštai žmonių aplink esti, Mykoliukas dirba vienas, varo vienas savo barą. Tai aiškiai matei, ir nebuvo noro jam padėti. Kam, kad jam taip gera? Nei Mykoliukas žmonių šalinosi, nei į juos dėjosi. Patekęs į būrį, jo nepadidino, išsiskyres iš būrio, jame žymės nepaliko.

Dienos darbus padirbęs, namo savo kaiman žingsniavo pats vienas, tolėliau atsilikęs nuo kitų. Gal jo kaimas nekentė? Kur tau! Visam kaimui, kaip ir dvarui, jis buvo tikras Mykoliukas. Niekas nebūtų galėjęs pasakyti, kad Mykoliukas bet kada su bet kuriuo būtų nesutikęs, susigynęs ir išsipravadžiavęs.

Vis dėlto jis kiksi vienas. Kiksi ir šypsosi, ir nesuprasi, kuo jis šiandien taip patenkintas, kas jam, ypač šiandien, taip patiko, kas jį paglostė, pagyrė ar dovanų kąsnį kieta sūrio pakišo pagrauzti. Ne, niekas jo nepamalonino nei šiandien, nei bet kada per visą jo amžių, niekas jo darbštumo ir spartumo nepamatė ar tyčia nepasirodė matą, juoba niekas nė gražiu žodžiu neatlygino. Niekas, niekas; nė artimiausieji kaimynai neprakalbino jo:

– O tu gi, Mykoliuk...

Maža to, labai maža. Lietuvis tuo pasakymu nieko nepasako, nieko nepaklausia, nieko nelaukia ir išgirsti, kad prisipažintumei. Vis dėlto tai malonu. Prašnekinama protekciniu balsu ir užjautimu, bet reiškia, jog ir tave štai pasergėjo esant. Taigi tu nebe vienas pasaulyje, nors vienam akies mirksniui tu buvai reikalingas.

Dėl to ir šypsosi Mykoliukas visai ne šiam pasauliui. Jis jau užmiršęs, kas šiandien yra buvę, ką jis yra dirbęs, ką, kur ir iš kur vežiojęs, kas yra padėjęs, ūdijęs ar įsakymus davinėjęs, kelis kartus yra jam surikęs tijūnas: „Mykoliuk, tekinas.“ Užmiršo, kas buvo, ir, matyti, nesirūpina, ką jis ras namie ir ką vėl veiks, jei tą dieną į dvarą neis.

Mykoliukas šypsosi kitam pasauliui, su kuriuo jis bendrauja kitiems neregimu būdu; kam jis pritaria, kas jam atsiliepia. Viena tebuvo aišku: tame pasaulyje negalėjo būti žmonių, nes žmonių Mykoliukas nebuvo reikalingas. O kad jo žmonės buvo reikalingi, tai visai kas kita, tai jau jų dalykas, jie susidaro savo pasaulius.

Niekur Mykoliukas nėjo, niekur nesikišė, niekuo nesisielojo. Tėvų jam senai nebėra. Ūkį laiko ir visu kuo sielojas vyresnysis, senai jau vedęs ir vaikais suskubęs apsikrauti brolis. Ir Saveikių dvare, ir visoje jo seniūnijoje, ir namie, ir visame Aužbikų kaime nevadino jo Mykolu, tik Mykoliuku, ir nelaikė rimtu darbininku, nors jis nuo pat piemens metų dirbo berno darbus ir pagalėjo. Nei tijūnui Geišei, nei broliui Šiukštai jis nesirodė tinkąs rimtam sunkiajam darbui, tad ir siunčiojo jį ten, kur jis... padirba dvigubai, trigubai. Niekas jo nemuša, niekas nestumdo. Vis dėlto lygiai dvare, lygiai namie tiek ir tegirdi:

– Mykoliuk šen, Mykoliuk ten.

Kai tijūnas nevaro į dvarą, brolis jį varo į savo dirvą, į savo pievą, į savo klojimą. Ligi tik pasirodė pirkioje, tuoj brolienė užkorė jam ant rankų vaiką ar pristatė prie lopšio supti klykiantį. Ir Mykoliukas ėmės tų „darbų“ lygiai meiliai ir švelniai šypsodamos, kaip ir vežimų krauti. Dar labiau. Vaikelį ėmė minkštai, moteriškai, prabildamas gražius maloninamus žodžius, glaudė į save abiem didelėm kaip vėtyklės saujom už pakalio ir už nugarėlės. Jis myli savo brolio vaikus, su jais žaidžia, iš laukų jiems nešioja paukščiukus, kiškiukus, iš miesto riestainius.

Tačiau niekas to nepamato, niekas jam už tai ačiū nepasako, niekuo neatlygina, jokie gardėsio jam nepakiša. Bene nuopelno – „dėdės“, seno, bevaikio jaunikio, kurs džiaugias svetima šeima, savo

neturėdamas; taigi sau daros malonu, ne kitam. Ar negana „dėdei“, kad ūkininkas brolis sėja jam keliais goriais linų pasėlio, iš ko jis gauna keletą auksinų saviems reikalams, tabokui, jei rūko, ar kam kitam. Mykoliukas nerūkė, tai tuos auksinus supenėdavo brolvaikeiams riestainiais. Ar negana, kad ūkininkė brolienė kas šeštadienis padeda jam, jei turi prasiskalbus, baltus plovinius ir kas diena ant stalo jo vieton deda šaukštą: vadinasi, turi teisės valgyti? Nei savo lovos, nei šiaip jau jam skiriamos ypatingos vietos gulėti, nei ko pašonėn pasimesti, nei kuo užsikloti jis neturi. Kur liko vietos, vaikams sugulus, ten jam gulti; ką apsidairęs pasergėjo kitų nuliekamą, tai pasikloti, jei troboje teko gulėti. O dažniausiai nakvojo daržinėje šiene ar šiauduose, o kad ne, tai arklidėje – ten šilčiau ir nuo vagies sargyba. Neginčijami Mykoliuko tebuvo „dveji“ – kailiniai su miline, kuriais dvejais vilkėjo, kai buvo šalta, kuriuos dvejus svėrės sau per petį, kai ėjo bent kuriuo metu gulti.

Kasdienis prastas valgis, truputis audimo ir kailių gėdai prisidengti kitam būtų buvę mažoka už tokį trūšą. Mykoliukui užteko. Ak jis tik – Mykoliukas, ne Mykolas, tai ir reikalai jo maži. Jis ir pats sau buvo kažin koks mažas, tikras – Mykoliukas. Tai ir nesistebėjo, kad visi juo, mažuoju, pasivaduoja.

Taip Mykolas Šiukšta pamažu pamažu virto „dėde“, tuo senovės šeimos žmogum ašvienu, kurs aria, akėja, viską dirba, dvarą atlieka, namie berną atstoja, tuo būtinuoju ūkio inventorium, be kurio ūkis būtų ne ūkis ir šeimnininkas gautų išeiti elgetautų.

Dėdė – tai ta pati tyli žemė: vaiso nesididžiuodama, nesigirdama.

Štai jis pagrižo iš bažnyčios, pavalgė, pažygiavo, pagulėjo, pagaliau pasiėmė savo paties darbo skripkelę. Jis pats susisuko avinžarnių stygoms, pats pasidirbo skrynutę, prisipešiojo arklio ašutų smuikui, nusipirko kanifolijo. Iš viso to negudraus padargo dabar jis moka gauti melodiją, tokią pat negudrią, bet jam pakankamą.

„Kai noriu, rimtai dirbu, kai nenoriu, tinginiauju.“

Eina Mykoliukas per savo atslaimą į pakluonę, takeliu į kalną, leidžias nuo kalno į paraistę grieždamas tą pačią melodiją.

Balsas silpnėja, tolyn einant nyksta, lyg Mykoliukas jį pamažu aišytų iš sodžiaus vidurių sau į galulaukę. Sodžius, lyg nepasiduodamas, kad tai iš jo vidaus aišytų, pats, balsų traukiamas, pasirodo voromis po du, po tris. Jauni, paaugusieji ir net seni slenka Mykoliuko taku ten pat į paraistę. Dabar jie patys skripkelės balsus aišo į save iš Mykoliuko, artindamiesi į jį ir vis aiškiau girdėdami: „Kai noriu, rimtai dirbu, kai nenoriu, tinginiauju.“

O Mykoliukas jau besėdįs paantvalnyje patogiausioj jam sėdynėj, ant ežios, kelius ne pastatęs, tik juos paklojęs minkštoje pievoje. Sėdi skersomis lyg našlaitis, neturįs prie ko prisiglausti, nei motutės, nei mergelės, tai prisišliejęs bent dirvos motinėlės. Veidu į vakarus, kur saulutė pamažu žemyn leidžias, jsižiūrėjęs į erdvę, ne tą erdvę, kuri prieš jo akis, tik į tą, kuri jame pačiame. Mykoliukas varo ir varo vis tą pačią melodiją: „Kai noriu, rimtai dirbu, kai nenoriu, tinginiauju; kai noriu, rimtai dirbu, kai nenoriu, tinginiauju.“ Nepertraukdamas, nepagreitindamas, tuo pačiu taktu, visai nesumesdamas, kam jis griežia, kas jo muzika gėrisi, kas naudojasi, kas klauso, kas šoka, kam jo muzika labai tai. Lygiai taip pat, kaip tuo pradėjimu nesiliaudamas čirškia jo gamtos brolis žiogas, čia pat žolyne drauge prisigaužęs. Abudu į gamtos akordą, ne kam kitam. Dėl to ir nenuobodžiai, kad ir vienodai.

Išėjo Mykoliukas su savo liūdesiu, visame kaime sužadinęs ilgesį, norą eiti toliau toliau, į gamtą griežėjelę, į gamtą dainuotoją, į gamtą dabitą, kur gražu, kur prakilnu, iš kur – „tol matyt“, destis, kas atitinka lietuvio liūdesį ir ilgesį. Muzika pagauna sielas, užburia jas ir nebepaleidžia jų iš savo srities ne tiek savo dailiškumu, kiek tuo sielai tinkamumu.

Tai vieni toliau, kiti arčiau susisėdo, šnekučiuoja klausydami. Net tie, kurie paskendo raistan neva uogautų ar krembliautų, neina gilyn, iš kur Mykoliuko nebesigirdi, kur viena tyła, tik sukiojasi vis tų pat balsų srityje, lyg ant tam tikro ilgumo balsų virvės pririšti.

Toli toli nuo griežėjo ima suktis dvejetai. Daugiausia vienos mergaitės. Lažininkų sūnūs šokti nemoka, jie, rodos, tiek išvargę, ir kojos nebe tam; po tam dar viena už kitos užklius ar pats šokis panašesnis bus į

šlubavimą. Šoka ypatingai. Susitveria vienom rankom už pečių, už pažasčių, ne už liemenų, ne už rankų plaštakų, palinksta viena į kitą galvom, plačiai atkiša storus pasturgalius ir sukas, ne kratytinio, tik suktinio. Muzika girdis: „Kai noriu, rimtai dirbu“, o šokikės čiūkš, čiūkš, čiūkš, darydamos labai plačią apacioje ir siaurą viršuje gubą, lyg dvi vantos, surištos ražais ir už jų sukamos. Juo panašesnės į vantas, kad šventadieniui, to laiko mada, mergaitės, o ypač moters, segės bent keleriais apsaagalais tyčia, kad būtų storiiau pasturgalyje ir dėl to laibiau rodytūsi juosmenyje. Nelabai tai buvo reikalinga ir vykę: kaimietės lietuvės kresnos ir storagalės buvo ir be priedų, o tvirto vyriško juosmens nė raišiodamas nesulaibinsi.

Pasisuks vienas dvejetas, pasisuks antras; pasisuks kartu bent trys dvejetai; nebesisuka nė vienas, – Mykoliukui vis tasia, čirškia ir čirškia: „Kai noriu, rimtai dirbu“, pats sau, iš viso žmonių būrio išsiskyrėliui. Mykoliukas skenda savo daromuosiuose tonuose.

Na, ir teskendie sau! Kam tai rūpi? Niekas ir neįjautė. Taip ir reikia, kad muzikantas sau griežtų, kaip dėdė sau džiaugtų, kad ir svetimais vaikais. Niekas neįvertino Mykoliuko muzikos, kaip neįvertino jo darbo, nė meilės, – kaipgi ir kam gi įvertinsi saulės labą darbą, kad tai ir savaime aišku? Šviečia saulė – gera žmonėms, apsiniaukė – prasčiau žmonėms. Kai gera – džiaugies, kai negera – skursti, – ką gi daugiau bedarysi? Saulės dirbtinai nepasigamins, reikia laukti, kad vėl savaime švystelėtų. Tos pat rūšies buvo ir sodžiaus artistas, dėl kurio buvo bent kiek patogiau gyventi verguvės laiku. Nebūtų jo buvę Aužbikuose, žmonės negi būtų mirę. Ag kitiems kaimams nebuvo tokių Mykoliukų, nei Geišiams, nei Tilindžiams. Juo bjauresnė buvo pilna priverčiamųjų pareigų baudžiauninko butis, juo gražiau puošė artistas vidaus gyvenimą.

Negi vienas gamtai tėra akordas, negi vienaip ir tu jam įtarsi. Negi kas šventadienis ėjo Mykoliukas paraistėn. Šiomet tačiau jis tų šventadienių nelyduoja. Šiomet jis, neva kaip ir pirma, nematydamas minios juo atsekusių kaimiečių, vis dažniau ją glosto savo akim. Peršliauš palengva per visus ir vėl sau žiūri į erdvę ar į savo muzikos sritį. Ir vėl iš ten žvilgiu nukeliauja į minią. Kaip kada tai nė nebeatitraukia akių. Žiūri ir žiūri vis į tą pačią vietą, tik vargu bau kas būtų atspėjęs, ar jis ką mato. Jis ir pats to nežinojo. Tik tuo laiku jo muzika imdavo skardžiau gausti, nebe tylutėlėmis, nebe tokio liūdesiu ir ilgesiu. Tada ir suktis daugiau dvejetų išeidavo. Mykoliukas vėl šypsos, kaip grįždamas namo, tos dienos darbus padirbęs.

Nesuprantami gamtos dėsniai ir jų pajėgos ėmė darbuotis jo viduje, šildė jį vidaus šilimėle, keitė visą jojo asmenį, ligi tol pasingą, darė aktingą ir nebevienodą. Nebuvo kam pasekti ir jam pasakyti, nes jis pats to nenumanė, kodėl jo griežtuvėlis tyliau griežia, kai minioje kurį kartą neranda Severjos Pukštaičios, ir triumfo balsu ima skambėti, kai pasirodo, pavėlavusi šį kartą, nuo kalno leidžiantis mergytė. Tokiu triumfu ir ūpu, jog ji, vos tik nusileidusi nuo kalno, tuoj imdavo suktis. Ją pagaudavo muzikos ūpas, išpūsdavo jai gražias šnerveles ir įliūliudavo jauną krūtinę. Mykoliukas nenusimanė Severjai griežias; Severja nenusimanė tai jaučianti ir atsiliepianti. Jis ir ji buvo tik gamtos akordas, dar vienas visoje jos harmonijoje.

Gamtoje betgi viskas tikslu. Bet kas turi savo šaltinį, pradžią ar priežastį ir plėtojasi, kol prieina skiriamąjį galą. Mykoliukas ir Severja ėmė vienas antru domėtis, lyg juodu būtų tik dabar viens antrą pažinusi, ne iš pat mažens, lyg tik dabar pasimačiusi, ne per dvidešimtį metų kasdien. Dabar, šią vasarą, darėsi jie viens antram naujas ir įdomus; vienas ir antras ėmė tai pastebėti, ko pirmiau nebuvo pastebėję. Ir stebėjosi: nejaugi tai tas pats Mykoliukas, nejaugi tai ta pati Severiutė?

Dabar Severiutei atėjus paraistėn, nors ji kaip ir pirma laikėsi mergaičių būryje, atokiai nuo Mykoliuko, vis dažniau atsitikdavo praeiti pro griežiką. Gal tai draugė vedė, už rankos susitvėrus, o Severja nepasidavė – ir grįžo tuo pat keliu, vėl pro Mykoliuką. Jei ne praeinant, tai bent grįžtant, vis atsitikdavo ir dirstelėt iš šono į griežėjo veidą. Juodi juodi plaukeliai, net blizga iš juodumo, tamsus tamsus veidelis, lyg išblyškęs nusigandus. Graži graži lietuviškai smaili noselė.

– Kad nebūt toks blogas, būt gražus... – dilgtelėjo jai vieną kartą ir kažin kur nudulkėjo. Blogas –

reiškė: neriebus, sublogęs, sumenkęs.

Ir Mykoliukas ėmė matyt Severiutę šenjuo iš tolo ateinant ir daugiau niekur nebežiūrėjo: traukė erdvę į save, rijo ją, kaip traukinys bėgių kelią, ir artino į save mergelę. Tačiau jai praeinant, nepažiūrėjo į veidą ir jos akelių negaudė. Jautė ją grįžtant, nors buvo nusigręžęs, jautė artinantis, kaip jaučiama šilima, einant į krosnį ar žiburį kišant į veidą. Juo arčiau, juo Mykoliukui darėsi geriau, lyg šaltyje artinantis šilumėlės srovei. Severjai praėjus, jau buvo patogiau ją lydėti, įrėmus žvilgį jai į pakaušį, kur drūti bizai, į nugarą, kuri, kaip ir kitų sveikųjų ir riebiųjų lietuvičių, kuprelė buvo, lyg palenkdamą galvą sprandelyje.

Severja Pukštaičia mažiau už kitas buvo panaši į vantą. Ji buvo be palaidinės nažutkos, skiriamos, kaip ir ispanių, moteriškumui paslėpti. Tai ji ir be tos priemonės mokėjo padaryti, kietai apsitempdama stikluota liemene, klotinine ir karpyta žemiau juosmens. Toks pat stikluotas apsaigaliokas buvo apytrumpis, buvo jį išaugusi, ir tas vienas. Tai aiškiai buvo matyti prieš saulę, kai tamsiai užsibrėždavo žičkinių marškinių ilgumas. Rankų riešuose ilgos marškinių rankovės buvo surišamos kaspinais įsiveržtinai į mėsingą ranką. Tik tai buvo ne raiščio veržimai: tai savaimė buvo įsismaugę, kaip riebaus vaikelio. Ir per visą rankovę jautei lygų moterišką rankos mėsingumą, ne vyrišką raumeningumą. Palinkęs sprandas, kai žiūri iš kupros, pažiūrėjus iš priešakio, buvo tik stiprai įbestas į tvirtą neilgą liemenį.

Bizus visos mergaitės vyniojo aplink galvą, kuri vieną kartą, kuri du; nelygu kurių ilgumas. Ant to gimtojo vainiko segėsi antrą – rūtų vainikėlį. Vienaplaukei rodytis žmonėms buvo neleistina, reikėjo susirišti skarele. Jei šilta, tai vainiku suklostyta, tačiau mečmergės (viešai įsižagusios) turėjo pakaušį, kur dedama rūtų vainikėlis, pridengti tos pat skarelės kertele, nebeįvyniojama į skaros vainiką. Moterys ir vasarą išeiginį galvos apdarą dirbos iš didelės vilnonės, tik labai plonos skaros – rytiečių čalmą.

Severiotė skyrėsi nuo kitų mergaičių nebent tik dviem dalykais. Ji ėjo, vis akis nuleidus, lyg ieškodama žemėje ko mažo, ir kas žingsnis kinksėjo kaip varliaująs gužas. Prityręs būtų pasakęs – tai krembliautoja specialistė. Be to, jos veidelis buvo, nesakysime, gražus, tik toks baltas ir toks švelniai rausvas, jog už tą cerą japonai, sakoma, tikrai būtų dovanoję septynetą kitokių moteriškų trūkumų. Veido, rankų, tad ir toliau turbūt oda buvo tokia lygi, tarytum dirbtinai aptempta, ir taip blizgėjo, lyg lakuota. Derėti tai gal ir nelabai derėjo, bet reiškė geležinį kūno padarymą ir jo patvarumą. Rodės, tokia oda nė senatvėje nesiraukšlės.

Visos draugės buvo basos. Tačiau ir kojose čia buvo didelio skirtumo. Kitų matei kojas, šventei tenumazgojamas. Pukštaičios buvo tiek neįpurvintos, jog lengvai įspėjai jas esant rūpestingai mazgojamas ne tik tai vienai dienai. Buvo baltos tuo švelniu baltumu, kuriuo žymisi moteriškas kūnas, parausvinamas sveikatos ir nepagedusio kraujo. Ypač tai aišku buvo, kai besisukant suktinio, žybčiojo pilnos jos blauzdos.

Šitas blauzdas dabar štai visą laiką seka atsidėjęs ir net paraudęs Saveikių dvaro tijūnas, Mykoliuko vyresnysis, Geišė Rapolas, atėjęs paraistėn, kur žmonių būrys. Jis čia nebe pirmą kartą, ir niekam nekeista: tijūnas labai mėgo susirinkimus, nes buvo plepys ir džiaugės, radęs, kas jo klauso.

Geišių sodžius buvo antrapus miškelio už dvejeta trejeta kilometrų. Taigi Rapolas, ligi tik išgirs Mykoliuko skripkelę, ima ir atpėsčiuoja šuntakiais stačiai per girią. Taip buvo pernai, taip ir šiomet. Tik šiomet jis, rodos, bus nė vieno šventadienio neapleidęs (nelydavęs) ir tiesiog tapęs aužbikiečių narys.

Geišę, nors jis buvo darbų prižiūrėtojas ir nešiojos rimbą, gerbė visa Saveikių seniūnija, griežtai visi, kurie tik ėjo to dvaro darbus. Nei jis mušės, nei jis keikės, nei ką piktino. Protingas beraštis ir nematyto sąžiningumo. Dvaras jį labai senai įspitrėjo ir padarė dvigubą baudžiauninką: viena, kad buvo ir be to baudžiauninkas, antra, kad jį padarė dvariškį. Pririšo jį prie dvaro be dienų, paskaitydami, kad taip jis atstos Geišių du darbininku, berną ir mergą. Vis tiek Geišių baigia nykti šeima, bebuvu likę vienu du: jis, visų vyriausis, ir brolis Dovydžiukas, visų jauniausis, mažas, menkas pusbernėlis. Rapolui sunkiai ėjo ūkis. Jis pats matė netesėsias, o vesti nebuvo linkęs. Pagaliau, ką tai pridės? Vesi tą „kvailę bobą“ (kitai jį moterų nevadino), ims perėti tau vaikų, ir tiek iš jos naudos ūkiui per keliolika metų. Tuo laiku pats

trilinkai susiriesi iš vargo. Taip tamsiai įsivaizdinęs savo ateitį, Rapolas jau dabar beveik nieko nebedirbo ir alko ant pelienės duonos.

Pagaliau vieną kartą, sėdėdamas gale stalo, šitaip pasikalbėjo su Dovydžiuku:

– Tu, kvaily mažasis! Ar tu žinai, kas buvo Gediminas? Ne tavo galvai tai žinoti! Tai buvo Didisai Lietuvos kunigaikštis. Be to, išmintingas. Ag ir didikų esti kvailių, nors ne tiek, kiek tu. Tai Gediminas savo ūkj, kunigaikštiją, su visu jos sostu pavedęs valdyti ne vyresniajam sūnui, kurių buvę visas tuzinas, tik jaunesniajam, Jaunučiui vardu. Tu, kvaily, supranti, kam aš, vyresnysis, sakau tai tau, jaunesniajam?

Dovydžiukas, įsinešęs vidun visą naštą pakinktų taisyti, piktai atšovė:

– Ajau! Yra man laiko žinoti visi tavo Gadaminai ar Gydominai! Štai, žiūrėk, viskas sutrūkę, visi kinkymai virveliniai, ir tie jau supuvę. Rišu rišu, ir galo nėra. Reiktų šikšninių. Žmonės pasakys, kad mudu ir dviese nepavaldova nė to dvejeto arklių. Kad tu, Rapolai, nors kiek paarėtumei, tai mudu valaką išgyventuva ir būtuva sotu. Man taip gera arti ar šiaip jau kas dirbti. Tik aš, matai, dar netesiu, ir mudviem teks badu numirti... Ir ėmė vipčioti, nes ir dabar buvo alkanas. Rapolas, irgi alkanas, neturėjo ko atsakyti, tai tik pirštais pabūgnijo į stalą. Tarp jo ir broliuko toks buvo skirtumas, kad berniukštis alkdamas dairės, kaip čia savo sumanumu nebealkus, o jis, Rapolas, tik dairės, kad jį kas kitas pašertų pamylėdamas ar kaip kitaip. Pagaliau Rapolas pabaigė savo oraciją:

– Gi tam, kvailiuk, aš sakau, kad mane verčia dvariškiu, atleisdami mūsų dubai visas baudžiavas. Taigi tau bus pigiau išgyventi. Valdykis tad kaip išmanydamas, o pajusi Dievo valią, vesi kvailę bobą ir perėk sau sveikas vaikų. Aš tam amatui netikęs ir tau kelio nepastosiu.

Dovydžiukas prapliupo verkti: taip jam pabaiso vienam gyventi ir vargti. Vis dėlto Rapolas tą pačią dieną išėjo iš Geišių į Saveikius, ėmė tijūnauti, bepareidamas nakvotų, ir tai retai. Dovydui iš jo tiek tebuvo naudos, kad jis iš dvaro parnešdavo jam kokių senų, dar stiprių šikšnų, kurias šikšninkas keitė naujomis. Ir taip sudarė jam geidžiamuosius šikšninius kinkymus ir apynasrius. Daugiau nieko, lyg savo namams būtų patapęs visiškai svetimas.

Ilgai Dovydžiukas gyveno labai menkai. Net sunku ir bepasakyti, kaip gyveno. Tačiau gyveno, nemirė badu, kaip sau lėmė, net vis po truputį gerėjo, sulig įsigalėdamas sveikata.

Rapolas užtiko tikrąjį savo pašaukimą – tijūnauti. Taigi tijūnavo tokiuo atsidėjimu, kokio sunku buvo iš jo laukti: nematytu teisingumu ir ištikimybe Pats-Pamarneckui. Ir vis už tai, kad dabar jis buvo sočiai prišeriamas ir gerai apvelkamas be jokio rūpesčio tais dalykais. Laimingas gyveno tos tik dienos rūpesčiais, kad visi iš jo nuovados būtų laiku atėję į darbus, stovėtų savo vietose, bent ponų akyse. O jiems girdint, ypač smarkiai rėkavo pabariais ir rimbu pliaukšėjo, nors šiaip jau vis tasia jam buvo, kiek lažininkai pripelnys, kokie paskučiausieji bus metų kampanijos vaisiai. Taigi nedūko, nesikeikė, ypač niekas nebūtų pasakęs, kad Rapolas bent ką perliejo savo rimbu, kuriuo nuolat pliaukšėjo ar tik mojavu.

Rapolas, per savo tingėjimą teatlyžęs nuo kaimo darbų, nėmaž nebuvo atlyžęs nuo paties kaimo ir kaimiečių, kurie vieni temokėjo jį pagerbti neveidmainiškai. Gerbė jį, mylėjo ir net prieš kitus dvarus didžiavosi turį tokį tijūną, kurs net „šlekteri“ po truputį. Visas Rapolo sudvariškėjimas reiškėsi tuo, kad į savo kalbą mokėjo ir mėgo įmaišyti keletą nelietuviškų saviškai perkreiptų žodžių, lyg savo kalbos pertarmę. Ypač žymu buvo – daisia, iš: zdaje się¹. Nuo to ir patį kaimiečiai ėmė pravardžiuoti: mūsų Daisia. Jei Daisia niekuo negalėjo sodžiui palengvinti, tai bent rūpinosi niekuo jo ir neapsunkinti.

Tipingas ramus kavalierius rodės kaip tik skirtas vienišu pragyventi amželj. Moterų jis ne tik nebuvo papiktinęs, nė nematęs. Mergų darbininkų visai neskyrė nuo bernų darbininkų. Visus vienodai muštravo ir kvailiais vadino; visi jautė tai iš pertarmės, ne iš pažeminimo ir niekinimo. Doras, švarus, skaistus vyriškis nei ką žemino, nei aukštino, nei dviprasmiai žodžiais moterų kibino.

Taip jis ir būtų pabaigęs amželj, kad raganos, kurias jis giliai tikėjo, nebūtų jo padariusios; reiškia, sužavėjusios visai nebereikiamu laiku: nesiuotęs apželdamas, gavo atsiusti žildamas. Įstrigo jam „kvailė

¹ zdaje się (lenk.) – atrodo, regis.

boba“ – Severja Pukštaičia, visai ne iš to būrio, kurs jam tiek metų prieš akis šmišinėjo ir galbūt stengėsi nejučiomis įstrigti. Severja, nors jau buvo visiškai jaugusi merga, žiūrėk, gal jau visų pilnų metų – bet kokiems vekseliams pasirašyti, vis dėlto tėvai neleido jos į dvaro darbus, bevelydami samdyti jos vieton mergą. Taigi užsimesti senstančiam Rapolui ji nieku būdu nagalėjo.

Tai kaipgi tai atsitiko? Ar jis žino, kada ir kodėl sveikas žmogus ima ir suserga? Kad tai padarai, Rapolas nėmaž neabejojo. Tik vienu jis be galo stebėjosi – kodėl jis visai nenori eit į bet kurį monelninką, kad atburtų, ar į kleboną, kad jam egzorcizmus paskaitytų. Jis neabejotinai sirgo ir kankinosi, betgi nenorėjo iš tos „ligos“ pagyti. Kur tau! Jis to savo padėjimo dabar nebūtų mainęs ant jokio kito. Dar daugiau, visą savo dvarišką buitį atiduotų už tai, kad tik galėtų nusipiršti Pukštaičią.

– Nebeesmi, daisia, bloznas. Nė ištvirkėlis, daisia. Kad man, daisia, būtų kvailės bobos į paodį lindusios, senai jų būčiau šimtą turėjęs. Daisia, man jau arti 50 metų... Ką gi aš beveikčiau su ta plienine merga? Ir kur ją padėčiau? Pas Dovyduš jau ir be to arti pilnio. Dvi kvailės bobos prie vienos krosnies, daisia, paskuigaliais užsibadytų. Mudu su Dovydu gal ir nesimuštova, tik duonos visiems tikrai neužtektų.

Taip įkalbinėjo sau išmintingasis Geišė šimtą kartą, išėjęs gultų, vartydamas nuo vieno šono ant kito ir niekaip nerasdamas sau patogaus padėjimo, kad galėtų galų gale užmigti. Akys buvo sausos, net perštėjo. Buvo kiek karščio. Jis visas degė, plastėjo, vis tą pačią mintį mąstydamas, tą patį reginį regėdamas – Aužbikų Pukštaičią. Jautė kitą dėsni savo kauluose, kurs nepasidavė išminties dėsniui. Sužavėtas, ką ir besakyti. Čia ji matės arčiau ir norėjosi, kad būtų visai artie, čia ji buvo toli, ir norėjosi, kad visai išnyktų. Tačiau mergaitė nei artinosi, nei nyko, tik vienodai jį kankino.

Užmiršo Rapolas savo pareigas. Nebeėmė savo bizūno. Ėjo į darbininkus apsiblausęs, nieko nebematė, net tikrųjų šelmybių. Vis galvojo galvojo tą vieną mintį, kur čia Severja dar kartą susitikus? Nejaugi bėgioti pakluonėmis ar aplink jos klėtelę? Tik Geišė, tijūnas, negi bebloznas, daisia. Pats save užjuoktų. Tiesa, galėtų nueiti stačiai į Pukštus. Seniau ir užeidavo. Tai jo buvo nuovada. Čia nieko keista. Tik šitiems monams prasidėjus, Rapolas ėmė bijoti Aužbikų kaimo. Juo norės ten eiti, juo nebeis, net reikalu paraginti į bet kurį dvaro žygį ar ruošą. Seniau, būdavo, nepraleidžia nė vieno kiemo, nepakalbinęs:

– Seni kvaily! Boba kvaile! Ar jau išleidote šeimą?.. Ar jau gavote, daisia, kitiems metams šeimynos?.. Daisia, kvaile, tavo vaikas buvo susirgęs. Ar jau pagijo?

Ir jam mielai atsakinėdavo, negirdomis praleisdami jo kvailiavimus, matydami krikštolinę tijūno širdį. Dabar tijūnas tirpte tirpo prieš savo „kvailius“. Vis jam rodės, ims ir įspės kitą, slaptąją jo intenciją, pažiūrės į jį, patylomis pašieps, ir smek kiaurai! Rapolui rodės, jau visas pasaulis žinąs jo meilės kankinimąsi, kuo jis taip susirūpinęs, ir pasakojąs, sudėdamas visokias pasakėčias apie seną vyrą ir jauną pačią. Jis, trimis dešimtimis metų vyresnis, turi pretenziją pasigauti mergiotę, kuri anūke jam tiktų.

– Tfu, pondieu mylėk!.. – spjaudės ir ko nemušė savęs per veidą. Ir visas tirpo, kas bus tarp jų, kai jis, neilgai betrukęs, nebetesės eiti vyro pareigų, o jo moteris tebebus pilna jaunų pajėgų. Ar jis nėra matęs, kas tokioje poroje darosi? Bus pilna „draugų ir bičiulių“. Ne jo, jo žmonos. Tai dar nieko. Rapolas tirpo nuo kita ko, būtent nuo to pažeminimo, kurio gali susilaukt iš savo draugės jis, nusidėvėjęs vyriškis. Tirpo ir iš baimės, už ką jis kankins jauną moteriškę, atėmęs iš jos teisėtą laisvę pasirinkti sau tinkamą amžiui porą.

Ką čia daugiau beradus sau pakankinti? Geišė tyčia ieškojo priemonių sau pažeminti. Nuo pradžios ligi galo buvo jam aišku, kaip ant delno – tas ryšys negalimas, Pukštaičia už jo netekės; nei kas dora būtų, kad ir ištekėtų. Ir vis dėlto jos geidė, kaip alkanas duonos.

Sulyso, žandai dar labiau įdubo, reikšdami jo senatvę. Ir tik žindo žindo tą savo liuikapalaikę. Gal būt galų gale ir visai nusinuodijęs nikociana, kad ne tie šventadieniai ir Mykoliuko atviliojamieji paraistėn aužbikiečiai. Atsigavo Rapolas. Dabar savo pareigas vėl pradėjo eiti kaip reikiant. Ta įkibusi mintis, tas pasiilgimas ar ištroškimas, pavadinkime, kaip sau norite, meile ar kitaip, nors nė per akies mirksnį nenyko, tačiau nebekliudė. Jis maldės, laukdamas šventadienio, kada teisėtai, be baimės galės prisotinti

savo akis mylimu asmeniui, atsidžiaugti juo, pabūti netoliese.

Taip praėjo visa eilė tokių šventadienių. Rapolas nė vieno nebuvo praleidęs. Vis dėlto nė per nago juodymę neprisiartinio prie savo tikslo, nė vieno karto negavo progos pasišnekėti su Severja ir patyrinti jos. Pagaliau arti šv. Jono išsitėpė pušnis taukais, praretėjusius plaukus sviestu, jog net vienoje vietoj jam balta liko, susiveržė juosta, perbraukė sau ranka per karpytus uostus ir gaidžio statumu, visas nušvitęs, išėjo į paraistę, pasiryžęs šį vakarą būtinai pasikalbėti, ne apie piršlybas, o, ne! tik taip sau...

Ak, kaip gardžiai jis būtų iš savęs juokęsis, jei būtų pats save iš šalies matęs! Tačiau nematė, ir visi jo gudrūs sumetimai šiam kartui kažin kur buvo išsibarstę. Jokių rimtų, nė juokingų dalykų apie save nebeatminė.

Eina Rapolas, skuba žinomais raisto šuntakiais ir stebisi. Kurių gi monų? Griežtuvėlį pirma buvo gražiai girdėjęs. O dabar jo visai nebegirdi. Sustoję, įsiklausė. Ne, nebegriežia. Mykoliukas, ėmęs griežti, nebesustodavo. Nejaugi būtų kur kitur paėjęs? Ir pagreitino savo žingsnius. Išeidamas iš girelės, tačiau išvydo paprastą, gerai jam žinomą reginį. Visi buvo kaip buvę, tik viena atmaina: Mykoliukas nebegriežė, nes šalia jo sėdėjo Severja, ir abudu tylėjo.

Argi tai galimas daiktas? Rapolas Mykoliuko visai neįtarė. Per gerai žinojo jo namų dalykus ir jau įsigalėjusią „dėdės“ rolę. O tačiau tai buvo šiuo kartu senio tįjūno rungėjas, nors netyčiomis.

Esti neramių nakčių. Oras elektra pernelyg persisunkia ar ką. Rusai tokias naktis vadina „vorobjinaja noč“ (žvirblių naktis)². Dėl ko, neišmanau. Esti ir dienų tokių, kuriomis žmonės it bitės esti pikti, riejasi, vaidijasi, net mušasi, nori pirtin eiti ar ypatingai guoslūs tampa.

Visa ta diena buvo ypatingai nervinanti. Kaitra, kokios dar šiemet nebuvo buvę. Ne tik saulė, visas oras buvo geltonas kaip tirpintas vaškas. Žmonės alsavo kaip žąsiukai išsižiodami. Ėmė drabnumas, noras virsti ant šono. Bažnyčioje žmonės šlapo mirko savo prakaitu ir nervinosi. Ir pats kunigas nervingai pasakė pamokslą: visus išpeikė, išbarė, pragarus pažadėjo ir iš ten nebemėgino vaduoti, kaip paprastai darė, paduodamas vilties. Oras sudaro gyviamis nuotaiką, be pagrindo pykina ar linksmina. Buvo jaučiama audra. Oras buvo pilnas elektros, ir ji amalu byrėjo iš oro, nebesilaikydama, blizgėjo žybčiojo be griaustinio, pažemiais pynės. Kad būtų griaudę, būtumei nusimanęs esąs karo lauke per artilerijos ataką.

Neramu. Žmonės buvo padidintais norais ir padidintu nepatenkinimu. Nepatenkintas sugrįžo iš bažnyčios ir Mykoliukas. Benorėk doros iš kitų. Vaikams šiuo kartu jis neparnešė nieko. Tai ir jie paliko nepatenkinti. Vienas net jį įžeidė, atsisakęs su juo sėstis užstulėn kaip visados. Kitas šnirpštė, lūpeles patempęs, piktai akelėm delbsėdamas. Vaikai, kaip ir didieji, buvo pripratę iš Mykoliuko laukti ne malonės, tik „dėdės“ pareigų ėjimo, taigi ir vaikams pataikavimo, be ko kita.

Mykoliukas niekam neištarė nė pusės žodelio. Ką valgęs, ką nevalgęs, – rytą virtas viralas jam pasirodė ataušęs ir skanumo nustojęs, – išėjo į apluką ir užsirėmė abiem alkūnėm ant vartų. Įsižiūrėjo dvasios akim į savąjį pasaulį, į paprastąją savo erdvę ir išvydo ten nebe tai, ką visados matydavo, kam šypsodavos. Bene pirmą kartą jis išvydo visą esamąjį ir būsimąjį savo gyvenimo pragarą.

Štai jis baigia tris dešimtis. Kiti tos eilės draugai jau savaimingai ūkį laiko, yra vedę, po vieną antrą klykiantį džiaugsmą susilaukę. O jis, Mykoliukas? Ko jis prigyveno? Ir tai, kas dabar ant jo, skalbiniai, „dveji“, ir tie brolio ar brolienės „duoti“ vilkėti: tik vartoti, ne į savo skrynelę pasidėti ar išsinešti. Jo paties tėra nebent savasis kailis, kuris vargu nulupti, nors ir sakoma dvaras mėginąs bent po du kailiu lupti. Jei dvaras lupa po du, tai reikia pridėti trečias, kurį lupa brolis. Už ką? Kuriomis teisėmis? Vien tomis, kad jis pirmiau vedė, vaikais apsikrovė? Vadinasi, tyčia pasigamino daugiau duonos valgytojų ir pats vienas jos nebepritiesi. Pamėgink dabar jam nebepadėti: visi jo mažiukai išeis elgetomis – ir Kaziukas, ir Laurukas, ir pati mažoji Onutė, kuri dar nieko nekalba, o dėdę jau pažįsta ir išmano, ko iš „dėdės“ reikalauti. Ligi tik

² „vorobjinaja noč“ (rus.) – perkūnijos ir amalo naktis.

jis pirkion, tuoj jam rankeles ištiesia, ruošdamas eiti jam ant rankų, ir šaukia:

– Duod, duod...

Suprask, riestainį ar kokį pigų žaislelį iš pievos.

Vienas brolis nebepavaldys valako, ir dvaras išmes jį kur į trobelę medsargiu ar laukabėgiu.

Atminęs „gaspadoriaus“ nupuolimą, Mykoliukas net visas nutirpo. Kaipgi tai galima? Ne, jis, Mykoliukas, neleis, kad taip atsitiktų. Gi atminęs Onutę ir berniukus, net vėl ėmė šypsotis, kaip ir pirma. Visas gyvenimo kartėlis kažin kur dingo. Ne, tikrai ne! Jis negali suardyti broliui gyvenimo, vaikus paleisti iš neturto į tikrąjį badą. Jis turi būti taip, kaip yra, bent kol vaikai paūgės. Tačiau šis šviesus, pragiedrėjęs tipas vėl ėmė savaime niauktis. Naujas, ligi šiol visai jam svetimas vidaus balsas ėmė gundyti:

– O kol tai pasidarys, tu būsi jau senas ir nebenorėsi savito gyvenimo. Nebenorėsi nei pačios, nei savo griežtuvėlio. Būsi kietas bejausmis. Jei šiandien tavo brolis šeimnininkas tave veda, kur tinkamas, kur nori, ir tu laikai, juoba tada laikysi. Tik jau nebebus nei Kaziuko, nei Lauruko, nei Onutės. Onutė išskris kitur vargo vargti ir teparvažiuos ar pėsčia beparbėgs ne pažaisti su dėde, tik pilnų kerčių čia priverkti ir vargo dienelemis prisiskųsti. Kaziukas su Lauruku bus taip pat nepatenkinti; risis tarp savęs, risis su tėvu, pasigers ir da, žiūrėk, savo dėdę apmuš... Dėdė ir tada bus vienas, kaip ir dabar, ir numirs užmirštas, kur arklidėje, tais pačiais amžiniais savo dvejais užsiklojęs tik ligi kelių, nušalusiom kojom ar susitraukęs kamuolin... Ne, Mykoliuk, to laukti nėra ko. Reikia vesti ir savo šeima susidaryti.

Bet brolis ir brolienė neįsileis naujos poros į tą pačią gūžtą, kur ir be to pilna. O kad ir įsileistų, tai kas doras eis į tokį tirštimą? Nebent paprašius ponas, kad „pavelytų“ vesti. Reiškia, tuoj duotų skyrium valaką valdyti ir dienas eiti. Būtų gera... Tik su kuo tu pavaldysi, kuo įsitaisysi ir pasisamdysi, kad nė kelių savo neturi? Tokiems plikiams valakų neduodama valdyti! Be to, visoje Saveikių seniūnijoje, rodos, nėra nė vienos dykynės (pustoš), kad imtumei ir apsigyventumei gatavose trobose. Gal kur kitur yra. Pats-Pamarnecko dvarų daug tolimuose kraštuose. Tada tektų išeit iš Aužbikų, iš tos paraistės, nuo to kalno, iš kur taip toli matyti...

Ne, Mykoliuko pajėgos to netesės – išeit iš gimtosios vietos, iš to krašto, kur jau tiek vargo privargta. Ir dabar dar Mykoliukas nežinojo ar nenorėjo prisipažinti, kodėl jam ši gimtoji vietelė tokia brangi, kodėl nuo jos negali atitraukti savo širdies, kodėl ji taip prikepė prie jo, jog skauda, net tik pagalvojus apie nebuvimą čia.

Mykoliukas dar nebuvo sau pasisakęs, jog čia pat jau per ištisus dvidešimtį metų jis žiūri į Pukštų Severiutę. Atmena jos krikštynas. Paskui bėgdavo jos verkiančios pasupti. Paskui nešiojo ją ir žadino. Paskui vedžiojos, piemeniuku būdamas, kai visas būrelis sodžiaus mažiukų prie jo prikibdavo. Paskui drauge vakaravo, jai šokti griežė, kas dieną matė. Galų gale visame pasaulyje juk nėra gražesnės, stipresnės, meilesnės, išmintingesnės, doresnės, tėvam paklusnesnės...

Biro Mykoliukui visa eilė, be galo, be saiko, pagyrimo priedų, kurie vis dėlto nė iš tolo neatvaizdino jam tikrosios Pukštaičios, viso Severjos gerumo ir tinkamumo. Tarytum dabar tik, šią slopią dieną berymojant jam ant vartų, visa tai palengva prašliaužė pro jo atminties akis. Ir širdį jam taip suskaudo, taip ji ėmė plakti, jog net rankos ėmė drebėti, net ašaros pliūptelėjo iš akių. Mykoliukas įsikukčiojo kaip Kaziukas, susigėdo pats savęs ir nubėgo daržingalin į šiaudus, išsigandęs, kad kas jo nepamatytų verkiant ir neimtų domėtis ir teirautis, kodėl.

Dabar tik Mykoliukas ne tiek suprato, kiek juste pajuto, kaip Severiutė yra jam artima, kokią didelę dalį jo būtybės sudaro, kokia didelė spraga pasidarytų jo gyvenime, jei jos netektų. Ne spraga, būtų neblikę ištiso ilgo straipsnio, tiesiog nebebūtų kas beužstoja, kai šiaurus vėjas pučia, kas užtveria, kad svetimas gyvulys nelįstų... tau į sielą. Taip, dabar Mykoliukui aišku: be Severjos jam gyvenimas ne gyvenimas, ar jis jos neves, ar ji už kito ištekės.

Ir tapo ji susyk brangi brangi, už viską pasaulyje brangesnė. Ak, kad jis dabar turėtų tiek, kiek Pats-Pamarneckas: kokie būtų jam niekai visi tie dvarai, kokiuo nusijuokimu juos pablokštų Severjai po kojų. Te, žinokis, tik būk mano – tu man atstosi visas pasaulio brangenybes.

Aš tau pačią saulę atiduosiu, nes tu man skaistesnė už saulę. Aš tau visas žvaigždes nurašysiu, nes tavo dvi akelės gražesnės ir meiliau mirksi už visą dangaus skliaustą giedrią šaltą žiemos naktį. Tegul sau iškerta visą mielą mūsų raistelij, – liks man tavo plaukeliai...

Dainavo savo širdyje savo meilės dainą Mykoliukas, įsikniaubęs į šiaudus. Visa, visa, kas tik Severiutės buvo, dabar jam kažin kodėl rodės nebe jos, tik jo, tikrojo visa to savininko. Tiek jo, jog bet kieno pasikėsinimas atimti tai būtų sunkiausias nusidėjimas septintajam Dievo įsakymui – nevok, net negeisk. Severja dabar rodės Mykoliukui taip suaugusi su jo būtybe, jog nė tai vienai valandai nebegalima jos beatplėšti. Jis ir ji – tai jau viena; ar juodu žmonės sujungė, ar dar ne, – pati gamta, pats Dievas jau juos sujungė, ir kas bemėgintų išjungti, gautų atkirsti, atpjauti ar kokią kitą skaudžią operaciją padaryti, ir ji veikiausiai pasibaigtų jo, Mykoliuko, mirtimi...

Paskutinis vaizdas buvo toks baisus, jog Mykoliukas šoko iš šiaudų kaip iš verdančio vandens. Ne, jis dabar nebenori mirti, nes jis dabar be galo turtingas, be galo pilnas, kažin ko prielektrintas, nors plyškėmės. Tai buvo begalinis džiaugsmas, kad jis gyvas, jaunas, Mykoliukas, gimęs ir augęs Aužbikuose šalia Severiutės ir iš jos turbūt išmokęs griežti...

Pagavo tad mėgstamąją savo dėžutę ir tokiojo įnirtimu patraukė smuiku: „Kai noriu, rimtai dirbu“, jog net margis, paklėtyje pasliukas gulėjęs, kilstelėjo galvą ir išgąsdintas gaidys suriko: „kur, kur, kur...“ Nė kiek netrukus, visas jaunimas išvirto iš trobų ir iš tolo liuksėdamas ir maitodamasis paskubėjo paskui Mykoliuką.

Bene pirmoji tai išgirdo Severja ir nelaukdama, su kuria čia drauge susitvėrus, viena pasekė. Kažin kodėl kaip tik per šią slopą, namie ir dabar eidama, vis mąstė apie Mykoliuką.

– Kad nebūtų toks menkas, būtų gana gražus... – kartojo nebe pirmą sykį. – O koks geras! Jau tokio kito visoje parapijoje nerasi... Mums jis kaip ir nesvetimas, tik saviškis. Drauge augom... O koks jis nedrąsus... Mes, mergelės, savo tarpe drąesnės. Jokio palaido žodžio... O kad griežia! Girdi? Visas raistas jam taria. Gaus man pagriežti per vestuves...

Ir atsidūrė pakalnėje, kur savo vietoj ant ežios jau buvo skersom atsisėdęs gamtos žiogas Mykoliukas ir čirškė nepaliaudamas. Daugiau dar nieko nebuvo. Severja, šiuo kartu neturėdama draugijų, ėjo stačiai į griežiantįjį. Griežėjas vėl lyg to tik laukė. Traukė griežtuvu ramiai, vyriškai, tvirtai; visos stygos gauste gaudė, visas miškas aidėjo, net žiogai buvo nutilę. Griežė įsižiūrėjęs į ateinančią mergaitę. Tai nebuvo šiuo kartu Aužbikų Pukštaičia, tik jo, artisto, antrininkė, kuri grįžo atgal į savo būstą, į artisto širdį. Nuo pat kalno, ligi tik ją išvydo, Mykoliukas ją imte ėmės į save, artino sau Severją, rydamas erdvę, ir kai priėjo visai artie, nebenuleido savo akių, tik didelėm didelėm, pilnom bekraščio džiaugsmo ir pasigėrėjimo žiūrėjo stačiai jai į akeles. Severjos akys, taip pat plačios plačios, lyg atropino įleidus, kiek suvilgusios, taip pat pasižiūrėjo Mykoliukui į akis pilniausiu pasitikėjimu ir be jokių reikalavimų ar pretenzijų. Taip, kaip ji mokėdavo susižiūrėti su savo motina ir akimis susikalbėti, kai pabaigdavo rietimą austi, kai griausmas sugriausdavo, kai nueidavo gubų statyti: regi, kiek, kaip gražu, kaip baisu, kaip gera?

Abudu sakė: regi, kaip šiandien slopu, drabnu, ir vis dėlto kaip miela malonu gyventi, nors tiek vargo baudžiauninkams žmonėms. Mykoliukas nieko nemąstė, tik žiūrėjo, žiūrėjo į akeles neatsitraukdamas, kaip pirma žiūrėdavo į savo erdvę. Dabar jis bus radęs naują erdvę, kuriai vėl šypsosis, kuria gyvens, dėl kurios nematys dienos vargų ir sunkumų. Severja irgi nieko nesakė, tik atsisėdo grečimai ir ėmė smilgeles, ašarėles smaugyti, į vieną šluotelę dėlioti. Pagaliau tarė:

– Kad aš tau, Mykoliuk, šitą kutą prie kepurės prisegčiau, tai gražiau būtų nekaip Pats-Pamarnecko vežėjui povo plunksna...

Ir nusijuokė. Nusijuokė ir Mykoliukas, sustodamas griežęs; ne balsu, tik kažin kaip savo viduriu. Jo krūtinę, gerklę kažin kas neapsakomai meiliai kuteno ir vertė balsą daryti bul, bul, bul, o krūtinę liūliuoti.

Ir daugiau nebegriežė. Kam begrieš, kad dabar jo krūtinėje, visame jame buvo tokia muzika, kurios jis negi išreikš menku savo griežtuvėliu, dar menkesniu prisimanymu.

Sėdėjo abudu ir nieko daugiau nebekalbėjo. Jiem buvo gera. Taip gera, kaip pilnu žiedu

pražydusiems žolynams. Jie tarpsta, kvepia, lapeliai kečias į šalis, iš sunkumo lėpsta. Jie gražina pievą, traukia į save bet kurio gyvio akis. Ir nė vienas vabzdys neaplenkia jų nepabučiavęs, ant jų nepasilsėjęs. Tik vienas nedorėlis žmogus tuoj siekia jo – nusirašyti ir pavarčius pavarčius numesti, kad be laiko nuvystų, jau užmirštas.

Ką jiedu galėjo vienas antram pasisakyti? Kad myli viens antrą, kad jiedviem gera draugėje? Juk tai ir be žodžių aišku! Dar pilniau. Žodžiai arba ne viską tepasako, arba per daug pasako ir atvėsina vidų. Žodžiai – garas, išsišnypščia ir nebekečia vidaus.

Saveikių dvaro prižiurna Daisia visas nušvito, išvydęs, jog Aužbikų kompanijėlės dar nesuskubo atidūlinti paraistėn. Oro slopumas visus darė nerangius. Visi šandie ėjo lyg be tikslo, o Mykoliuko muzikai nutilus, ir visiškai buvo sustoję, kas kur šnekučiuoti, kas kur gėlelių pasiskinti. Paantvalnyje tebuvo ta viena kompanija – Mykoliukas Šiukšta ir Severja Pukštaičia. Tai įgaliojo senį tijūną prie jų prisidėti, kad nebuvo jo eilės vyreniųjų. Lengva širdimi, nemažu ūpu, tampriu žingsniu pasileido iš miškelio parugėn. Akys jam blizgėjo, kaip išvydus senai senai bematytą artimą ar mylimą giminę. Rodės, puls, prispaus prie krūtinės, išbučiuos veidelius tai jaunutei porelei. Ne, ne porelei: Daisia tematė vieną mergaitę, o vaikino, nors jis sėdėjo čia pat pašonėje, kone prisiglaudęs, nematė. Ag nematome sekėjo, kai skubinamės pasveikinti jo poniją ar poną. Ir šiaip jau Geišė šiuokart nieko daugiau nematė: nei majestotingai liūliuojančių rugelių, nei margos, storai prižėlusios pievos, per kurią jam reikėjo bristi, nei rudo šandie dangaus ir tokio pat rudo tiršto oro. Tematė vieną Severją, nes į ją vieną težiūrėjo savo vidaus, ne kaktos, akimis.

Ir abudu sėdinčiu tuojau pamatė iš raisto išsinėrusį paprastą jų šventavakarių bendrą, dėl kurio jiedviem šiaip jau buvo nei šilta, nei šalta. Pasergėjo ir pagreitintą jo žingsnį, ne tokį šabasinį kaip kitomis poilsio dienomis. Pasergėję žingsniuojant tiesiai į juodu, pajuto šandie kitaip būsiant, nelaukiamą įlįsiant į tą orą, kurį tik ką buvo susidarę patys sau, sau vieniem, kurio pavydu buvo, kad kiti kvėpuotų; įlįs ir sudrums užkerėtą jų meilės sritį.

– Dėdė Geišė ateina... – patikrino tačiau ramiai Severja, nepakeldama akių nuo savo žolių šluotelės, vis dėlto ėmė smarkiau alsuoti.

– Tijūnas ateina, – patvirtino Mykoliukas ir nė nejudamas rankom pasirėmė vejose ir kažin kaip nukėlė save bent per žingsnį nuo Severjos. Kiek pirma jam buvo pasidarę jauku, tiek dabar tapo nebejauku. Kaipgi? Jis, Mykoliukas, bus besėdįs ne tik drauge su savo nuolatiniu prižiurna, dar abipus tos pat mergaitės! Baisiai bus netinkama...

Mykoliukas daugiau kaip kits kas visoje seniūnijoje buvo supratęs su Saveikių tijūnu. Jau keliolika metų jo ausyse skamba vis tie patys dėdės Geišės raginimai: „Mykoliuk, šen, Mykoliuk, ten.“ Jau kelioliktieji metai jis nuolat sukaliogjas Geišės akivaizdoje. Vis dėlto ir šandie, kaip ir iš pradžių, juodu tebebuvo lygiai tolimu vienas antram. Mykoliukui Rapolas Geišė tebebuvo, kaip ir buvęs, tijūnas, ūdytojas, Pats-Pamarnecko akis, tiesa, niekados jo nepalietęs, tačiau visados galįs jį perlieti savo bizūnu už bet kurį neįtikimą. Geišei jis tebebuvo tas pats vergas, pastumdėlis, vaikiščias, palyginti su juo, prižiurna. Ir kas galėjo susidaryti bendra tarp įsakytojo ir klausytojo, tarp seno ir jauno? Viens rėkavo savo įsakymus, nė nežiūrėdamas, kam; antras atsidėjęs vykdė tai, nė nežiūrėdamas, kokių akių ar uostų yra tas, kurs dvarininko vardu laiko savo rankoje baudžiauninkų valdymo ženklą – bizūną.

Be pagarbos, kurios buvo Geišių Geišė pelnęs savo asmens savitumais, kaipo dvariškis, jis galėjo dar pasigirti tuo, kad visi baudžiauninkai tikrai jo bijo, vadinasi – klauso, nesipriešina, tuojau daro jo valią. Vadinasi, dvaras buvo aptikęs kaip tik tokį tarną, kurs sugebėjo dvaro santykius su mužikais sudaryti ir palaikyti – baile. Ir Mykoliukas, kaip ir kiti, buvo įbailintas, pavergtos dvasios. Namie jį buvo pavergusi brolio šeima ir padariusi – dėdė; dvare jį buvo pavergęs įsakytojas Geišė ir padaręs – tylią mašina darytoją. Taigi net dabar čia pabarėje, nedirbamą dieną, toli nuo dvaro ir jo darbų, kur jį dengia ištisa giria, kur tai valandai baudžiauninkai jaučiasi esą sau žmonės, kur ir Mykoliukas sugebėjo sudaryti sritį ir patapti jos karalaičiu, mylimu ir mylinčiu, – jis lygiai taip pat būtų šokęs, kaip ir dvare, ligi tik būtų

išgirdęs: „Mykoliuk, šok ten.“ Taigi ir dabar jis visas tiktai klausė, ką jam tįjūnas tars ir lieps padaryti.

– Sveika gyva, Severiot! Ko taip viena šiandie, be draugių, daisia? – tarė dėdė Rapolas, draugiškai, neapsakomai prietelingai nusišiepdamas. Ir klastelėjo kiek į šalį, bet kad kalbindamas galėtų žiūrėti jai į veidą.

– Sveikas, dėde, – atsakė Severja ir siekė jo rankos pabučiuoti.

Geišė visas nuraudo. Pagrobė mergaitę už rankos, ištempė ją, kad sėdėdama nepasiektų jo lūpomis, ir ėmė svavalingai kratyti ir truksėti.

– Na, jau, daisia, ir „dėdė“! Juk štai ir Mykoliukas namie, daisia, jau dėdė. O tu jo turbūt nė karto dar nesi tuo vardu pavadinusi. Pabūkime, daisia, nors vieną dieną – broliai.

Rapolui patraukus Severją už rankos, nuo kelių jai nubiro visos smilgelės, ašarėlės ir žvangučiai, iš kurių mėgino sudaryti neva Mykoliukui kutą prie kepurės.

– Severiotė, daisia, nesiliauji knarpius dirbus. Tai krembliauji, daisia, tai uogauji, tai lapauji. Kaipgi, daisia, bepavadinsime tai, ką dabar darai? Vainikauji? Žiūrėk, kaip visa apsidraikei žolelėmis, daisia, kaip vištytė, ruošdamasi perėtų. Ė, ką gi? Metas. Mergaitės veikia sensta. Kad nesentų, vienas tėra vaistas – ištekėti. Tada vis vienoda esti iki pat 45 ir daugiau metų, kada jau, daisia, tikrai pasensta ir niekas nebegali apsirikti. O gal jau ir ruošiesi už kokio beūσιο?

Kalbėjo Geišė visai nebe taip, kaip kalbėdavo, atėjęs kur nors pavarytų. Kalbėjo kavalierišku ūpu ir taip Severją kepino akimis, taip badė jomis lyg yломis, jog tasai svavalingumo ūpas ir ją pagavo.

– Dėdė brolis šiandie linksmas. Kuo gi džiaugies? Bene pats sumanei kokią „bobą kvailę“ vesti? Ag taip pat būtų pravartu, kad nesentumei, jei tai tikras vaistas nuo senatvės.

– Kva, kva, kva! – nusikvatojo Geišė garsiai ir širdingai, net atsišodamas, net abiem rankom lyg malūno sparnais aukštyn pamodamas ar paketinėš iš juoko ir didelio džiaugsmo kūliu aukštynelkas pervirsti per savo galvą, kaip daro piemenukai.

Širdingas juokas pagavo ir Severją. Pakrizeno ir jį. Pagavo ir Mykoliuką. Išsišiepė ir jis, tačiau visai ne taip, kaip šiepdavosi savo svajonėms, veikiau taip, kaip neapčiaupia dantų kvailokas sodietis, kada jį kalbina ponas, o jis nedrįsta ir nebežino, kas čia beatsakius. Arba kaip šypsos žmogus smarkiai sugauta galva.

– Klausyk, Sever! Visi pasakoja, kad tu esanti pirmoji šiame miške krembliautoja, pirmoji išrenkanti pačius gardžiuosius kremblius. Nejaugi, daisia, tu nebijai ankstyvais rytais eiti miškan? – toliau kalbino Geišė.

– Tai ko gi čia bijosi? Miškas žinomas, visi šuntakiai išvaikščioti ir nėra tokių tankių, iš kur nebūtų matyti saulės. Ji teka antai iš anapus mūsų galasodės. Eik ten link, ir išeisi nosies tiesumu savon pusėn.

– Bene visados saulė šviečia?

– Didelio čia daikto, jei ir kiton pusėn išrioglintumei: dveitas varstų daugiau prabėgti.

– O jei vilkas, meška – am? – pabaidė Geišė Severją, kaip baido mažus vaikus.

– Ne toks jau čia miškas, kad tiktų vilkams ar net meškoms stoti. Nėra čia jų. O kitoms žvėrelėms gana žąsienos ar vištienos. Kam čia joms – mergienos!

Geišė vėl nusikvatojo iš visos širdies tokiu nervingu širdies balsu, jog net klausytojus suvirpino. Ir Severjai visiškai linksma pasidarė.

– Daisia, klysti, mergele, manydama, jog miške nėra tokių, kuriems tinka – mergiena... Nepaniekintų, daisia, lūšis piktoji įdrėksti, o dar aržesnis už lūšį bernelis jaunasis...

– Bernelių miške aš, tiesą pasakius, dar nesu nė karto susitikus. Tokiuo ankstyvu laiku, kaip aš kad krembliauju, jie, tinginiai, nepaslenka, o gal labiau už mane, mergele, miško bijo. Lūšis pikta, tai teisybė, ji galėtų gerokai žmogų apdraskyti. Tą pat padarytų ir dvigubai mažesnė už ją mūsų katė. Bet reikia, kad jos pasiustų ar ką. Šiaip jau lūšis tokia pat baili, kaip ir kiaunė. Nuo žmogaus slepias, ne kelią jam pastoja.

– Bene tu esi, daisia, lūšį mačiusi? – jau rimtai nustebė Geišė.

– O kaipgi? – gyvai perkirto jį Severja. – Lūšis kelias lygiai su baudžiauninkais, auštant, medžioja lig

pusryčių, paskui kiek ilsisi paėdus, o kai saulė gerokai įkaitina jų kinį, išlenda ir ima žaisti. Aš žinau jų kinį šitame raiste, tai tyčia jas paseku nuėjus. Jos taip pat žaidžia kaip voverytės, nors didžiulės. Jų laipumas nepasakomas. Pasileis vyti viena kitą aplink drūtą pušį, ne žemėje, tik sraigiu aukštyn, tai net akys raibsta. Juokai vieni. Andai neiškenčiau ir papliaušėjau delnais. Tai žlebt žlebt abidvi žemėn, bet į mane priešakiais – šypt šypt man, ak tu jejem, kaip baisiai, kaip piktai: maniau – jau šoks ant manęs, o jos dulkė, dulkė į tankį, ir tiek jų bemačiau. Gražūs tai žvėreliai, tik kam jie tokie pikti kitiems, jei tarp savęs taip gražiai žaidžia? O, kad jos užsoktų man ant rankų kaip mūsų katytė, tai aš mokėčiau su jomis pažaisti...

Severiutė tauškė plepėjo, dėstydamą ją kutą išbirusias savo smilgeles, ir nė nepasidomėjo, kokį įspūdį daro savo pasaka.

– Kažin ką plepi! Daisia, lyg būtumei ragana: su miškiniais užsigeidei žaisti, – bailingai pertarė Daisia.

Baimė baime. O pasaka dėl to galutinai pavergė abudu klausytoju. Mykoliukas dabar jau vėl šypsojos, kaip pirma savo mintims, savo valstybei, kur viešpatauja karaliūnaičia, kaip dabar matyti, miškinė. Geišė ryte rijo mergaitę, kuriai lygiai jauku su nekenksmingais, nekaltais žiogeliais pievoje, Dievo patiestame divone, kaip ir tamsiame miške su laukiniais.

– Iš jūsų matau, kad nei vienas, nei antras nenorėtumėte krembliauti lūšių srityje, – pašiepė klausytojus.

Mykoliukas nieko, sutiko, o Geišė užsigavo ir, padaręs rimtą miną, tarė:

– Ką žinosi...

– Tai derėkime! – erzino ją Severja.

– Susilažinus gal ir pavojinga būtų eit miškan apyaušriais, kada ne tik žvėrys, ir visos dvasios pakirdusios. Vis dėlto, jei būtų geros lažybos, aš sutikčiau.

– Na, tai iš ko? – nesiliovė Severja.

– Iš rankos tos mergelės, kurią aš myliu. Jei ji pasakytų man: „Ateik pačiu vidunakčiu, į patį tamsųjį tankį, pačioje miško glūdumoje, jei nori mane laimėti“, aš eičiau.

– Kam gi taip brangiai? Geriau ateik tamsta piršlėmis į savo mylimąją, ir taip eis.

– Taigi, kad žinočiau, eičiau. Dabar reiks sukčiau patirti...

Ir pataikęs valandą, kada Mykoliukas lyg kažin kur nusigrėžė, šnibžtelėjo Severjai:

– Ateinantį šventadienį, saulei tekant, Girstupio šlaite ar man bus žūti, ar būti. Kas gaili manęs, tegu ateina vaduoti.

– Kaip sakai? – išplėtė akis Severja.

– Tai slapta, kurią tegali patirti – tenai, – pabaigė Daisia ir atsistojo, nes jau artinos į juos bent dvi voros žmonių.

– Mykoliuk, kas tau šandie pasidarė? Ko tu negrieži? Mes jau manėm, jog tu kur išnykai, – ėmė prikaišioti priėję.

Mykolas tik dabar susigriebė senai jau savo griežtuvėlį esąs panuovalyje padėjęs ir visai jį užmiršęs. Tad griebė jį nusigandęs ir pagavo linksmai čyruoti: „Kai noriu, rimtai dirbu, kai nenoriu, tinginiauju.“ Dvejetai ėmė suktis. Tik Severja vis tebesėdėjo vietoje, negalėdama atspėti, ką gi tai reiškia dėdės Geišės žodžiai, kokią paslaptį žada jis apreikšti kaip tik toje vietoje, kur lūšys vaikus vadžioja. Suprato tačiau, jog ta paslaptis ją kliudo ir labai intriguoja.

Pakviesta šokti betgi atsijokėjo, šoko stačiai ir ėmė kaip padūkusi suktis: čiūkš – čiūkš – čiūkš. Mykoliukas, kaip ir pirma, jai griežė. Tik ar be vienam Mykoliukui Severja šoko?

Aužbikų kaimas, išsitiesęs ilga virtine abipus neapsakomai purvinos gatvės, kur vežimai rudenį ir pavasarį kiaurai klimpo, stovėjo nuostabiai gražiame kalne, ne kalne, veikiau skardyje gilaus slėnio, kur želė miškas. Per jo viršunes buvo matyt antras skardis, dešinėj ežeras. Apylinkė juos vadino keturių bažnyčių vieta, nes tiek jų iš Aužbikų buvo matyti. Tiek jiems iš to ir tebuvo gerumo. Šiaip jau pilkas, surūgęs buvo jų, kaip ir kitų kaimiečių, gyvenimas.

Jei reiktų trumpai apibrėžti anų laikų gyvenimas, pasakytume: minimum ištaigų, bet kokių patogumų. Viskas daryta tik tiek, kiek būtina reikalinga, be ko jokių būdu neapsieisi, norėdamas išlikti gyvas. Pilkos dūminės mažutytės pirkelės, pilkos mažutės klėtelės, pilki ir kiti trobesiai. Ir viskas mirštamai nuobodžiai, vienodai sustatyta. Tebuvo vienas skirtumas. Kas visą sodybą turėjo iš vienos pusės gatvės, destis platesnę, tas pirkia ir klėteles statė abipus kiemo. Kas sodybą turėjo siauresnę, bet ilgesnę, tas pirkia statė vienoje pusėje gatvės, klėtį – antroje. Ar šiaip ar taip, tos dvi trobos stovėjo, iš pirkios lango turėjo būti matomos klėties durys, matomos diena, matomos ir tamsią naktį. Tam tikslui buvo šviesiai dažomos, kad ir tamsoje baltuotų ir reikštų, ar uždaros, ar vagis bus jas atsidaręs.

Ne tiek dėl kūčių, kiek dėl klėčių ūkininkas ilgų rudens nakčių nemigo. Rietimus pavogus, skaudžiau buvo neg arklius. Arklių galėjai pirkt, audimų kiekvienas taisės sau. Taigi gera šeiminkė, – o lietuvis visos geros šeiminkės, – turėjo visa to pasitiekusios ne tik visam savo amžiui, dar ir vaikams kraičiui.

Ūkininkas nepasikloviė užraktu.

Gelžinis jis buvo ir vadinosi spyna, vis dėlto buvo tai tik paprasti gelžiniai sklėsčiai, atšaunami bet kokia gera vinimi, bet koku raktu.

Menkutė buvo Pukštų, kaip ir kitų, pirkelė. Ji teturėjo du nedideliu ketvirtainiu langu keturiais stiklais: vieną į kiemelį, antrą į gatvę, abudu krikštasuolėje. Tiesa, buvo ir kitudu. Tik jie veikiau reišė vietą, kur turi būti langai iškirsti, neg pačius langus, nes, kad nešaldytų vidaus, buvo užšaunami lentomis iš vidaus. Jie buvo lygiai keturissyk mažesni už tikruosius langus ir vadinosi – prisimerkėliai, vadinasi, kaip nesveika žlibakio akis. Praktinė jų vertė buvo jokia, ir sunku dabar beatspėti, kam jie buvo iškertami, vienas priešais krosnies kaktą, antras ties lova. Nebent tai rudimentinė senovės liekana.

Asla buvo molinė, plūktinė. Visą žiemą pečeliuje (papečkyje) laikomos vištos, kai imdavo iš bado kelti nebeapkenčiamą lermą, buvo paleidžiamos palesti. Jos čia, asloje, rasdavo saujelę papiltų grūdų, patrupintų bulvių, pelienės duonos; čia pat turėjo gauti ir kitos joms reikalingos medžiagos – kalkių kiaušinio kiautui. Taigi lesė molį, darė duobeles, paskui tose duobelėse sugulusios krapštės ir dulkėmis gynės nuo edančių jas vištutėlių. Tik pratęs žmogus neknapsėjo, eidamas tokia asla.

Moters, mazgodamos indus, neturėjo tam tikro didelio indo samplovoms supilt. Jei jų buvo daug, kiekvieną kartą nešė laukan ir pylė pro duris į kiemą. Jei buvo nedaug, pamazgojus dubenėlį ar ką kita, tingėjo durų darinėti, ypač šaltyje, ir šliukšėjo čia pat į aslą; kad palaidos, nebesuplūktos žemės duobutėse nekeltų dulkių, tyčia buvo laistomos. Viduje laikomas spižius vandens atsigerti ar virti nebuvo užvožiamas. Langai aklinau užkalti, nei žiemą, nei vasarą neatidaromi. Tai gali suprasti, kiek viduje buvo šuto, drėgnumo. Nuo jo langai vasarą buvo visi užburbėję bjauriomis zliaukomis, kurios pūdė spielčius; spielčiai nebelaikė stiklo kvartkų, kvartkose plyšiai leido šaltį. Žiemą buvo storu šepečiu užšalę, užmarmėję ir nebeleido šviesos.

Plūktinė krosnis buvo nuo karščio sueižėjusi, pro ją buvo matyti liepsna. Liepsna mušė plakės iš krosnies tiesiai palubėn, pakriautėn, kur buvo prikraunama pliausių džiūti. Dažnai jos užsidegdavo ir reikdavo numesti. O nepastebėjai, tai supleškėjo visa troba, dažnai ir visas kaimas nudegdavo. Tada žmonės statė dar menkesnes trobas.

Severja savo pirkios nedabojo ir jos nemėgo taip, kaip reiktų mėgti gimimo vietelė. Ji buvo vienatinis žmogus, kurs mėgo ištaigą ir dailę. Pirkia visa to jai negalėjo duoti, nei ji pirkiai. Ne vieno žmogaus galia nugalėti visa susidariusi tvarka.

– Kur moters ruošias teliūskuojas, švaros nepalaikysi, – teisinosi vyrai.

– Kur vyrai dirba, tašo ir suka, nevaliosi pašluoti, – teisinosi moters.

Ir visi rimo, sutikdami su ta santvarka, kuri yra, nė nenuvokdami, jog gali būti geresnė jų buityje.

Pagaliau pirkia tebuvo ruošos ir darbo vieta, nelyginant skalbykla ar kuliamašis jaujas. Per kiauras dienas šeima buvo orie. Tėvas su sūnum dirvoje, bernas su merga dvare, močia su dukterimi kamaroje, dienadaržyje, darže. Jomdvim buvo darbo, jos sukos po pirkia, po namelį, net viesulą kėlė. Tai kur čia švaros ir dabos besužiūrėsi. Dirbk nuo saulės patekėjimo iki pat nusileidimo ar net sambrėškos. Darbas

darbą veja.

Jei dėl švaros moters negalėjo pasiteisinti, tai dėl dabos nenujėgė, jog jos mėgsta dabą. Kur jų vienu buvo kertelė, ten ir dabos buvo, o su ja net ir švaros.

Kai pirkios stalą, suolus, langus ir palanges Severja temazgojo vos keletą kartų per metus, kiemelį šlavė kas šeštadienis, ir jis visados buvo švarus švarus, daug švaresnis, mažiau prišuokšlintas negu troba. Ką besakyti apie rūbų klėtį, kurią ji viena teglobojo. Prieklėtis, net akmuo pasistoti švietė baltumu, nė žymelės, kad kas būtų jį pasistojęs purvina ar tik dulkėta koja.

– Pas tave taip švaru, jog net nedrašu stotis, – kalbėjo draugės atbėgusios pasikieminėt ir nairydamos; ne ko nauja ieškojo: jos aliai daiktelių čia žinojo, tik kad akis mėgo. Gražiai obliuotos ir sandariai suleistos grindys ir lubos. Sienose, grindyse nė dulkelės; pabalkiais, sąsparose nė vortinklėlio. Sienose, kur neprikabinėta drapanų ir nėra lentynų rietimams, penketas grafikos paveikslų: Dievo kančia, palaiminimas tiems namams, šv. Jurgis vaduoja karaliūnaičią, šv. Brigita ir dar kažin kas. Šv. Jurgio kepurė iš tokių strauso plunksnų, kurios tedygsta artistų vaizduoklėj. Ir tos tēptelėta varsa. Visų spielčiai sveiki ir žiemą vasarą puošiami žolėmis. Švęstų ir nešvęstų žolių bei žolynų buvo pilni pabalkiai. O viduryje gražiai atsišvietė savo geltonumu didelis šiaudų sodelis ir didelė šv. Dvasia ar karvelis, padarytas iš žąsies kiaušinio. Indauja ir skrynja gana sumaningai išmargintos žaliai geltonomis gėlėmis. Net vienatinės kėdės atkaltis buvo išdrožinėta piešiniais ar pajvairinta kiaurynėmis. Net ir grindys išbarstytos smarkiai, bet gardžiai kvepiančiais sukapotais ajerais. Buvo taip jauku, kaip geros skonies miestietės gulimajame. Nejauku čia būtų buvę tik vyriškiams. Bet jiems čia nebuvo vietos: jie čion nesilankė.

– Ak, sesel, kur tu ir laiko begauni visam kam taip padaryti? – kalbėjo draugės.

– Ir nė bluselės! – pavydėjo visos sukaptos blusų, jog, rodos, piršto nebebuvo kur pridėti, kur nebūtų kaip yla įdurta. O Severjos kakle, tai turbūt ir visame kūne, nebuvo jokios žymės.

– Turbūt ant tokios jau žemės jūsų klėtėlė – ar ajerai baido, – stebėjosi, nežinodamos, jog blusos kiaušinius deda į dulkes ir šiukšles, kurių neišvalius, neišsibodėsi nė blusų.

Gerai vėdinamas trobesys niekuo nepadavė, nei pelėsių, nei moterų kvapu. Vis dėlto čia buvo kažin kokio erzinančio skonį kvapo, dėl kurio ir draugės čia atbėgdavo.

Štai Magdė stovi tarpduryje, kažin ką užantyje rankoje laikydama. Kalbas su Severja ir nedrįsta pasisakyti, ko ji čia atbėgo. Severja ir pati susipranta.

– Duokš jau, duokš riekele. Kurių gi uždėti: ruduokių, grūzdžių, paliepių, paberžių? Nors šiandien penktadienis, tai visą šeimą gavau savo raugintais krembliais papenėti. Tačiau gal dar liko.

Kalbėjo, kilnodama čia vieną, čia antrą puodynėlę, imliodama iš jų akmenis ir švarutėlaičius medinius dangtelius ir ieškodama kremblio draugei uždėti.

– Ak tu, gardumėlis rūgšties! Kaip tu taip ir padarai! Šiandei penktadienis, nėra ko valgyti sausai. Eisiu, sakau, į Severiutę, be neturi kremblelių. Dėkui, dėkui, gardžiai užkandau!

Štai kokiuo kvapu kvepėjo (padavė) Severjos klėtėlė vasarą. O žiemą jautri nosis galėjo pajusti spalgenų ir bruknių kvapelį, jei jo neviršijo mėtų, ramunėlių, čibrelių žiedų kvapas.

Ič gerai viešnelei Severja išsinešdavo šaukštą grietinės ir apdažydavo paliepę ar grūdį, kol uždės ant riekės menkos duonos. Visa tai buvo taip apetitinga, jog net nosį sukė ir seilę varė. Tikrai sakau, tai toki skanėšai, kokių tegali patiekti labai išmintinga virėja savo smailižiams.

Rudi, melsvi krembliai buvo tikras pokylis namiškiams ir draugėms pasninko dienomis ir pelnė Severiutei daug meilės ir pagyrimų. O ji visai nenusimanė savo nuopelnų, nesuprato pasakymų „kur tu gauni laiko apsimazgot ar pakrembliaut?“, kad tai buvo daroma tuo pačiu laiku. Ir niekam ji neįkalbėjo, kad pačios pasiraugtų kremblių ir apsigintų nuo blusų.

Pagaliau stambių paplokščių akmenų takas per purviną gatvę gelbėjo kojas nuo susipurvinimo, gelbėjo ir klėtėlę nuo dulkių.

Reta viešnia klėtėlėje buvo ir pati motina. Ji tenkinosi, kumščiu pabeldus į galą, prie kurio viduje stovėjo lova dviem gulėti, ilgais per visą pagalviais ir minkštais patalais, kuriais klojo žiemą vasarą. Nuo

mažiausio dunkstelėjimo į sieną iš oro klėtelė visa virpėjo ir ūkė lyg tuščias puodas. Tai negalėjai nenubust. Apie Severją sakydavo, tereikią paliesti siena, ir ji tuoj ant kojų: tokia esanti budri ir klusni.

Severjai, išeinant į žmones, nebūtų tad buvę ko gailėtis ūkio buities, bet daug ko būtų buvę gailėti – mergos buities. Ji buvo savotiškai laiminga, slauni ir verta nemenko likimo. Tačiau gyvenimas kitaip pasuko savo ratą.

Šį šeštadienį Severja kaip paprastai buvo nuvargus dienos darbais ir miegan krito kaip akmuo į vandenį, nors labai buvo suneraminta rytykščia diena. Rytoj, kaip paprasta, visi, be vieno, turėjo eiti bažnyčion. O ji, kaip paprasta, turėjo prieš tai suskubti pakrembliauti. Vis tai, – kaip paprasta. Nepaprasta buvo, kad per šį krembliavimą ji gausianti patirti Geišės paslaptį, kuri, ji nuvokė, arti palies ir ją pačią. Krito miegan ir tuojau nuplaukė į tokias karalijas, į tokias keistenybes, kokių dar nebuvo patyrusi net per sapną. Net apglušo, ir širdis jai ėmė kūju plakti, blaškytis ir plastėti.

Kažin kas iš kažin kur dvelkė be galo maloniai, kažin kas spraudės be galo baisiai. Viena ir kita liejosi į krūvą ir kalnu virto ant jos, jog net išturėti nebegalima. Plaukė srovės juoko ir srovės ašarų, nuo vienu ir kitų buvo lygiai trošku. Matė tačiau, jog visa to galima išvengti. Tik kaip? Nebent tai težino vienas Geišė, užsakęs paslaptį. Galų gale taip jai pasidarė nejauku, lyg kas ją nuogą būtų stumtelėjęs į žmonių būrį.

Pakirdo Severja visa stangi, taip smarkiai ir bailingai stvarstydamasi visa ko aplinkui, lyg viskas nuo jos būtų kritę ir viskas ūmai reikėjo prilaikyti. Visas duknas sutraukė ant savęs, palikdama nuogas kojas. Šnirpštė nosimi, visa apdrikusi plaukais, kol galų gale praplėšė akis ir, lyg bose pro svikį, pro vienatinį langiuką gero vyro kumščiu iškišti, pajuto įtrykštančią į vidų rytų aušrą. Langiukas buvo tiesiai į vasaros rytus, lyg tyčia, kad pirmieji danguj ištryškę spinduliai atsidurtų į jį. Pamėgino vėl užsimerkt, juk šiandien ir jai valia ilgėliau parūgti patale. Tačiau ir per užvožtus akių vokus ėmė jaust įsiveržiančią vidun šviesą, jautės jau likusi visai gyva, daugiau nebemigsianti, tai dar kartą griebė šen, griebė ten, lyg ūmai išgąsdinta, ir atsisėdo kaip plieninė. Savo papratimu metė ant savęs platų, gražų šv. kryžiaus ženklą, šiuo kartu balsu, primygtinai ištardama žegnojimos žodžius. Ir susijuokė; ne iš žegnojimos: tai buvo ištikimiausias ir tikriausias jos apsigynimo ženklas, tik iš savo išgąščio.

Ūmai visas jos kūno stangumas kažin kur dingo. Dabar širdis tevirpėjo smulkiai, lyg kutendama. Per visą perėjo lyg kokia miela vilnelė, nuo pakaušio, sprando ligi pat pakinklių ir blauzdų. Ir pasidarė jai taip linksma, taip linksma, nors rūtelę imk niūniuoti. Rūtelės neužaldavo, tik staigiai kluptelėjo čia pat prie lovos ir greitai greitai iš visos širdies ėmė berti poterių žodžius. Kad ne pašnibždomis, būtų rodęsis, jog tie „poteriai“ lygu žirniai byra ant kietos lentos: gražūs, baltutelaičiai, sveiki, kirmėlių nejkandžioti ir sausi sudžiūvę. Tarė: „Amen“, ir paliko beklūpanti. Nebežinojo, kas dabar bedarą, taip jai gera buvo šitoje padėtyje, nors ir visai nebesistok, lyg paralyžius būtų ją palengva ėmęs ir saldinęs. Tik gerokai pabuvus, striktelejo prieklėtin.

Ramybė ryto, tylumas, nors su savo sąžine šnekėkis: niekas nekliudė Dievui tos šnekos iš pačių aukštybių klausyti. Kaimas tebemiegojo pačiu tvirtuoju įmygiu. Žemės knisiai žmonės tebesidžiaugė, sulaukę sekmos poilsio dienos, tebeknarkė, tebeilsino darbu sustingintus savo narius. Net gyvuliai liovė savo gramą gromuloję, balsu atrijinėję ir dūsavę, ir jie dabar snaudė. Dėl namų sargų, šunelių, galėjai visas klėtis išplėšt ir išvežt. Visa visa įmigina priešaušris.

Severją pasveikino tas vienas šnekutis švilpikas, išlindęs iš senos kiemelio liepos. Išlindo iš uokso, pasipurtė, apsidairė, jog dar per anksti, sušvilpė savo pasveikinimą dienai ir vėl dingo gūžtelėje.

Severiutę buvo bepagaunąs tuščias pasididžiavimas. Štai visame kaime ji ta viena gyva būtybė. Ims dabar, niekam neįjuntant, apsiruoš, apsižygiuos, bepalikdama motutei tik valgyt išvirt. Tik tuoj susigriebė maža tegalėsianti padaryti, neprizadindama mergaičių. Be to, paskum dar pasivėluos krembliaut ir nebesuskubs sugrįžti tuo laiku, kada visi pasileidžia miestelio link, nors lig votyvės, atseit dešimtos valandos, jai rodės begalės laiko.

Tai ėmė pati praustis, gražiai, kaip į bažnyčią, kad, iš miško sugrįžus, nebereiktų gaišt, tik

papusryčiauti greituoju ir tekinau į kelionę: ar tai juokai – keturi varstai nusispirti! Pasileido plaukus, ilgus, tankius, geltonus kaip vašką, išsitraukė iš už balkio šerinį šepetį sakuotu kotu, nusistebėjo, kaip jis gražiai, sumaningai ir tvirtai storais siūlais apipintas, ir ėmė juo šukuotis. Plaukai – ne nuobraukos, buvo jauna, tai nepiga buvo išpešti. Džiaugėsi, kad dar nesmunka, ir šukavosi, braukinėjo per juos, atsisėdęs ant slenksčio, ir visai užsimiršo, ką bedaranti. Jaunos mintys vėl pasileido į tą pačią paslapčių sritį, kur buvo buvusios naktį, kietai įmigus. Įstrigo dabar jai įspėti, ką gi reiškia matytieji sapnai, bent susekti, kaipgi ten viskas buvo, kokia ten istorija buvo jai išsidėsčiusi. Tada būtų lengviau ir štikti, ką gi ji norėjo pasakyti. Ir kankinosi, veltui bandydama sumegzt į vieną protingą eilę visa, kas, kur, kaip.

Pagaliau susigriebė ir šoko pintis bizus. Į galus įsipynė paprastus kasdienius pilkus raištelius, tik susiprato tai šandie kažin kodėl nederėsiant. Šoko tad į skrynią visai naujų, raudonų. Ir visa kita, ką tik dėjos ant savęs, šandie rodėsi jai vis netinkama, vis reikėjo ko kita griebtis ir vis gaišti. Pagaliau pusėje tualetu, pamiršusi pačius reikalingiausias anais laikais apdaro dalykus, prikaistį ir skarelę, vienaplaukė, basakoja, užtat baltuteliaičiais marškiniais ir stikluotu sijonu bei tokia pat striuke, nei klėtelės neužšovusi, pasileido kaip stirna šokinėdama per atšlaimo ir kluonų tvoras. Bėgo pakluonėmis į pakalnę, į girią; ne kiauiliarisčiu, tik žengdama, kaip per lenktynes, stengdamasi, anot to, aplenksti savo šešėlį. Taip tebėga tie, kuriems rūpi praeitis užmiršt ar ateičiai užbėgt už akių.

Tą valandą ji tikrai nedaug ką teatminė iš praeities ir nieko nesurojo iš ateities. Jokių aiškių vaizdų ji neturėjo, lyg aną šventadienį nebūtų nieko atsitikę, nebūtų buvę pagiryje nei Mykoliuko, nei Geišės. Bėgo paprastais takais, paprastu atspėjamu laiku pakrembliaut, ir tiek. Ko jūs daugiau norite, ką čia daugiau štinkate? Skubinasi? Kad galėtų laiku sugrįžti... Ko gi daugiau?

Mažutėje saujoje galingais trumpokais pirštais, kaip darbininkės bulbakasės, nešėsi pintinėle. Visas jos stuomuo nedarė jokio ypatingo įspūdžio. Tokių mergelių antai pilna bažnyčia. Visos jos, jei kuri tik ne ligūsta džiovininkė, ne padaryta, reiškia, nesužavėta ir dėl to nepagydomai nykstanti, buvo tokio pat stipro kūno, taip harmoningai išlavinto darbais, kaip neišlavina jokie sportai. Stiprios gamtos stiprūs padarai.

Šmūkstelėjo į girią ne takais, tik stačiai į šlaitą, kur buvo lūšių, bet kur augo ir puikiausių kremblių, tokių krušnių kaip kremzlės, jog net dantyse gurgžda. Taigi prisirinks pačių jauniausių, neperaugusių, dar nekirmijusių, neapglebusių. Te sau vėlyvesniems krembliautojams tokie lieka.

Ir, viską pasaulyje užmiršusi, ėmė greit greit tursinėt aplink medžius, raudama tuos, kurie „iš po samanų marškos sarmatlyvai kyšo“, kaip Anykščių šilelyje. Nė vieno karto nepakėlė akių, kol išėjo, kur rečiau medžių.

Čia rytų saulė pašvietė tiesiai į lazdynų krūmą, visą jį nudažydama raudonai. Dirstelėjo ten link ir žaliame pasienyje išvydo, jai pasirodė – milžiną, visą liepsnojantį tviskantį. Ir tokia bailė ją perėmė, jog ji sukliko nebe savu balsu ir taip šiurpulingai ėmė klykti, lyg proto netekusi. Plačiai akis išvertusi, veizėjo į vyriškį ir, lyg jo nepažindama, spiegė kaip šunų apnikta mažmergė, neturėdama kuo gintis.

– Severiut, ar pablūdai? Gi tai aš, daisia, Geišė, ne koks pojuokas... Sever, atsijokėk, susimildama... Pagaliau žinokis, aš einu šalin... – kalbėjo tįjūnas Daisia, iš pradžių nuo krūmo, paskui prišokęs prie jos, paglostęs ją abiem rankom, per pečius ir vėl atsokdamas atgal nuo nepakenčiamai skaudaus spiegimo.

– Oi, kas čia? Tai čia tamsta, dėde? O kodėl gi toks... Kam gi toks raudonas ir nemirkčioji... – ėmė pagaliau kalbėti, visa perbalus, visa drebėdama, visa uždususi, akyse tebematyt buvo didžiausias išgąstis.

– Daisia, tas pats, tas pats, – pradžiugo Geišė. Vėl prišoko arčiau, priglaudė mergelę į sau, prisispaudė jos galvelę, pabučiavo į kaktą, šiurkščiu savo delnu perbraukė jai per skruostą.

Severja nesipriešino, lyg pajėgos netekusi; net užsimerkė. Glūdėjo Geišės glėbyje, leidėsi pasodinama po medžiu. Geišė kažin ką jai šnekėjo ilgai, lipšniai, su ašaromis akyse. Turbūt žadėtąją paslaptį. Glostė jos ranką, petį, kaklą. Pasilenkė jos galvelę, ėmė bučiuoti akis, kaklą, plaukus, kol įkniubo į lūpas ir nebenorėjo beatsitraukti. Maigė kankino krembliautoją, o ta vis nei žodelio, nei pritarimo, nei pasipriešinimo; jokių mostu, jokių raumenų timptelėjimu neatsakė į visus karščiausias Geišės mylavimus,

saldžiausius jo žodelius. Plačiai išplėstos ir lyg miglotos jos akys tereišké, jog jai nelabai tai visa ta malonė. Vyrišką meilę ta gamtos duktė gėrė lygiai taip pat, kaip gėrė ryto rasą ar aušros šilumą; gėrė, kol dar nebuvo nuodėmė, kurios jau tenka bijoti.

Gal to ji ir pabūgo, kad ūmai it balandis spurstelėjo mergaitė iš Geišės rankų, tiek jos ir tematė.

Bėgo Severja namo kaip skraistė, dar greičiau neg iš namų, ir vis dar puse savo sąmonės tegalvojo:

– Argi tatai reiškė nesuprantamas mano sapnas? Ar tai ir yra pažadėtoji paslaptis?

Parbėgo namo ir įsikniaubė į priegalvį. Nei pusryčiauti, nei bažnyčion eiti. Ji girdėjo, kai motina vieną kartą pabeldė į sieną, po valandos antrą, ir neatsiliepė. Viskas dabar buvo labai tai jai. Ir tik kai viskas nurimo, kai visi išėjo išvažiavo bažnyčion, pašoko ir pati galvatrukčiais iškurnėjo paskui.

Bažnyčioje, pilnintelėje žmonių, jai buvo pigia nugrimzti, kad niekas nepasergėtų, kaip ji priilsusi ir visa nušilus. Gulėjo kniūpsčia ant grindų ne iš maldingumo ar atgailą darydama, tik kad buvo lyg girta ar kuo apipenėta. Severja jautėsi lyg nebe ta pati besanti, lyg viskas joje susitraukė, susispaudė ir kažin kas darosi. Nors nieko nebuvo valgiusi, valgyti visai nenorėjo, tik troško gert. Ir nė valandėlę neišnyksta iš jos vaizduotės – vyriškis, ir ne kas kitas, tik Geišė.

– Padaryta... – smilkterėjo jai per galvą, ir visa nutirpo: aiškiai pajuto, jog nuo tų „padarų“ nėra vaisto; ar, tikriau, yra: tai tas pats padarytojas. Geišė užstojo jai visą saulės šviesą, visą pasaulį, visus žmones. Kiek lig šiol buvo laisva nuo visa ko pašalinio gyvenime, tiek dabar buvo pilna to vieno: teatminė tą vieną – Geišę, tegalvo apie tą vieną – Geišę, kurs ją glamonėjo, davinėjo pirmąją meilės pamoką.

O gal nebe pirmą? Ag ji myli Mykoliuką. Tik visai kas kita esama mylėti ir būti mylimai. Mykoliukas, jai rodės, jokių pamokų jai nedavinėjo. Kas buvo, tai savaime. Jūdviejų santykiuose meilė tik formavosi, o išsireikšti davė kur kitur. Su Mykoliuku buvo tik dvasių susituokimas, su Geišė – ko kito. Katroji gi meilė tikroji: ar dvasių svyrimas, ar kūnų? Ar kūnai tik panaudoja dvasių krypsnį? Kurgi tad laukiamoji ir žadamoji meilė: dvasių harmonijoje, ar kūnų patenkinime? Kas bendra dvasių srityje tarp mokyto profesoriaus ir jo tarnaitės, kurią jis dideliu pamėgimu veda ir santaikoje sugyvena? Kodėl lietuvis patriotas „myli“ lenkę, aiškiai nusistačiusią prieš jo idealus, prieš visą jo tėvynę? Ir ar tik ne chimera tas tariamasis dvasių sukritimas?

Tai ne Severja galvojo, ji nemokėjo galvoti. Ją tik gyvenimas pamokė, jog gali būti lygiai galingas dvasių sukritimas, kaip ir kūnų.

Tą pačią dieną, lyg tyčia neleisdamas Severjai ar sau ataušti, Geišė Rapolas, Saveikių dvaro tijūnas, piršlėmis atėjo į Aužbikų Pukštus, Saveikių dvaro baudžiauninkus. Atėjo pats vienas, be piršlio, buteliu degtinės kišenėje nešinas, ir išgąsdino visą Pukštų šeimą, visus Aužbikus.

Pukštų samdiniai nustėro.

– Tijūnas! Pats dvaro tijūnas (ar tai juokai?) peršasi!

Užbartiems pastumdėliams rodės, jog nė Pats-Pamarneckas didesnės garbės nebūtų padaręs Pukštams.

Brolis nesakė nieko, tačiau širdyje buvo nemaža pradžiugęs. Jis jau buvo pradėjęs dairytis į klėtėlę, kaip čia jam pačiam joje susisukus lizdelis, ištekinus seselė.

Tėvai iš pradžių nusigando, kaip išgirdę savo nelaimę. Tik degtinė tėvą atvėsino. Jis ir visai nurimo, kai Daisia griežtai pasakė, nieko jam nereikia, nei pinigų, nei galvijų. Žemės negi pirksiąs, gyvuliais negi dirbsiąs jis, dvariškis. Pasiims, girdi, Severja savo skrynią su rūbeliais – ir viskas.

Vienai močiai instinktas sakė: ne! Lietuvės moteries instinktas. Tos moteries, kuri ir į tikrą vietą ėjo, ašaromis paplūdusi. O ką gi besakyti, už tarno, be tam tikro padėjimo. Taigi kaip nukrito Pukštienei širdis, pirmus žodžius Geišei ištarus, taip daugiau ir nebepakilo; kaip ėmė mausti ją, taip maudė vis labiau, kad pradėjo lūpos virpėti, ir ji niekaip neprarijo degtinės raselės, kurios buvo siurbtelėjus, kai iš eilės jai padavė stiklėlį. Siurbtelėjo, paspringo, apsipylė ašaromis ir, pastačius stiklėlį atgal ant stalo, išėjo laukan.

Visi tai išsiaiškino ne kuo kitu, tik neapsakomu gailėsčiu, kad reiks skirtis su ta viena dukterimi.

Pagerbė jos skausmą ir sulygo – be jos.

Motinai širdį fiziškai sopėjo, lyg gumbui pakilus. Taigi prispaudė savo paširdį įpiestos briauną ir žiobčiojo kalbėjo vis tą vieną:

– Dievuliau... Dievuliau... Dievuliau...

Senis Geišė pro sieną jos dvasios akimis buvo regimas. Antai jis sėdi įdubusiais skruostais... Ir jį jos mergytė gaus bučiuoti? Senis Rapolas tiek teturi, kiek ant savęs, kitką dvaras duoda. O kai nebeduos, tai ubagais eis jos mergytė, mažučiais apsikrovus?..

Driūksėjo per jos galvą baisių baisiausi, juodu juodžiausi paveikslai ir vaizdai, ir vis dėlto nenupiešė jai to tikrojo vaizdo, kaip jos mergytei reiks pergyventi ilgas amžius, kurį jai laiduoja pavydėtina sveikata.

Kai Rapolas su buteliu atėjo, Severjos nebuvo viduje. Ji „rekolekcijas sėdėjo“ ant skrynios savo klėtelėj. Ji nieko negalvojo. Griaustis ar gailėtis jai dar nebuvo ko, o ateities ji dar nematė. Ir dar viena buvo nuostabu: jos vaizduotė nepiešė jai jokio Geišės paveikslo, kokių jis akių, kokių plaukų, kokių lūpų, nosies, ką taip gerai žinojo apie Mykoliuką. Geišė jai buvo tik gamtos pajėga, pasinaudojusi tik jo rankom jai spaudžioti ir glostyti, lūpomis jai bučiuoti. Geišė buvo tik pasinaudojęs jau tokia valanda, tokio laiku, tuo pereiginiu jaunybės laiku.

Severja sėdėjo ant skrynios ir degė, kaip degė ir visą dieną. Lūpelės jai buvo raudonos ir kiek išvirtusios, smilkiniuose tvinksejo. Sėdėjo, draikė sau plaukus ir nieko nenorėjo veikti. Nenorėjo nei vidun eiti, nors jautė kažin ką ten nepaprasta. Sėdėjo stabu ištikta.

O viduje Rapolas senai jau neramiai dairės, bet tylėjo. Ir tada tik neva susigriebė, kai gavo visų pritarimą, jei dar ne žodžiais, tai palankumu apsiėjime su juo.

– Eisiu įsivesiu jaunąją, – tarė ir išėjo į klėtelę.

Eina Geišė per gatvę, o po jo kojų žemė linksta. Akys paraudo, liepsnos prieš akis draikos. Jei dabar Severja pasakytų jam: ne, tai... tai jam buvo aiškus galas: nebegyventi. Kaip tai atsitiktų, jis nenumanė, jautė tačiau, jog būtų katastrofa. Nedrįso tad peržengti slenksčio merginos klėtelės, svyravo, kaip svyruojama žengti žingsnis, nuo kurio pridera visa ateitis, žūti ar būti. Pasvyravęs pasvyravęs, ne tiek drąsiai, kiek būriškai, akiplėšiškai žingtelėjo.

Dėbtelėjo Severja akim nuo skrynios ir kadgi suspiegs ko ne taip pat, kaip rytą girioj, ir triskart pakratė rankes, kaip gindamasi nuo ko nemėgiamo. Loštelėjo atgal Geišė, pasirengęs bėgti, kad žmonės nepamanytų ko bloga. Tik Severja riktelėjus nutilo, ir Rapolas be nuotokos pulte įpuolė į vidų, uždusęs, paspringdamas. Atsisėdo šalia, apsikabino, prispaudė, pamielavo, kaip ir rytą. Severja ir vėl nieko: nesipriešina, tik ir į jo pusę nė nedirsteli. Jos akelės vėl apsitraukė migla ir nieko nereiškė, kas viduje darosi.

– Eikiva vidun... – linksmi, jaunikaičiu striktelėjęs, tarė Rapolas ir išsivedė mergelę, automatiškai pastatęs ją ant kojų. Pirkioje Severja namiškiams pasirodė visiškai apglušusi, tai per nevalią suvertė jai stiklėlį bjaurios degtinės. Ji nurijo, ko neuždusdama spirito garais, ir visu delnu suktinai nusukė zūbelius, kaip nugriežiama lapai nuo griežčio. Nusišluostė ir taip pat išėjo į namelį, kur buvo prie grūstuvės pastebėjusi alpstančią motiną.

Už durų jau bėgte pribėgo prie motutės, iš tolo išskėstomis rankomis, kaip kitados, kai reikėjo gelbėtis nuo ko nors.

Apsikabino motutės, įkniubo veidu jai į krūtinę. Ir motutė ją apsikabino, kietai kietai prispaudė jos galvelę prie širdelės, tik nebeištarė tų raminamųjų žodelių, kaip kitkart mažai:

– Cit, cit, aš tavęs niekam neduosiu!

Neištarė, ir dukrelei nepasidarė lengva lengva, jauku, nors užmik jos prieglobstyje.

Du instinktu, motinos ir dukters, sukibo; du karkleliu susipynė iš bailės ateinančios audros viesulo, kurs pagaus vieną jų, pasuks pasuks ir nublokš jį kažin kokią nežinomą šalį, į neatspėjamą likimą. Ir svyravo svyravo abidvi be žodžių. Kam žodžių? Žodžiais ateitį pagiedos vestuvių daina...

Sodžiuje gandas netrunka pasiekti patį galą. Jau jis visas užė, tratėjo. Vieni tyčiojos iš nelygios poros,

kiti pavydėjo. Išgirdo tai ir Mykoliukas. Jis vienas nieko nepasakė, savo nuomonės nepareiškė. Nenusigando, neparaušo, tik susirūpino, kaip susirgus kam mylimam pavojinga liga. Nebegriežė jis tą šventadienį, nebėjo ten, iš kur tol matyt, ar kur girelė ošia. Nei jis pavydėjo, nei kelią užbėgti norėjo, nes jautė – ne jo pajėgoms išvaduoti Severiutė iš tos nelaimės, nes nebuvo ko kita duoti, kas vadintųsi – laimė. Lygiai skaudėję būtų jam širdį, jei jis būtų pamilęs Pats-Pamarnecko dukterį, ir ji būtų pažadėta grapei Marikoniui ar kunigaikščiui Radvilai. Ne jam, ne jam – dėdei...

Tas egoizmo pasipriešinimas, tas veržimasis į savo ateitį, kurs buvo anąkart kilstelėjęs ir nuslūgęs, šiuo kaip tik reikiamuoju momentu nebekilo ir nevertė ko nors griebtis. Mykoliukas buvo ne tragedijoms ar skaudžioms dramoms pergyventi, tik melancholijai, liūdesiui reikšti kitiems, tvirtai tvirtai savo viduje užvožus draminę padėtį.

Tokiam dalykui tinkamas nebent vienu tik lietuvių vidus. Jo viduje širdies sopė, sielos nelaimės apauga kaip gumbas; pasidaro dalis jo sielos, padaro jį kitokį, o pašalietis nė spėti neatspėja, jog to iš pradžių nebūta, su tuo neapsigimta, – tai susidaryta. Ko tu rastumei lietuvių širdyje, išskrodęs jų kokį šimtuką, sudarytumei kitiems gerą pragariuką, o lietuviams tai sudaro – tik liūdesį, iš šalies žiūrint. Širdims išskrost ir patirt, ką atskiras lietuvis kenčia, dar nerasta tokių peiliukų. Viena poezija tai težino, ir ta – tik nujautimu.

Per dvi savaiti senis Geišė tik ieškojo progos nubėgti į Aužbikus ir pasimatyt su Severja. Ją, žinoma, visados rasdavo namie ir eidavo klėtėlėn „pasišnekėt“ o tos šnekos kaip ir nebuvo, tik bučiavo ją be proto, be nuovokos. Rodės, dabar tapo pasiryžęs atsibučiuoti už visą savo sugaištą jaunybę. Jei buvo jam lemta pagyventi dar 20 metų, tai, rodės, kondensavo, tirštino juos į dvejus trejus: atsiimti, kas tavo, ir išnykti. Ko gi daugiau, rodės, bebus vertas gyvenimas?

Ir Severją nuolat laikė neatsijokėjusią, lyg apypenais apvalgydintą. Ji svaigo ir svaigo. Net jai kažką skaudėti ėmė. Nei poterių bekalbėjo, nei bažnyčioje besimeldė.

Antriems užsakymams išėjus, imta taisyti į vestuves, daryti alaus, pjauti karvė. Severja ėmė motinai atsidėjus padėti, dirbo sušilusi ir vis labiau ėmė atsigosti. Kai po trejeto dienų viskas buvo sumesta ir aptvarkyta, laisva atsisėdo ant savo skrynios, sunėrė rankes ant kelių ir pati sumetė:

– Už trijų dienų paskutinieji užsakai, ir aš – Rapolienė Geišienė, nebe Pukštaičia; dvariškė, Saveikių kumetė, nebe Aužbikietė. Nenusinešiu šios lovos, kur taip švaru, minkšta ir ramu buvo miegoti... Nei šios klėtėlės, kur niekas po kojų nesipynė... Nebeisiu į paraistę... nebegirdėsiu Mykoliuko: „Kai noriu, rimtai dirbu“...

Nuėmė nuėmė visą Severją, dabar tik atminus Mykoliuką. Perėjo šaltis per visą kūną, tik šiuokart ne iš viršaus, iš apačios, nuo kojų, kol nesugniaužė už pažiaunių. Sugniaužė ir nebeleido.

– Mielas berneli, drauge, augintojau, linksmintojau... Agi aš ketinau tave paprašyti, kad man pagriežtumei per mano vestuves... Kodėl gi tu dabar jau kelintas šventadienis nebegrieži nebeskripkuoji?... Eisiu pasikviesti.

Nutarė ir... nebėjo.

Numanė tat būsiant pasityčiojimą. Numanė Mykoliuką ją mylint. Tačiau ir tai žinojo, jog tarp jųdviejų nieko nebuvo, tai niekas ir netrūksta. Mykoliukas jos nesipiršo, nei mėgino: kurgi jam ir pirštis, kad pirkioje nėra vietos, kurgi dėtų savo žmonelę ir pasipiršęs? Ne, jis ne rungėjas kitų.

– Taip tai taip, – ėmė kalbėt jai sąžinės balsas. – Vis dėlto tu jį išdavei, nes jį mylėjai ir tebemyli. Tebemyli, nesigink! Jis geras. Jis tau yra atidavęs kažin ką geriau neg Geišė. Ir tu tai tylomis andai priėmei; ilgai priiminėjai, kaip stebuklingasis paveikslas tikinčiųjų maldas ir pasitikėjimą. Ir darei stebuklus: jį, vargšą, darei laimingą, viską jam atstojai, ko tik jis kitur stigo...

Severja ėmė dairytis progos jam pasiteisinti, tik neišmanė, dėl ko, kuo ji nusidėjusi. Ir perpietėmis, kada pareina valgyt, nuėjo į Šiukštus. Visi miegojo pokaičio. Pirkioje tebuvo vienas pats Mykoliukas, besėdįs antrame gale stalo, užsikniaubęs ant savo rankų. Miega ar verkia? Sakytumei – miega, nes štai kuris metas nė nekrust, sakytumei – verkia, nes retkarčiais pečiais gąščioja.

Jau trečia savaitė, kai Mykoliukas kai dirba – dirba, kai valgo – valgo, bet ligi tik palieka vienas pats be nieko, kniaubias ant rankų ir taip esti, kol brolis išvaro jį ko dirbti. Kad nepavarytų, gal taip prabūtų visą dieną, visą naktį.

Ak, kaip jam buvo sunku! Ak, kad brolis būtų žinojęs nors mažą dalelę to, kokią dramą pergyvena jų „dėdė“, kokią auką jis daro iš savęs jo gerovei!

Gandas, jog į Pukštus jau atėjo piršliai (jam buvo vis tasia, kas) neužmušė Mykoliuko, tik jį nutirpino kaip perkūno srovė, ir nebežinojai, į kokią čia žemę jis beįkasus, kad ta srovė iš jo išeitų ir vėl padarytų nors tiek laisvą, kiek jis buvo prieš tai laisvas. Tokios „žemės“ nebuvo, ir Mykoliukas pamažu mirė, tos srovės troškinamas.

Mirė, jis tai kuo aiškiausiai jautė. Silpo jam nariai, nebebuvo jokios energijos, nei tos kojos bežingsniavo savaime, nei rankos besitiesė ko paimiti. Mirė budėdamas, dar labiau mirė miegodamas. Tada jis visiškai „ėjo iš šio svieto“, kažin kur tol tol, į nekrikštytų vaikų pragarus, kur nėra kančių, bet nebėra ir džiaugsmo, kur tuščia tuščia, kaip jo širdyje.

Nuostabu, kad ir jis iš pradžių nesivaizdavo Severjos ir ne joje koncentravo visa, kas dabar darėsi. Jis buvo iš tolo nuo visa to priežasties ir jos nesitvėrė, kaip, susirgęs karštinėmis, nesitveri mikrobu, kurie tą ligą yra padarę. Įėjo tau į kraują, ten gyvena ir vysta, o tu karščiuoji savaitę, dvi, tris, pagaliau miršti. Ką pridės pykus ant mikrobu, jei jų negalima pašalinti?

Namiškiai dar nebuvo Mykoliuko tokio matę. Tik jie pigiai sau tai išaiškino: tingi arba nesveikas. Ir uždijo juoba už tinginį, nematydami ligos: kas serga, gula.

Severja kaip šmėkla pasirodė atvirose Šiukštų duryse: atsisėdo šalia ir lengvai palytėjo Mykoliuką už peties.

– Mykoliuk, Mykoliuk, ar snaudi?

Tylutėliai, paslaptینگai, daugiau pašnibždėjo, pasilenkus prie jo ausies, neg pasakė.

Mykoliukas greičiau pajuto Severiutės lūpas arti jo ausies, neg išgirdo žodžius, ir sunkiai sunkiai atsivėrė savo galvą pabalusiomis it ožio akimis. Atsilošė į sieną, pažino Severją ir visas išbalo kaip drobė. Nė žymelės tos šypsenos, kuri kiškeliu imdavo žaisti jam ant lūpų, ligi tik išvysdavo Severiotę.

Dabar galvos jiem abiem nusviro ant krūtininių. Abudu tylėjo gerą gerą valandą, lyg gedulyje laidodami į šaltą šaltą žemelę tai, kas buvo jiems brangiausia ir skaisčiausia visame visame pasaulyje. Gedėjo ir pagarba lydėjo tai, kas jiem vargingąją buitį per kurį laiką saldino, lengvino, darė pakenčiamą, net džiaugsmingą.

– Mykoliuk, aš išteku... – pagaliau tarė Severja, lyg pirmą kartą pranešdama šią naujieną. Ir pabaigė:

– Už Geišės, į Saveikius...

– Išteki... už Geišės... į Saveikius... – dusliu aidu pakartojo tai Mykoliukas nesavomis, užtirpusiomis lūpomis.

– Mykoliuk... ačiū tau už skripkavimą... ačiū... labai ačiū... Ak, kaip gražiai tu skripkuodavai...

Ir ėmė kuklioti. Krūtinėje jai virė lyg bulbių katilėlis.

– Tai dar kartą... paskutinį kartą pagrok man per vestuves...

– Ne... ne... Severiut, atleisk, susimildama... negalėsiu... Tik ne tai, tik ne tai!.. – užsigynė Mykoliukas nepaprastu jam karštumu, net rankomis atsimušdamas.

Žiobt žiobt, dar kartą stvėrės oro ir nebeteko žado. Nebevaldoma galva nusviro.

– Mykoliuk, Mykoliuk, kas tau?.. Ė kolgi tu toks... – nusigando Severja, ir taip jai pagailo savo draugo, jog ėmė jį visa savo moteriška pajėga glamonėti.

Koks jis gražus dabar pusiau apalpęs! Kokia daili skliausčia noselė, koks jis jaunas jaunas, baltas ir, dabar tik pamatė, koks jo veidelis per šias savaites sulysęs! Lyg Dievo munkelė, nuimta nuo kryžiaus: tiek buvo kančios pusiau pravirose jo lūpose.

Ir ėmė jį kaip pablūdusi bučiuot, į save spaust, širdyje atsiprašinėdama už tą jam daromą skausmą. Savo rankele glostė Mykoliuką per veidelį taip švelniai, atsargiai, lyg tai vėjelis būtų jį bučiavęs. Sklaistė

jo plaukelius, maukė juos aukštyn nuo prakaitu rasotos kaktos, nebeleisdama, kad vėl uždribtų. Ir vėl bučiavo skruostus, kaktą, lūpas.

Vykino iš Geišės gautas pamokas. Geišei ji meile neatsakydavo į karščiausius jo malonėjimus. Visa, kas buvo susidarę joje per tuos malonėjimus, ji dabar atnešė tam, kam buvo ji Apvaizdos, regėti, skiriama. Ji visą save davė Mykoliukui ir tikrai būtų atsidavusi, kad tik jis būtų priėmęs.

Mykoliukas tačiau švito švito, pasirodė ta pati senovinė šypsena ant jo lūpų, akys sublizgėjo pirmųkščia svajone, jis vėl tapo ne šios žemės gyventojas, tik savo išsvajotosios srities, kurią mes proziškai vadiname – poezija, nes jos esmės nei jaučiam, nei suprantam. Laimingas, jau ką čia besakyti! Jis dar kartą nukilo į tą sritį, ir to jam buvo taip sočiai gana, jog nė justi nepajuto reikalo iš ten nušliaužt į žemę kažko atsiimti. Ne, jis savo svajonei negalėjo taip atsikokėti kaip Geišė.

Tačiau į Severiutės meilę jis atsiliepė visa savo būtybe. Nieko panašu jis nebuvo prityręs per visą savo amžių. Lyg dangus jam tai valandai būtų prasivėręs ir davęs jam paragauti savo saldybių. Tai buvo jam uždas, jog iš tų dangiškujų sričių į žemės vargus ir kartybes jis nebenužengs. Jis jaučia ir turbūt per visą jau amžių jaus mylimos mergelės delno švelnumą ir skruosto degimą, kuriuo ji glaudės prie jo skruosto. Jautė ir nebeužmirš niekad, kaip ji spaudė į jį savo merginos krūtine, skabinėjos jam už kaklo. Kiekvienas jos pabučiavimas buvo jam dar vienas svajonių rūmo filioras, ir tas rūmas statė dygo, tvirtėjo plėtės. Ir, ak, kaip jis buvo paskui per visą savo amžių laimingas, kad tų rūmų neišmainė ant ko nors pigiau, ko jam būtų trumpesniam laikui beužtekę!

Atsikėlė abudu nuo suolo. Išsitempė Mykoliukas, dabar toks gražus, toks prakilnus, lyg dangaus arkangelas. Iš viso liesučio jo veido tryško įkvėpimas, tik tik nebesimatė kaktose Mozės ragų. Akys švietė nežemiška meile ir dovanojimu visa visa, kas tik žemiška.

– Sudiev, Severiut! Ačiū ačiū tau už viską! Aš tau per vestuves vis dėlto pagrosiu... Paskutinį kartą pagrosiu – tau, kaip per visą amžių tegrojau tau, tiktai tau ir saulei... dar miškui... dar pievai...

Ir paėmęs ją į vyrišką savo glėbį, stiprai stiprai suspaudė, stipriai stipriai pabučiavo į pat lūpas.

Geišė jos taip nėra nė karto pabučiavęs. Nuo Geišės akys temo, nuo šio šviesiau darės. Nuo ano neramu, nuo šio gera gera, taip gera, jog vargu beužmirština.

Severja neverkė, iš Šiuokštų išeidama: Mykoliukas nestabdė išleisdamas; Dievas juos buvo besurenkąs į dvejetą, tik gyvenimas išskyrė. Mykoliukas ne rungėjas nei Geišei, nei kam kitam.

Sekmadienį Mykoliukas lydėjo Geišę ir Pukštaičių per miestelį į bažnyčią, paskui atgal į užėigą, nieko nematydamas, nieko negirdėdamas. Jis vykdė savo pažadą – dar kartą, paskutinį kartą per vestuves pagrot ir tesėjo: nesisakė, kiek jam tai kainuoja. Jis grojo Severijai, tai, kuriai grodavo paraistėje, tai, kuri taip brangiai jam užmokėjo už muziką, vieną vienatinį kartą per visą amžių pamylavo, pamylėjo, tai, kurią jis vieną vienatinę per visą amžių mylėjo, tebemyli ir niekad niekad nesiliaus mylėjęs. Parvažiavo namo. Severja, dabar jau marti, užrišo Mykoliukui pačią gražiąją juostą šaliką, žalią žalią, geltonais, raudonais kvietkais kaip Aužbikų pieva. Tai už muziką.

Nė valandėlei jos nepadėdamas nuo kaklo, nors tai buvo vasara, Mykoliukas namelyje už grūstuvės užsiglaudęs, kad jo šokikai ir svečiai nestumdytų, griežė griežė savąją melodiją: „Kai noriu, rimtai dirbu, kai nenoriu, tinginiauju.“ Žmonės mainės, šoko, valgė, ilsėjos, lidikas rūkė, žaidė kieme. Jis ir vienas palikęs vis griežė nepaliaudamas. Prašė ir jį valgyti – nėjo, griežė. Lyg norėdamas tą dieną atsiskripuot visam savo amžiui. Griežė ne vestuvininkams – jai griežė. Griežė lig išnaktų. Tad ūmai pasigirdo svečiams skaudus balsas – brmm, ir suprato, jog skripuotojas savo stygas perdilino. Mykoliuko skripkelės trūko stygos.

Išvirtę į namelį, svečiai neberado Mykoliuko savo vietoje.

DZIDORIUS ARTOJAS – DĖDĖ MYKOLAS

Galo vasaros rytas. Visa Aužbikų apylinkė tebemiega ar dar nėra išėjusi į laukus. Ir laukų darbų, tiesa,

jau pamažėjo. Beliko bulbės. Vėlybieji vasarojai tyčia dar laikomi dirvoje, tik vargu jie beprinoks nebekaitrioje saulėje. Stovi jie nuliūdeę, nustoję noro augti ir bręsti kaip vasarą. Stovi ir lyg laukte laukia sau galo, kad bent greičiau kas juos sudorotų nuo lauko, iš kur nieko gera nebelaukiama. Sudorotų pikta, su panieka:

– Et, nevykėliai nebrendėliai! Tik žemę pralaikė užemę – jokių grūdų, vienas pašaras. Nebent jaujoje dar pamėginus prinokinti...

Lyg žali tebestovį, gražūs, tarpūs augmenėliai patys būtų buvę kalti, kad pavėlavęs ūkininkas nesunaudojo visų karštųjų 90 dienų, reikiamų vasarojui įsripinti. Ką dabar pagelbės jauja! Ko gamtos motinos viduriai neišnešiojo, to jaujoje ar kame kitur dirbtinai nebepapildysi, dirbtine šilima nebeatstosi saulės močiutės.

Pavėlintąjį vasarųjų seka piktžolės. Už ką jas pravardžiuoja piktžolėmis, kad jos tokios pat žolės, kaip ir kitos? Dažnai gal dar naudingesnės, tik žmogus dar nemoka jomis pasinaudoti ir savo papratimu ne save nupeikia, tik tai, ko jis netesi. Dilgės, va, dabar didžiausia negarbė sodelių ar darželių, kur visus patvorius jos vienos apsejo. O kitur iš jų verpalus verpia. Mes pykstame ant piktžolių, kam jos tokios vislios. Argi tai ne kvaila? Argi vislumas – jeibė? Tai pavyzdys, kaip reikia gyventi, kad išliktumėi. Štai piktžolės ir rudenį tebėra žalios. Ar iš tingėjimo? Oo! Pačios sau paliktos, nesumaningo ar neapsukraus žmogaus neglobojamos, reikia suprasti: netrukdomos, jos seniai išvedžiojo po dvejus vaikus ir trečiuosius štai yra pradėjusios. Tai visai kas kita! Jos nėra neliūsta, kad nebesuskubs: savo uždavinį yra dvigubai atidirbusios, savo veislės ateitį yra net per gerai aprūpinusios, kad neišnyktų. O kas viršaus tesėta, tai galima kad ir dangaus paukščiams sulesinti.

Tik ir tų paukščių vis mažiau. Jie – šelmiai. Jiems terūpi vaikučiai mūsų krašte išvedžioti. O paskui su tais pačiais vaikučiais dar čia pat, gimtinėje, pasidaruoti, čia išsišėrus plunksnelių palikti nenori. Jie dumia mums akis gražiomis savo kalbelėmis. Prigiedos, pričirilens – žmogus tu ir tenkinies. O jie skubinas savuosius išskridinti į svetimas šalis, nelyginant mūsų šlėktos savo dukteris „na przetarcie się“³ ar sūnus „adukacijos“ pabaigti. Sugrįš jie, tie paukšteliai, tie bajoriukai, tokie pat savęs mylėtojai, egoistai – vėl savo vaikelių paperėti, Lietuvos duonelės atsivalgyti, savo plunksneles kitiems dovanoję.

Rytas neūkanotas. Tai tik rūkas. Jo dabar vis dažniau randasi, naktimis pradėjus vėsti. Purioji žemelė, pavasar pradabus praželdžius, pagaliau pailsus, prakaituoja, net jai akelės rytais aptemsta, lyg tankiu šydu jos veidelis ima dengtis nuo per šviesaus vasaros metu dangaus, neva nuo per skaisčios saulutės. Dengtis dengias, tik vis dar nenoromis, nes saulė dar galinga, dar netesėsi kaip reikiant nuo jos užsidengti. Šyptelės, rytą pakirdusi, ir ima rūkai skirtis, ir atsišiepia jai pati žemė. Jos prakaitas ima nuo kaktos, nuo veido džiūti, lyg Laumei nubraukiant jį spalvotąja savo juosta.

Šitie paskutiniai gamtos šyptelėjimai kone labiau žmogų įdomina ir erzina neg patys galingieji vasaros spinduliai. Lygu gražios, ketvirtąjį kryželį įpusėjusios moteriškės: ji ūmiau, nors tik tam kartui, susuka galvas.

Retas kas beatmena, kada Aužbikų paraistėje pačiame slėnio skardyje, pačioje patekančioje saulėje pradėjo atsirasti vienas, vis tas pats intapas. Jo niekaip nagalėjai nepamatyti, kad ir lomoje būdamas, nes prieš pamatydamas ilgai ilgai girdėjai iš tolo ateinantį skardų ir, tau rodos, neapsakomos rūstybės balsą, lyg kas grikšėdamas pro surakintus dantis būtų košęs:

– N-o-o-a, dvyli, lauki! Vaga, dvyli, lauki! N-o-o-a, maitos, kad jus vilkai papjautų! Šiū-ū, kerėblos keverzos! Tprū-ū, kad jus devynios kur tuoj – ar nematot, kad bližės žagrė iššoko?! Na, ar beįsijudinsite dabar, tinginiai! Jums kad tik ilgiau stovėt ir uodegomis temojuot... Na, ženkite greičiau, dar apsnūsit ir iš vagos išvirsit, negyvėliai!.. Šiū-ū!

Akompanimentu tam baudimui ir primokymui girdėjai tokią papliaušką, net skardus aidas ritos trukčiodamas per visą girią. Giria kartojo ir visus piktus rykavimus iš užu skardžio. Rodės, lyg visa

³ „na przetarcie się“ (lenk.) – „apsitrinti“, apsiprasti (visuomenėje).

paraistė pilna balsų, dirvos pilnos artojų, o tearė tas vienas.

Štai jis pats.

Saulė, nardžiusi maudžiusis galuūlyčių rūkuose, pagaliau išsprunka kaip didelis skaisčiai raudonai nudažytas sviedinys, per nevalią panarintas į vandenį. Nusiprunkščiusi, dar visa šlapia, jau šauna savo spindulių strėles palei pačią žemę. Nutiesia nudriekia jomis rugienas ir gaisru uždega lomos raisto viršūnes, kai pati atkalnė tebėra pilkai parūkavusi.

Skardyje, gyvybe ir amžinąja jaunyste plistančioje saulėje, visas apdriektas jos spinduliais, kaip klojime auksiniais šiaudais, ilginių pėdus treknais trinant laužant, lyg pats iš savęs trėkšdamas tuos spindulius, pasirodo jungas didžiulių juodų jaučių.

Iš pradžių ilgokai tematyti beveik nekrutą keturi didžiuliai ragai, lyg Čiurlionies paveiksle ožragiai. Tau rodos, lyg iš už kalno eitų dvi tuojau puodus krosnyje kilojusios moterys, dabar iškeltomis šakėmis baidydamos tai, kas jas patrameno ir nubėgo į raistą:

– Bū, bū, įdursiva!

Paskui pasirodo didžiulės galvos, viena dvyla kakta, antra lauka. Negailestingai atlaužti aukštyn snukiai varvančiomis iš nasrų seilėmis lyg šaukte šaukės dangaus keršto už tai, kad artojas jungo galus pririšo jiems prie ragų, ne prie sprando, ir jie ne pečiais turi traukti didelį, sunkų arklą bližę ir versti storas bei plačias įžėlusio dirvono velėnas. Galvos lyg pačios savime oru plaukia, pamažu, užsimerkusios, reikšdamos begalinę kančią ir priverstinę kantrybę. Plaukia lyg paskutinėmis pastangomis: pasvyruos, pasvyruos, čia pat kris į vagą, ir apklos jas velėna. Tik galvomis atseka stori, aukštyn kupromis išvirtę sprandai, tiek, tau rodos, galingi, jog, pajungus už jų, jaučiai nubrauktų į lomą visą kriausių, ir tu imi abejoti, begu tik iš netesėjimo, iš per didelio sunkumo jaučiai vos vos pakruta ir tokią kančią reiškia.

– Tinginiai, apsimetėliai! Aš jums parodysiu! – aiškina tau vis dar už kalno tebesąs rūstybės balsas ir tokia papliauška, jog tau net šaltis nueina per visą kūną lyg tau prie pat ausies būtų kas iššovęs iš pištalieto. Tai artojas perliejo katram per nugarą. Tokį smūgį gavę, jaučiai turėjo šokti kaip įgelti, o tuo tarpu jie nė nekrust; eina, kaip ėję, lyg kojomis taikydami į valkelę ir nedrįsdami, be nebus per gilų, be nenumarmės ligi pat antrojo dangaus, kurs va matyt.

Už jungo, jaučių ir viso pakinkymo pagaliau matyti žmogysta, pasilenkusi žemyn ir dar perkrypusi kairėn. Tvirtai nutvėręs vieną arklo ragą dešine, kaire žemai nuspaudęs antrą ragą, idant velėna juoba virstų į tą pusę. Žmogaus kepurė užmauta ant styrinčio aukštyn bližės rago, dirželis persvertas per žagrės galą. Palaidi, ant kelinių išleisti, kaip rusų, marškiniai plakasi pakinkliuose ir be sagtelės pakaklėje. Krutinėje prasikėtę, rodė ją nežmoniškai apaugusių juodais plaukais kaip Ezavo. Tai darė įspūdžio, lyg užantyje tebutų buvusi tuštuma, ne kūnas. Plika lig pakaušio galva saulėje blizga kaip metalinė. Stori uostai kelmais styri nepakarpomi, tik daugiau darbo užduodami nusišniurkščius, kol juos nusausini šiurkščiais kaip karštuvai delnais.

Jaučiams tai pramoga. Ligi tik artojas atims vieną ranką nuo bližės gracingai dviem piršteliais, kaip ienagaliai nosiai paspausti ir energingai patriūbys nosim, jog net per mišką aidas pereina, tuoj jungas sustoja ir kantriai laukia, neva artojui pataikaudamas, ne savo tinginiui, kol jis pabaigs tą painią ir sudėtingą operaciją.

– N-e-e-a, vilko sottie! Užmigote?!

Ūmai supyksta susitvarkęs artojas ir papliauška baisingai savo disciplina, tuo kankinimo įrankiu. Jaučiai betgi pamažu išsitempia kaip tramvajaus arklis, iš vietos patraukdamas vagoną su penkiomis dešimtimis važiuolių. Patraukia, ir žagrė lyg pati savime ima toliau riekti rugieną ir versti plačią bei storą velėną.

Stačia galva nuropojo atkalne lig paantvalnio ir vėl sustojo; čia artojas nebesako nieko. Palikęs botagą skersai žagrės galo, delnu kaip karštuvu braukia vienam šiapus nugarkaulio. Perbrauktų ir anapus, tik nepatogu pajungtam. Vienoje vietoje ranka kažin ko užkliuvo. Tai susidomėjo ir, praskleidęs plaukus, pažiūrėjo, be ne vėlyvasis inkstiras ar koks šašas. Nykščio naga, didumo sulyg geru kaušeliu, nukabino –

prilipusį grumstelij. Perbraukė kitam. Čia nieko neužkliuvo. Tai iš viso abu du apmetė akim iš priešakio.

Jaučiai buvo įganyti kaip stumbrai bent po tris birkavus. Jų kailiai žvilgėjo kaip mašastiniai. Šlaunys buvo švarios, nemaž neapskretusios guolio mėšlais, matyt, sausai gulima. Nestigo nė vieno plaukelio, kurie būtų buvę nušutę nuo prikepusio mėšlo ar nuzuzinti, besikasant į tvorą ar sąsparas nuo suskių ir dulkių. Matyti, buvo rūpestingai trenkami.

Pagaliau artojas abiem perbraukia per snukius, išleisdamas neapibrėžto pasigėrėjimo balsą:

– Ė-ė-ė...

Ir nueina paežin didelės, niekieno dar nepaliestos žolės parauti. Po gerą saują supenėjęs per abi ranki jungui, vėl nežmoniškai surinka:

– Sukitės, nevalos, liurbiai, kad jus visi vilkai papjautų!

Ir papliaušėja baisinga disciplina. Gavę po smūgį, jaučiai nė netimptelia. Toks jau jų rambumas ar kokie monai? O monai labai paprasti. Ant trumpo botkočio ne sukriai suvytas botagas užnertas, tik užrišta plati minkšta šikšna, juoba tinkama musioms sienose naikinti, ne storaodžiams jaučiams raginti. Sveiki, nesubadyti, nesuraižioti ariamųjų pasturgaliai reiškė, jog botkočio gale nebūta nė paprastojo, jaučiais ariant, akstino, įkaltos vinies.

Dvyliis, laukis ir artojas buvo tad ne kankintojai kits kito, tik labai susimylėjusi sutartinė trijulė; artojas ne skūrlupys, ne įpykėlis pergelta širdimi, kurs savo apmaudą giežia ant kitų.

Artojas – geras mūsų pažįstamas Šiukštų Mykoliukas, trims dešimtims metų praslinkus, savo sodžiuje belikęs paprastu „Šiukštų dėde“, o visoje apylinkėje – Dzidorium Artoju. Nejaugi tai tas pats nebylys pastumdėlis? Nejaugi taip atsimainęs, rėksniu virtęs? Tas pats, tas pats minkštaširdis Mykoliukas, dabar kapą metų su kaupu ant savo pečių nešiojās, nemint kodėl ir bent kiek pakitėjęs.

Artimieji ir tolimieji praminė Mykolą savo amato globėjo vardu – Dzidorium, šventojo vardu. Vis dėlto širdingai būtų pasijuokę, jei kas būtų įsižodęs, nujau, bene ir patsai pravardžiuojamasis yra šventas? Kur tau, toks keiksmininkas, toks pikčiurna, surumbėjęs senas jaunikis storžievis! Žinojo svietas Mykolo amata, žinojo ir jo rėkavimus ir plūdumus, kuriais skambėjo visi laukai ir praretintas dabar raistas. Tiesa, kad tuose tariamuosiuose plūdimuose nebuvo blogesnio už maitą ir vilko sotį. Bet kiek reiškia vienas jo „piktumas“, kuriuo tai pasakoma!

Apgižo senas vienišas, nes gyvenimas nevienišo jo nepadarė. Gyvenimas tik jį persirito neužkliudydamas.

Metai vijo metus. Keitėsi žmonės. Šiukštų namuose, priaugant vaikų, vis daugiau radosi pastumdėlių, tai Mykoliuko rolė maža pamažu keitės. Jis nebe visų ir nebe visur buvo siunčiojamas – buvo kas jaunesnis pavaduoja. Tėviršt ir darbininkų Šiukštuose padaugėjo. Kaziukas, Gabriukas ir kiti, o jų bent aštuonetas, darėsi pusberniai ir pusmergės, paskui bernai ir mergos, miško kirtėjai, šieno pjovėjai. Vienos tekėjo, kiti užkuriomisėjo. Turtų čia daugėjo, čia mažėjo. Tik dėdei nuo visa to nedaug tepalengvėjo.

Pavaduojant jį kituose darbuose, savaiame jam krito vienas, kurs ir virto jo specialybe – orė.

Baudžiamų laikus Aužbikai jau buvo gerokai užmiršę ir praturtę. Pirkias rukšleles pakeitė erdvesnėmis, dideliais, šviesiais langais. Atsirado daugiau būklų kamarėlių atskiriems žmonėms nakvoti. Daug daug ko pramoko jaunesnioji karta. Pramoko ir orės, tai jį ir teko dėdei, neva netikesniam kitam darbui dirbti.

Dėdė gavo rudenį suarti ne tik pūdymui, dar ir vasarajui. Visas rugienas ir vasarojienas. Ne taip jau tai spartus darbas. Tai kaip pradėdavo arti rugiapūtėje, praversdavo lig pat bulbakasties. Bulbakastis vėl, vasarajus vėl, lig pat Visų šventės. Pavasarį akėk, vėl ark sėjai, kartok pūdymui, aparinėk mėšlus, sėk rugius, kviečius ir tuo pat žygiu vėl draskyk rugienas.

Taip ir slinko metų metai, lyg nepertraukiamą, nepaliaujamą, tą vieną darbą dirbant. Kokiuo tik nori laiku Aužbikų lauke matei tą vieną jungą jaučių ir artoją. Tarytum niekas daugiau nė nearė, tik vienas Šiukštų dėdė pureno žemę visam kaimui. Kiti juo nesekė, neišmanydami ar netesėdami.

Brolis mirė. Brolienė mirė. Tačiau šeimos tradicija liko ta pati, ta pati dėdės rolė Mykolui; jis –

nuliekamas, vos pakenčiamas žmogus šeimoje, kuriai buvo gana savo reikalų ir rūpesčių.

Brolis, iš baudžiosios paleistas, ėmė sparčiai gerėti. Atsirado gyvų pinigų priaugo neblogų gyvulių. Prisipirko žemės, persistatė visas trobas, praplėtė sėdybę. Po ištisą pusę metų buvo bendrai svarstomi visi nauji sumanymai. Tik vieno „dėdės“ niekas nepasiklausė nuomonės. Jam teišmanė liepti, kad tą ar kitą darbą padirbtų, kaip ir pirma, kaip ir seniau, dar baudžiosios metais. Ir jis dirbo, kaip ir pirma, žodžio netaręs, nepaprieštaravęs. Bejausmis žmogus, ir tiek. Ko čia glušo ir klausies. Būta gi su kuo tartis!

Taip mokėjo Mykolui jo augintiniai broliukai, lygiai kaip ir brolis, nenuvokdami, iš kur jiems turtai ir lengvenybės gyventi. Tylutis ramutis Mykoliukas buvo ir tada, kai visa šeima jaunu džiaugsmu klykė, kai graudžias ašaras liejo, kai užu stalo suvatkinėjo, pletkavo, kaimynus plūdo, kits kitą prasivardžiavo. Priprato nesikišti. Be balselio žygiavos, savo jautelius šērės. Visą savo tikrai moteriškai jautrią širdį dabar atidavinėjo savo vargo bendrams jauteliams, kaip seniau – vaikams. Vaikus auklėjo, riestainiais penėjo, žaisleliais žadino, glamonėjo, lepino, užtarinėjo ir vadavo. Ir vis dėlto nepelnė jų širdies. Linksmoje kompanijoje jie pirmieji mokėjo skaudžiai balsu pajuokti savo dėdę. Tai buvo piga, medžiagos buvo net per daug; per labai kitoniškas buvo jų dėdė, palyginti su kitais, ir, jiems rodės, pajuokimų nesuprato, tai ir slėptis nebuvo ko. O Mykolas visa girdėjo ir visa giliai jautė. Tik jau toks jo buvo būdas: neprieštarauti, ne gintis, ne pretenzijas kelti, tik vis gilyn į savo kiautą trauktis; juo skaudžiau, juo giliau, ir ten gyventi savo gyvybe.

Niekas dabar jo nesuprato ir nebemėgino suprasti taip, kaip pirmąsį jo sielą buvo savo meilės instinktu supratusi Severja, ar bent tik atspėjusi. Antros tokios nė negalėjo bebūti pasaulyje.

Taip Dzidorius Artojas gyveno žmonėms ir su žmonėmis. Pats sau jis visai kitaip gyveno ir vėl dvejopai.

Šiukštų dėdė, laisvas patapęs, taip pat praturto: jis jau turėjo jei ne savo, tai bent jam skiriamą vietelę lovai pasistatyti – „Dėdės klėtelė“ buvo vadinamas tarpusienis. Jis susidarydavo dvi klėtis statant iš keturių sienų, katrą skyrium. Bereikėjo tarpas tarp jų užbraukti dviem sienom, ir turi trečią klėtį. Viena klėtis buvo skiriama rūbams ir moterims, antra grūdams ir bernams, į trečią buvo sunėšama visi kinkymai, visos šikšnos ir geležgaliai. Čia tai viena siena dabar neabejojamai priderėjo dėdei, ir jau niekas kitas tame pasienyje nebegalėjo pasistatyti savo lovos ar gulėti dėdės lovoje. Šiukštuose tiek buvo delikatnumo, jog į tą lovą niekas nedrįbo net tada, kada dėdė namie nenakvojo; jis per visą vasarą varydavos savo jautelius per naktį ganyti, idant laikiau galėtų juos pasijungti.

Taigi dėdės klėtelėje – tarpusienyje ar, tikriau, dėdės pasienyje, giliau stovėjo lova labai retai mainoma paklode (ančvilkalas dažniau). Priešais duris stovėjo staliukas, ant staliuko maldaknygės ir dvejetas trejetas religinių senų apdriskusių ir apčiurintų knygelėlių ir dvi vaškinės žvakės. Sienoje kabojo nuo patrešusio kryžiaus nukabinta didžiulė Dievo munka (kančia), didžioji dėdės šventenybė, ir iš abiejų pusių, nujau, bene lygios šiai šventenybės: iš vienos pusės jo paties jaunų dienų darbo skripkelė nutrūkusiomis stygomis, iš antros pusės kitados žalias žalias, dabar gerokai jau nublukęs, bet dar visai sveikas, nepaleistomis akelėmis vilnonis šalikas. Nuo ryšėjimo jis gerokai išsitempė, nebebuvo toks papuręs, šiltas ir gludnus kaip pirma; dabar juoba panėšėjo į juosimąją juostą, ne rišamąjį šaliką, vis dėlto raudonos, geltonos paraistės gėlės tebebuvo veikslis.

Abudu daiktu atminė jam vienatines laimės dienas, ypačiai veiksliai – Severiutės vestuves. Vieno daikto dėdė Mykolas niekados nebevartojo, nė nebečiupinėjo. Tai skripkelės. Kai nutrūko stygos, jam paskutinį kartą begriežiant, kai nusviro jos, taip niekas daugiau jų ir nebesurišo... Per tris dešimtis metų niekas nebeišgirdo linksmo čyrovimo: „Kai noriu, rimtai dirbu, – rimtad rimtad“, nors iš pradžių kaip jį prašinėjo jaunimas, pasiilgęs muzikos ir šokių. Antrą daiktą, šaliką, jis ryšėjo tik šventomis dienomis, lygiai žiemą, lygiai vasarą; ne kiekvieną šventadienį, tik per atlaidus ir kai prie šventųjų Sakramentų ėjo.

Nežinia, ar tai padarydavo valandos rimtumas, ar šaliku susirišimas, Šiukštų dėdė šventadieniais į bažnyčią ėjo ir bažnyčioje laikėsi nė kiek ne menčiau už pačius didžiuosius, pačius turtinguosius ūkininkus. Pasakysime pašnibždomis – net rimčiau ir didesniu savo vertybės jautimu už patį kleboną.

Bažnyčioje dėdė Mykolas – Dzidorius Artojas dvasėjo, nyko jo apatija ir rezignacija, jis darėsi status, kai stovėjo, nužemintai pasilenkęs, kai klūpėjo; akys blizgėjo išmintimi, protu, tokiuo vidaus turiniu, kurs kiurai peršviečia visą kūną – sielos žievę. Jis meldės ir mokėjo melstis taip, kaip temoka tikrieji dvasininkai, įpratę vartalioti savo sielą, mintimis gyventi. Akylasis būtų įspėjęs jame didžiulę inteligenciją, tik nebuvo kas įspėja. Tik ir be to bažnyčioj ir einant, ir pareinant į Dzidorių Artoją kaimynai žiūrėjo kitaip ir, lyg ko nebedrįsdami, kalbino jį. Mykolas atsakinėjo jiems iš didžio, trumpai, mandagiai, kaip gražiai atsakinėja mandagiems neužaugoms, prikibusiems pakeliui.

Parėjęs namo į savo klėtėlę, drauge su šaliku nusiimdavo ir į gembę ligi kito karto pakabindavo tą savo antrinę sielą.

Meldės dėdė ir namie, tik čia kitaip. Atsiklaups nakties glūdumoje prieš Dievo kančią, pakalbės paprastuosius negudrius savo poterėlius, tars ačiū už praleistą dieną ir ima dėkoti Dievui už tą neapsakomą Jo malonę ir bekraštę gerybę, kurios yra iš Jo prityręs, jaunas būdamas, kada mylėjo ir buvo mylimas. Saldumo pagautas, kniubo ir nebesikėlė; nenorėjo gadinti tos dangiškosios valandos, kada jį mylimoji mergelė glostė ir bučiavo. Jis, kaip gyvas, tebematė ir tebejautė, lyg tai tuojau būtų atsitikę, kiekvieną jos pajudėjimą. Ir buvo tiek laimingas, tiek laimingas, tiek to pilnas, jog ničnieko daugiau ir nebegeidė iš gyvenimo. Žinojo jį nieko geriau nebegalint duoti.

Ir gulė į lovą, laimingas, gražiai šypsodamos, kaip seniau temokėjo šypsotis. Dar nemigęs sapnavo ir užmigęs svajojo vis kažin ką gera ir laiminga, kol išaušta tikrenybės diena ir dienos tikrenybė su svetimais, šaltais, neprietelingais, bent jam nepalankiais žmonėmis ir perkelia jį visai į kitą sritį. Ūmai jam darėsi šalta, nejauku tarp jų. Ėdė kartėlis. Jautės apviltas, nors nemokėjo ir nebandė sau pasisakyti, formuluoti, ką gi jam brolis, brolienė, brolvaičiai ir kiti turėjo padaryti gera.

Ir skubinos į laukus, į pamiškę, kur nėra žmonių, kur jautėsi vienas pats besas, kur, jam rodės, niekas jį nebežiūri, niekas jo nebeklauso, nors buvo girdimas visiems trims apylinkės kaimams. Čia jis reiškė visą savo įpykimą, visą nepasitenkinimą gyvenimu – savo jauteliams, kurie tačiau niekur niekuo nebuvo jam prasikalte.

Tai ir pats Dzidorius Artojas jautė ir save peikė. Net per išpažintį sakydavos, koks jis esąs negeras, nekantrus, negailestingas. Kunigas jį smarkiai barė, liepė atgailoti. Mykolas atgailojo ir grįžęs vėl buvo šiurkštuolis, nebešventas. Atsiprašinėjo dėdė savo jautelius už daromas jiems skriaudas ir, kiek galėdamas, teikė – ganė, šėrė, trinko, glostė. Ir mylėjo juos, kaip nieką daugiau pasaulyje.

Jaučiai per gerai suprato, jog visi tie baisūs šauksmai ir pliaukšėjimai ne jiems adresuojami. Ne tik nepyko, tiesiog nei žiūrėti jų nežiūrėjo, nei paisyti nepaisė. Dirbo savo darbą kaip tinkami – vienodai, pamažu, jautiškai.

Prisipykęs, prisibaręs ant savo gyvenimo „jaučių“, atkeršijęs jiems už viską pritirta, dėdė grįžo namo vakarieniauti vėl ramutėlis, tylutėlis, bekalbis ar su vienu Dievu bemokąs kalbėtis; gulė ar jautelius varė į nakties ganyklą.

Abudu jaučiu nė palaidu nebesiskyrė, vis junguėjo, kad ir žolėje, lyg ir kąsni drauge kąsdami. Dzidorius Artojas ilgai tylomis ar ražančių sukdamas stovi tarp jų, kartais vieną, kartais antrą palytėdamas. Jautė, kaip tai jo draugams patinka ir ramina. Paskui čia pat padirvyje susitraukęs snūdo ar savo svajas svajojo, nes tikro miego jis temiegojo dvejetą valandų, paleidęs jaučius pusryčių ganytis.

Jauteliai nėjo tolyn nė nuo miegančio – taip visi sutiko ir kits kitą mėgo. Pačepsėjus patys stoji į jungą, nevaromi ejo namo ir iš namų. Jie Dzidorių Artoją vedžiojos, ne Dzidorius Artojas juos varinėjosi.

Nors jaučiai lyg ir nemoka reikšti savo prisirišimo ir meilės, tačiau, manau, laukiniui ar kuriam kitam pavojui dėdei gresiant, būtų taip gynę savo „kankintoją“, kaip gina ir bado puolančius galvijų jaunuomenę: įpykę, raudonomis akimis.

Taip ir šliaužė metų metai Dzidoriui Artojui, tą vieną kartą jį taip sukrėtę, jog daugiau, rodės, nė noro nebeturėjo kratyti, kad neiškratyty pačios gyvybės. Vienodai, be negandų ir be džiaugsmų, nemušamas ir nemaloninamas dėdė varė jau sekumą dešimtį.

LAIMINGOJI DĖDIENĖ RAPOLIENĖ

Mykoliukas laimės nematė. Vis dėlto koks jis buvo laimingas, palyginti su Severiute, kuri laimės ieškojo ir buvo ją radusi! Mykoliuko nelaimė buvo dėl per didelio ramumo; Severiutės – dėl per didelio neramumo tuose namuose, kur jai buvo lemta ilgas amžius pragyventi.

Per kelias dešimtis metų rūpestingas savo bažnytėlės lankytojas, Šiukštų dėdė virtęs Mykoliukas kas šventadienis matydavo Rapoliene Geišiene virtusią Severiutę Pukštaičių. Nuo pradžios Valandų ligi Mišparų pabaigos ji būdavo bažnyčioje, nelyduodama nė vieno šventadienio. Iš pradžių atbėgdavo iš Saveikių ir į Aužbikus, kol tėveliai tebebuvo gyvi. Tik dėdė Mykolas nė vieno karto jos neprakalbino, jai kelio neužstojo. Matė Severją ir nebematė jos: tai nebebuvo – jo Severiutė, tik visai svetima dabar jam moteriškė, nebe ta plieninė krembliautoja, šokikė, kurią jis ištekino už tįjūno Geišės, tik nėščia boba, paskui su mergyte už rankų, paskui našlė, čia laiminga, čia baisiai nelaiminga, ir vis be jo. Mykoliukui rodės belikusi jam viena svaja.

Dideliuose miestuose yra gatvių, kuriomis visas jo aprūpinimas vaikščioja, lygu kraujas kūno arterijomis gyslomis. Važiuotieji ir net pėstieji čia kelia tiek triukšmo ir lermo, jog gyventi tose gatvėse beveik negali tie, ką nemiga kankina. Kas tik čia atsiranda, tas, noromis nenoromis, turi dalyvauti miesto ūžesyje, pats jį didinti gatvėje, sankrovoje ar biure.

Yra betgi tuose pat dideliuose miestuose, pačioje šitų triukšmadarių pašonėje, tokių aikštelių, kur stovi puikūs turtuolių rūmai ar paprastų piliečių mūrai, stovi lyg negyvi, užsidarę, ramūs. Čia buržujų peryklos, jų šeimos gyvenimas. Dienos darbus pradirbę trenksme ir lermė, šeimų karaliai grįžta čion pietauti, vakarieniauti, ilsėtis, kortuoti ar saviškių muzikos klausyti.

Gatvėj atsitikęs negandas tučiuojau pagarsėja, atpasakoja jį gyvais žodžiais, parašo ir raštu. Miesto nuošalėliuose atsitinkančių dramų nė artimieji kaimynai nežino, nebent kokia kūmutė paslaptinai į ausį pašnibžda.

Viename didžiausių Amerikos miestų šalia puikiausio prospekto, kur viešbučiai stovi 20 aukštų, mačiau gatvelę lyg Vilniaus Šnipiškių; sudužusią medinę tramvajaus būdą, kuria niekas nevažinėjo, valkiojo kuinas. Net graudu pasidarė: lyg į Filadelfiją būtų atkilę mūsų Jonavos žydėliai su savo „karetkomis“. Tai tokių esti skirtumų miestuose.

Tokiame nuošalėlyje buvo ir Saveikių dvaras. Iš dviejų šonų tiesės didžiausi vieškeliai, kuriais dieną naktį dundėjo vežimai, lakstė gražūs bajorų dvejetai ar ketvertai ar aukštų rusų valdininkų trejetai, o čia, už dvejeta trejeta kilometrų nuo jų, buvo kapų rimtis.

Lygu lygu aplinkui. Nei kalnelio, nei tarpukalnės, nei ežerėlio.

– Juodžemis su riebiu moliu – Aigipto žemės galelis! – džiaugės ir pavydėjo tolimesnės apylinkės bajorai, nes čia pat nei tų bajorų nebuvo, nei tų dvarų. Sodiečiai buvo daugiausia karališkiai, o kurie buvo Pats-Pamarnecko, tai gaudavo baudžiąvą eit į tolimus dvarus.

Pats savininkas, turėdamas gražesnių būstinių, čia buvo retas svečias ir tik gražiuoju laiku, tai nė kelelių niekas netaisė. Rudenį ar pavasarį panoręs iš vieškelio į Saveikius užsukti, gaudavai nebent kastuvą į vežimą imtis ir juo kas keletas sieksnių grandyti tekinius: tiek daug ant jų vėlės glitaus ir tiršto purvo.

– Nors žlugtą žluk, tokios žemės išsiviręs: nereiktų nė šarmo, – gėrėjosi ūkininkai.

Tai ir žmonės, kurie priklausė į Saveikius, buvo daug kitokesni neg kiti kaimynai, nuolat svieta matą, lengvai miestelius pasiekia. Saveikiškiai nebuvo suskurdę, buvo gana sotūs, dvarininkas jų pernelyg neišnaudojo. Matėme, koks ten buvo jiems pastatytas prievaizdas. Vis dėto buvo nedrąsūs su kitais, namie per daug patriarchalūs, dvarininkui kaip paprastai neištikimi ir dvilinkliežuviai.

Severja, ateidama į Saveikius, taip suneramino visus dvariškius, kaip pelė bites, įlindus į jų avilį. Ilgai visi užė, ilgai laužės galvas, kuo čia prasimetus ir nuėjus pažiūrėti Rapolienės. Tai nebuvo sunku. Rapolas

buvo viso ūkio prižiurna, tai ir reikalų j jį gana buvo visiems. O kad jo nerasdavo namie, pirkioje, na, tai atsitiktinai...

Rapolienė per gerai jautė, ko čia jų durų klingė tarkš ir tarkš. Ir jai iš pradžių buvo gera. Kuriai gi moteriškai negera, kai ja domisi vyrai, o kad ir moters, tai ką? Tegu kalba, apkalba, pavydi...

– Tegul bus pagarbintas... Tįjūno nematyt... Kažin kur jis slapstosi nuo jaunos savo pačiutės... Ar ne nuobodu vienai?..

Trata nedrąsiai jėjusi kaimynė, ir akys jai blizga smalsumu, kas nauja dabar Rapolo pirkioje. Viską pamatė, skrynią ir pakabintą rankšluostį, net kokiomis gėlėmis išmarginta skrynia.

– Per amžius, per amžius, miela kaimynėle. Rapolo nėra. Žinai, jo visur pilna, tik ne pirkioj. O man kas? Sugrįš, kaip išalks. Prašom gi sėstis štai suolan.

Trata ir Rapolienė, tuo tarpu delnu nubraukdama nuo suolo nesamas dulkes ar šiaip ką, ir vikriai ima suktis aplink savo puodynėles.

Viešnia lyg užsukta tarška barška, žodžius krečia, lyg pati savo nedrąsumą užtrenkdama, o tuo tarpu neapsakomu įdomumu seka, ko gi čia Rapolienė taip susirūpinusi, ką gi čia ji taiso. Vaišių jai. Tai aišku. Tik kurių? Ir lig laiku ryja seilę, atspėdama ką nors gardu.

– Prašom viešnią mano rūgštelės paragauti! – pagaliau taria šeimininkė, į stalą nešdama dubenėlį raugintų kremblių, apipiltų grietine, apibarstytų svogūnais.

Viešnia ūmai nusigąsta.

– Ką čia, sesele, prasidėsi su vaišėmis! Laiko nėra. Antai vaiką palikau geldoje, katilėlį ant vąšo. Po tam da vaikas prigers ar troba užsidegs... Būtų man tada nuo vyro! Žinai, koks jis smarkus!..

Ginasi visomis pajėgomis, visomis pasaulio baisybėmis, nė nekrutėdama nuo suolo bėgti.

– Nu jau, tai čia dabar... – įtikinėja šeimininkė beprasmiškais žodžiais, užtat paspausdama kiekvieną ir niuksėdama viešnią į kairį šoną, kad slinktųsi palei suolą į stalą.

Viešnia sunkiai, lyg alavinį, atkeldama pasturgalį nuo suolo, pamažu slenkas, rankom vis dar tebesudėtom ant krūtinės, pabaigdama jau silpnai priešintis:

– Kam čia, kaimynėle, tiek daug turbacijos. Aja! Ar kasdien vaišinsimės susitikdamos?

– Nekokių čia vaišių. Štai pasislėgiau paliepių. Jos nieko, kai išrūgsta. Alegi ir biržių jūsų, biržių! Tikras kremblių rojus! Tikrinių, ruduokių, ūmėdžių, grūdžių, paliepių, voverušų ir kitų kitokių tokios galybės, nors vežimais vešk, – džiaugias Rapolienė, lauždama duonos iš storos riekės ir kraudama ant jos grietinėtą kremblį. Dar kartą niuktelėjus į pašonę, viešnia pagaliau ištiesia ranką, ir tai tik vieną dešinę, kairę tebelaikydama atsargoje, dešinės alkūnei paremti, kad ji svyruotų. Ir tik patyrusi, kad kremblis, atitkęs gerą valandą, nedabojamas šmūkštelės susigėdęs į pasuolę, palikdamas bevypsančią, dar labiau už kremblį susigėdusią viešnią, ryžtas įsikabinti jo ir antra ranka.

Su viena ranka ir duonos trupiniai nepiga suvaldyti, kad nekristų žemėn ir neatsitiktų tokios paniekos tai Dievo dovanai. Valgytoja tad kaušu laiko savo saują apačioje, laukdama kremblio ar trupinio nukrentant, idant jį ore pagautų ir kaip nepaklusnų piemenį vėl už ausies nuvestų savo vieton. Valgyti, prisispaudus prie stalo, nedrąsu, reikia atokiai laikytis.

– Kaimynėle, gardumėlio! Ė kaipgi tu juos ir pataisai? Tai rūgštelė, tai krušnumas, lyg nevirtas, nesuglebęs. Ir visa ko su saiku – sūrio ir rūgščio... – ūmai pradžiunga valgytoja, užmiršusi visas ceremonijas, ir visu kūnu, ne viena galva, atsiversdama į vaišintoją.

Rapolienė triumfuoja giriama, pigiai įtikusi viešniai, stovi ir šypsosi, ranka parėmusi smakrą.

– Iš dvaro virėjo nesimokiau. Ne tokia jau čia sukta priemonė – krembliai paslėgti po švairiu, nesupelėjusiu, sausu slėgtuvu. Tereikia pasaugoti, kad neužgautų palėsis, tai ir bus rūgštelė nepagedusi.

Vis dėlto viešniai rodos jokiį pasaulio virėją neatspėsiant, kad taip visa ko būtų su saiku. Taip turėjo stebėtis Odisėjas, nežinodamas, iš ko padaromi Olimpo dievų maistas ir gėris, ambrozija ir nektaras.

Rūginti krembliai ir dar su grietine! Kieno širdžių nebuvo jie palenkę Severjai dar Aužbikuose! Lenkė jas ir Saveikiuose. Pridėk prie to jaunamartės jaunumą, gražumą ir nefanaberiškumą, tai suprasi, jog

Geišiai iš pirmos dienos tapo pirmaisiais dvaro kumetyne ne tik aukštesniu savo padėjimu, bet ir asmeniniais savumais.

– Gerai buvo prasidėjęs Severiutei šeimos ir socialinis gyvenimas. Ir buvo patenkinta, tai, rodės, ir laiminga, nors šiaip jau tuodu dalyku dažnai eina skyrium. Gali būti labai patenkinamas ir vis dėlto nelaimingas.

– Jaugi kitos tokios išmanėlės, mano tu paukštyte mylimoji, mano tu voveryte greitoji, kaip tu, nėra pasaulyje, daisia... – pritarė ir Rapolas, kuriam, žinoma, daugiausia tekdavo rūgintųjų. Valgė džiaugės, viena ranka prisitraukdamas prisėdusią prie jo žmonelę, kuri jį maitina ir malonina tikrais dievaičių valgiais.

– Niekaip aš dabar nebesuprantu, daisia, kaip žmonės gali gyventi nevedę. Tiek daug pasaulyje gražių, jaunų ir, daisia, išmintingų mergelių. O visų geriausią, visų gražiausią bene bus įspitrėjęs Geišė Rapolas, Saveikių tijųnas...

Meilinosi vakarais ir gėrėjosi Severiute, ne tik žmona, dar lyg ir savo dukterėle.

Žiūrėjo į ją maldingai, kaip į kokį šventąjį paveikslėlį, ir Severjai buvo gera, kad į ją nuolat stebisi stipras, nors ir nebejaunas vyriškis, ir ramu, kad ja sielojasi ir myli labai doras žmogus. Tai dar nė karto jai nebuvo parėję galvon panagrinėti, koks gi tasai, kuris ją taip myli ir taip moka mylėti. Kad būtų pasidomėjusi Severja, būtų mačiusi Rapolą esant, tiesa, vyrą ir iš stuomens ir iš liemens, vis dėlto dideliais veido trūkumais, trūkumais to, kas tokius meilius ir patraukiančius daro jaunikius. Tik Severja tenkinos, jog jos Rapolas yra „žmogus“ ir geras žmogus, tai ko čia bežiūrėsi, ko jis stinga ar ko per daug yra. Argi žiūrима indelio, begu jis ne pienuitas ar net tašlotas, kai norima iš jo atsigert? Aja! Bene numirsi...

Rapolas tiesiog sukvailo iš laimės. Žmona jam dabar rodės nebe moteriška, tik mistinis asmuo; visa mistinga, kas tik jos yra, kas joje darosi ar net ką ji daro. Net tie patys krembliai kažin kaip savaiame atsiranda pirkioj ir susidaro puodynėse, nes, tiesa, nei jis, anksti išeidamas, nei kiti nematė Severjos bėgiojant krembliauti ar taisant kremblius raugti. Ir taip pat nesidomėjo visa ką žmonelės susekti. Jam buvo „žmona“, ir gera žmona, tai ir gana. Kam lemta jos patiekiamų kremblių ar meilės paragauti, tas tesidžiaugie akyse, tegirrie už akių, tepavydie visa ko.

Tai Rapolas nieko negalvojo, tik juokdamas išeidavo iš pirkios, juokdamas pareidavo, ir lauke būdamas vis šypsojos. Dabar jis buvo dar žmoniškesnis neg pirma kad buvo. Dabar jis nebesišalino nė darbininkų. Gaudė bet kokią progą pakalbėti ir pasigirt savo žmona. Senas ir vis dėlto nenuvokė, jog girti moteriškė moteriškės akivaizdoje tiek yra, kiek ji užgauti; lyg sakyte jai sakytumei: matai, kokių yra pasaulyje! Kodėl gi tu ne tokia?

Ir darbininkės dabar pačios šalinos nuo pralaimėtojo jaunikio, piktai pašiepdamos jį, „kvailą girckų“, ir jo „vištą“ žmoną.

– Būta gi čia ko – merga kaip merga... Tik juokais save verčia nuolat begirdamas... Aiman – kas mano, tai geriausia... Tokių lygių nė būti nebėra. Žinoma, kas davė! – šnypštė pabariais ypač tos, kurios daugiausia kitados trynės tijųno pašonėmis, veltui įsiteikdamos.

Visa tai, žinoma, Geišių laimės nemaž negadino ir Rapolui netrukdė lepinti savo žmonos. Ak, kaip jis tai mokėjo daryti! Niekam neleido jos nė pirštu pridėti, neleido jokio darbelio dirbti, be menkos namų ruošos, valgyti išvirti, tą vieną dvaro karvelę pasimilžti. Gal taip, tokioje laimėje, būtų visai užmylejęs pačiutę, gyvą ir darbščią, kad ir jų gyvenimo šviesoje nebūtų atsitikę šešėlių.

Rapolienė krembliauti bėgiojo į Saveikių biržius ne dėl pačių kremblių – virti, džiovinti, rauginti: ji tuo gynėsi nuo pirmojo šešėlio – nuobodumo, kurs vis labiau buvo beapimęs ją. Gera gera apdūkusia galva; vis dėlto esti gi ir pagirių dienų, kada prasiblaivi nuo meilės. Tada jai buvo besirodą vis dėlto geriau buvę Aužbikuose.

– Ten tėveliai... Ten gražiau, yra kalnas, iš kur toli matyt... yra raistas...

To vieno Mykoliuko ji neminėjo, lyg visai būtų jį užmiršusi, visai jo nebebūtų buvę. Ag ir buvo

pamiršusi. Taip bent jai rodės. Taip rodės ir vis dėlto – neramino. Mykoliuką ji slėpė savo širdyje, savo atminimuose, kaip kokį baisų aitvarą ar kauką, mirtinai bijodama nors truputėlį pravožti slaptą: jautė, jog tai padarius, jis visas, visa savo jaunyste, su visa begaline meile pasirodys ir... ir... Tai jai nejuočios sakė patarinėjo, nors ji to neišmanė. Ir Aužbikų pasiilgimo priežastis buvo, nujau, begu tik tas, kad ji kalnuotos gamtos padaras, o čia, Saveikiuose – tokios nuobodžios lygumos.

Esą tokių vočių viduriuose. Imą darytis pūlių, o aplink juos maišelis. Daugėją pūlių, didėjęs maišelis ištisus metus. Žmogus imąs nerimti, nemiga kankintis, nežinodamas, kas yra, kol gydytojas užtinkąs tą slapuką neramintoją ir praduriąs jį pro sveiką kūną. Pavojinga tat operacija giliai, nematomoje vietoje. Tik jei pavykstą duriant nesužeisti kitų dalių, ligonis susyk tampąs sveikas ir linksmas.

Toks skaudulys, nors labai pamažu, darėsi Severjoje, nors ji nenumanė, dėl ko jai ypač patiko krembliauti tame biržyje, kurs baigiasi puikiu šlaitu į slėnį, už kurio kiaurai per raisto viršūnes buvo matyt Aužbikai; geromis akimis net galėjai išskirti Pukštų ir Šiukštų trobas. Ir biržių gi buvo Saveikiuose! Jie visi trys buvo palaukėmis ir lyg sodinte prisodinti. Balta balta, kaip stearininių Dievo žvakelių pridegiota. Taip ir rodės, kai anksti rytą pirmieji patekančios saulės spinduliai uždega medžių vainikus. Berželiai augę, dideli, liekni, neperaugę, žievė dar nesutrūkusi, iš kiekvieno lupk tošį nors nuo pat šaknų.

Biržiai visai kitaip šnekas neg eglynai ir pušynai. Kitokį ir įspūdį daro. Eglynai klasingi, jie per tamsūs, nejaukūs ir baisūs. Pušynai labai rimti ir majestotingi, baisu ir čia, tik tiek gera, kad pavojų čia gali išvysti, nėra klastų, pasalų, tai ir gelbėtis galima. Biržiai nei baisūs, nei klasingi, tik šelmiai prigavikai. Šep, šep, šep smulkiais savo lapeliais; rodos, niekur nieko, o žiūrėk – ir būsi atsidūręs kur kitame krašte. Jie vis niekus įkalbinėja, ne aukštyn dvasią kelia, tik – krembliauti vilioja...

Vienas Saveikių biržis baigės šlaitu į Geišės upelį, kurio krante slėnyje Geišių sodžius ir Rapolo Geišės gimtinė. Severjai patiko, kad jų pavardė tariama ir yra visiems žinoma. Betgi ir nemalonu buvo: slėnyje likusieji Geišiai buvo atviri jų priešininkai, nė vienas nebuvo nė vestuvėse, visi tik peikė ir koneveikė Rapolą, kam jis senatvėje tokius niekus bedaro, pirma iškilmingai pasižadėjęs nebevest ir tą „darbą“ pavedęs broliui Dovydui. Dovydas vedė, daug vaikų gavo ir dabar nusigando brolio vestuvių ir jo buities netikrumo: išvays dvaras, tai kurgi daugiau dėsis, jei ne namo, kur ir be jo pilna gūžta. Tą Dovydų baimę Rapolai žinojo ir tvirčiausiai buvo pasiryžę į Geišius niekadoms nebegrįžti.

To neatmenant, Geišės šlaitas buvo gražus ir malonus. Giliai giliai sruveno upelis. Jo slaptinga tėkme galėjai niekieno nepastebimas eiti bent penkis kilometrus. Be beržų tarpukalnėje čia buvo daugybė kitų rūšių lapuočių, beveik visų, kurių tik yra Lietuvoje: vinkšnų, gobų, šaltekšnių, putinų, šermukšnių, uosių, ąžuolėlių, alksnių, skroblių, epušių, karklių, žilvičių, blindžių. Juos visus Severja pažino ir kiekvienu kitaip džiaugės.

Gražus buvo tas šlaitas. Vis dėlto labiau Severjai patiko tasai, iš kur tol matyt... lig pat Aužbikų, kur daugiausia yra riešutų lazdu, nes visas šlaitas buvo į slėnį prieš pat saulę ir brendino visų daugiausia ir visų didžiausių riešutų. Daugiau čia buvo atakaitoj ir žemuogių, Severiutės iš mažens mėgiamų.

Iš čion ir iš tikro tol buvo matyti, nes slėnys buvo kelių mylių ilgumo. Čia Severja, prisikrembliavus pilną vytelinę, dar ilgai ilgai žiūrėjo į tolį, džiaugės toliu ir kažin ko liūdo ir net grįžti nebesiskubino į tą lygumą, kur ir iš tikrųjų nuobodu.

Pirmučiausia dvaro kiemas buvo toks didelis, kaip geras laukelis. Vos galėjai žmogų pažinti kitame gale. Papratus prie ankštų savo kiemelių, šis nė nesirodė kiemas, tik atviras be tvorų laukas, per kurį net viešas kelias ėjo. Aplinkui išmėtyti dvariškai dideli trobesiai, sukrauti iš akmenų, tašytų iš vieno šono. Tokių trobų, kaip Aigipto piramidų, nepasistatysi samdytomis pajėgomis, tik vergais. Gražūs jie buvo, tie trobesiai, ir tvarkoje laikomi, vis dėlto nejaukūs savo didumu.

O nejaukiausias buvo gyvenamasai namas, taip pat be reikalo didelis, nors vienu aukštu ir medinis. Frontu į šiaurę, jis vis stovėjo ūksmėj ir lyg šalčiu dvelkė pačią vasarą. Užpakalis buvo į saulę, užtat sode, kurs nė savo didumu nebuvo šviesus, nes apsodintas tankiomis eglėmis, arti kurių nė žolė nežėlė. Sodas buvo užleistas, priaugęs, dar aukštais statiniais nuo vagių, piemenaičių aptvertas.

Kieme akį teįvairino kastas didokas tvenkinys negražaus, paukščių suteršto vandens, nebenorinčio atmušti pakraščių žilvičių, kuriais buvo apžėlęs, – žilvičių senų, kreivų, nugenėtomis viršūnėmis. Jie ypač nemalonų darė įspūdį savo barbarišku vaizdu tokiame kultūringame dvare.

Buvo šiaip jau gražu ir vis dėlto nyku ir svetima. Nebuvo matyti, kad kas čia būtų bet ką padirbę mylinčia ranka. Savininkas čia nestojo, bastydamasis po užsienius ir savo rūmus; samdytieji prievaizdai tik vagiliavo, žinodami, kad jiems čia ne amžius gyventi. Baudžiauninkai, žinai, kaip vergai, darbą dirbo per prievartą, tai lyg ne savomis rankomis. Visi čia gyveno tik laikinai, tai nė tos mergelės niekur nepasidarė sau lovelių rūtomis mėtomis, lelijėlėms sodintis.

Šešėlis šešėlių seka. Šis antrasis buvo toks, kurs visa kita uždengia. Laimėje Mykoliukas skaudulys gal būtų sparčiai augęs. Nelaimėje – jis sunyko. Šioji Geišių nelaimė, gėda pasakyti, buvo ta, kurią visi kiti baudžiauninkai laikė didžiausia savo laime: paleidimas iš baudžiamos.

Jau nuo pat pralaimėto Krymo karo pabaigos visiems buvo pasidarę aišku baudžiamą nebeišliksiant... Gal dėl to ir Saveikių dvaras pakentė tokį tįjūną, kurio, jei ir bijojo darbininkai, tai daugiau dėl jo paties asmens, bet ne dėl to, kad jis – tįjūnas ir turi teisės bizūną pavartoti. Geišė jo ir nevartojo. Vis dėlto į tą laiką, kada jis vedė, teko ir visiškai jis užkišti palėpėn: baudžiauninkai pabaigė „tvirkti“. Apeis tįjūnas kaimus, prirėkaus, prišūkaus, kad nuo pirmadienio tiek ir tiek darbininkų stotų, o ryto metą tesulaukia penkių šešių, ir daryk tu ką bedaręs: nei dirbti su jais, nei paleisti, kad eitų sau velniop.

Mužikams buvo aišku ir bajorams buvo aišku reikiant „žmonės paleisti“ ne iš malonės, tik kad taip jau susideda. Nepaleisi, kils revoliucija. Paleisi – vėl nieko gera: „žmonės“ pabaigs „tvirkti“. Jei dabar nebedirba, kai jiems rimbais grasoma ir baudžiama, tai kaipgi jie bedirbs, kai niekas jų nebežiūrės? Miegos per kiauras dienas, gers karčiamėlėse ir voggs viską iš dvaro.

Dvarininkams rodėsi šitoks protavimas rimtas ir logikingas. Jie nebuvo matę dirbančių savo noru, ne varu, dirbančių sau. Jie visi tan pačian balsan šaukte šaukė – žmonių gerovei, gelbėjo žmones, tačiau visa ko pamate buvo jų pačių, dvarininkų, reikalas. Pro jų lūpas šaukė jų kišenė ir neapsakoma bailė: ką gi mes bedarysime, vergų nebtekę? Ir Šv. Raštas sako: „Griovių kasti nemoku, elgetauti nepadoru“...

Dvaro dvasios prisigėrė ir Rapolas Geišė. Jis, nors gudrus baudžiauninkas ir laisvės žmonėms laukė, tačiau jo paties padėtis, tos baudžiamos padaras, įtikinėjo jį, jog žmones „paleidus“, ne jis gaus badu stipti, tik tie „tinginiai žmonės“.

Ir ėmė grįžti Rapolas namo vis labiau paniuręs, vis labiau susimąstęs, nepatenkintas. Nebenorėjo nė į kaimus beiti. Ką gi bepridės? Ir ėmė viskas irti. Ir tie pavėlavę darbininkai nebe jo istorijų ir pasakų klausė, tik patys, kur nususukdami, pašnibždomis tarė ir mitingavo. Darės nebejauku, neberamu, net baisu, vienam likus.

– Daisia, išdvės badu visi, kai nebegaus nė vogti ko. Sukirmys, „degutą bedegdami“ – bemiegodami per ilgai...

Daisia kartojo savo žmonai pareidamas tai, ko buvo prisiklausęs dvare. Ir pats jautė, tai neteisybė, tai tuščia baimė dėl žmonių, jis žmonėms pakiša savo paties baimę, ir naudos iš tų kalbų jokios. Et, bet tik pačiam tomis kalbomis užsitrenkus. Jam pačiam ėjo nežinomosios, neaprūpintos ateities šmėkla, kuri, rodės, pagriebs ir nusineš kur į pragarus.

Kaip tik tuo laiku Dievas davė jiemdviem dukterikę – sveiką, gražią ir ėdrią rėksnelę – ir kuriam laikui atstūmė visas šmėklas. Dabar, kur buvę, kur nebuvę, vis sėsdavo prie lopšelio, žiūrėdavo į mažutę, kai miegodavo, ir iš kits kito imliodavo ją sau ant rankų, kai pakirsdavo. Net kūdikėlio verksmas rodės jiems saldžiausia muzika ir daugiau gaudino, neg pykino. Ir taip jiems pasidarė ramu, lyg kokios didžios šventenybės susilaukus į savo būstą.

Ag ir buvo tai – šventenybė, kuriai vienai telygi nekaltybė. Kur nekaltas kūdikis, ten juk jokios piktos dvasios neturi galybės. Antai ką pasaka sako: net savo sielą gera valia velniui pardavęs ir jau imamas į pragarą, ligi tik nusitvėrė nekalto kūdikio, velnias gavo, pykčiu raitydamas, atlyžt ir musią kandęs pareit.

Vis dėlto šmėkla atėjo. Laisvė buvo paskelbta. Niekas iš kaimų dvaran nebėjo. Reikėjo darbai kitaip

susitvarkyti. Ieškoti žmonių, lygti jie už pinigus, būstą, darbą, malkas, pasėlj. Suirutė truko bent dvejus metus. Geišė vis dar šiaip taip stumdėsi po dvarą, nebe ką bedirbdamas, nebe kam bereikalingas.

Vieną dieną Saveikiuose atsirado vienu blogu arkliu atkramenęs beturtis jaunas šlėktelė, pasiskelbė būsiąs čia to dvarelio nuomininkas, pradėsiąs savotiškai ūkininkauti, pats visa ko žiūrėti, taigi visus senuosius tarnus ir darbininkus paleidžiąs, kurie nesutiksią savo rankom jam darbo dirbti.

Rapolas per visą amžių gangreit nebuvo darbo dirbęs. Ir dabar jam imtis žagrės bei dalgio už menkų menkiausias, tiesiog elgetiškas mitybas buvo ir nepatogu, ir negalima. Vienu matu jis pasijuto toks senas, toks jau paliegęs, jog begaljs tik lazda pasirėmęs eit ir šunis lodyt, pakiemiais elgetaudamas. Akys ir skruostai jam pabaigė dubti. Jis palinko pečiuose. Kojos pynės. Nebesišiepė žmonai, lyg jos ūmai būtų nebetekęs. Vieną kūdikėlį beglostė, ir tai virpančia ranka. Dėl to jam visų labiausiai gėlė širdj.

Neilgai laukus, tas pat šlėktelės arklys privažiavo prie Geišių; du nauju kumečiu sukrovė menką jų turtą į vežimą ir, nė duonos kepalo nejdėję už tris dešimtis su viršum metų kuo ištikimiausios tarnybos dvarui, nuritino pakalnio, per tą Rapolienės mėgiamąjį šlaitą į slėnį ir išvežė į Geišių kiemą.

Jėzau, Marija, kas ten pasidarė! Pirmoji išbėgo Dovydienė, visa mėlyna iš pykčio ir baimės. Ir kai paleido savo burną, tai kūliu išvirto iš vidaus Dovydas, visi penketas vaikų ir du samdiniu.

– Nereikia nereikia, neleisim neleisim!.. Eikit sau sveiki, iš kur atėję!.. Čia ne elgetoms priglausti namai... Čia mūsų vieny kiekvienas mietas įbestas, kiekvienas tvoros straipsnis užtvertas, kiekviena troba iš naujos medžiagos savo rankomis sutašyta... Kur tu tada buvai, kai aš vienas vargau? Sakei neužėisiąs kelio, o dabar trise užėinat... Iš kur mes jums duonos pritesėsime, kur mes jus paguldysim, kuo apdengsim, jūs, elgetos, plikiai?.. Javai neužauga, duona pelienė, ir tos nėra... Šeimos ir be jūsų dešimts ant to valakėlio... Eikit, eikit, sprokit...

Geišiai sėdėjo kieme ant savo skrynios kaip užmušti, nė vienu žodeliu nepaprieštaraudami: jautė, visa tai teisybė, jų čia nė pirštu nepridėta, ir duonos tikrai maža, ir vietos tikrai nėra. Tik kur buvo dėtis? Taip ligi pat vakaro. Mergytė ėmė verkti valgyt. Įsinorėjo ir jie patys. Pagaliau Rapolas nebeištverė. Jis pirmą kartą sukrutėjo, kai Dovydas ėmė per arti į jį šokinėt, ir atkirto:

– Nutilk, kvaily! Aš ir pats, daisia, matau, kaip viskas yra. Aš galiu ir išeit. Tik atmink, kad valakas vis dėlto yra mudviejų, ir aš išėjęs tuoj nuo tavęs pusę skeliuos su visa puse kad ir tavo pasistatytų trobų. Taigi, daisia, leisk mus nors į viralinę ar į aną senąją klėtelę, kurią tu pavertei pelude.

Dovydas nutilo. Jį visą perėmė baimė, kaip reiktų likti ant pusės valako, ypač netekti tų trobų, kurias jis tokiu vargu pats susivežė, susitašė. Tai, nieko nebesakydamas, atidarė senąją klėtelę ir ėmė ten kraustyti, patiekdamas vietos naujakuriams.

Dovydas buvo nesumatus. Jei į Rapolo baidymą skeltis būtų drąsiai atsakęs: prašom, šiam būtų tuoj žadą užkandę. Ką gi Rapolas būtų daręs su ta žeme?

Taip ir liko Rapolai Geišiuose karčios duonos valgyt. O ji buvo karti, oi, karti. Visą naktį Dovydienė klykė, švaistės po pirkią. Įsileidus į klėtelę, dar neleido į trobą. Vis dėlto įėjus į pirkią, neleido prie stalo. Ir prileidus prie stalo duonos laužt, kalbėjo ir kalbėjo apie dykaduonius ir besočius ėdruolius, neskiriant nė mergytės, kuri daugiau net suvalganti už didžiuosius.

KARŠINČIUS – DĖDĖ RAPOLAS

Labai graži pavasario diena, Velykų diena. Per visą naktį žmonės prabudėjo bažnyčioje, pragiedojo giesmes, praklausė ilgojo pamokslo, prasvajojo su dangaus angelais; tebejaučia žibintų mažų skambaliukų tilindžiavimą, tebereipsta akys nuo daugybės šviesų gilioje tamsoje. Namie liko tos vienos senosios išvirti gardžių ir riebių valgymų, ypač gi belaukiant atšutinti saldaus pieno „žarnoms išvaškuoti“, idant jos, per ištisas septynias savaites gavėnios nejutusios jokių riebalų, dabar ūmai prikrautos mėsų, nepagestų ir neatsisakytų virškinti.

Geišių Rapolas, Dėdė karšinčius, ir jo „sūnus“, atsieit brolio Dovydo paskutinysis vaikas Adomukas,

Prikelime nedalyvavo. Jiedu skaniai šiltai išmiegojo kone lig pat parvažiuojant iš bažnyčios. Adomukas jau patyrė Velykių buvus: iš po jo priegalvėlio keliantis išriedėjo du raudonu kiaušiniu, tokiu, kaip šeštadienį svogūnų lukštais juos motutė virino. Pagriebęs į abidvi rankeli, nė kelinėlėmis neužsimovęs, nubėgo į motutę pasidžiaugti. Motutė labai nustebo, išvydusi tokio gražumo Velykiaus dovaną, pavartė abudu kiaušiniu, papliaukšėjo liežuvium ir tarė:

– Jau gali, vaikeliai, atsigavėti; jei Velykius lanko, tai jau po atsikėlimui, ir nemiegai ką bežiūrint atitarkš naktį pašalusiu gruodu.

Atsigavėt Adomukas spyrėsi į savo mylimąjį dėdę. Apsirodė ir jam su Velykiaus dovanomis, nustebino ir jį, kaip ir motutę, neregėtu jų gražumu. Ir kai jau visa to buvo gana, Adomukas vieną kiaušinį įteikė dėdei ir įsakė laikyti, pats pasiryžęs mušti.

– Na, mušk, – tarė paklusnus dėdė, labai žemai pasilenkdamas, laikydamas visą kiaušinį tyčia apgniaužęs.

– Leisk, dėde, mušiu! – ėmė skleisti didelę vyrišką saują mažučiuokais vaikiškais savo piršteliais. Dėdė davė, ir kai jau buvo pakankamai atlenktų pirštų, Adomukas tarkštelėjo savuoju kiaušiniu, nežiūrėdamas, kuria vieta į kurią vietą. Jau jau norėjo vyresniųjų būdu tarti sakramentinį: „Dėdės trūko“, tik išvydo savąjį kiaušį ir, it pirštus nudegęs, ataičiulpė įdubusį kiaušį.

– Nieko nebepridės – pralaimėjai, duokš kiaušį! – tarė dėdė siekdamas. Adomuko akyse pasirodė ašara.

– O kuo aš beatsigavėsiu? – tarė.

– Na, tai likiva katras prie savo ir eikiva abudu atsigavėtu, – susitaikino dėdė su Adomuku ir, paėmęs jį už rankiotės, prisivedė prie stalo.

– Dėk, boba, mums sviesto ant kiaušinių, kad nepaspringtume, daisia.

Dovydienė uždėjo vienam ir antram. Ji šiandie labai gerai buvo nusiteikusi, sulaukus šventų Velykų.

– Dabar valgysiva, ką man Velykius yra padėjęs, – tarė dėdė Rapolas, išsiimdamas du raudonu kiaušiniu iš pečionės.

Lygiai skaniai suvalgė ir antrą dvejetą. Daugiau nebebuvo. Tik ir to buvo tam kartui gana.

– O dabar eisiva kiaušiniautų. Daisia, bobos kvailės jau turi mums paruošusios. Tik reikia geros terbos.

Ir padavė Adomukui mažutytę terbelę, baltai išskalbtą ir su pasaitu. Adomukas nemažu pasididžiavimu pasikabino terbą.

– Na, eikiva! – tarė.

– Palauk! – sustabdė jį dėdė. – Kaipgi tu eisi per kaimą be kelinų? Po tam dar mergos pamatys ir padyvys. Sakys: toks jau didelis Geišių kavaličius, jam jau bene ketvirtai metai, ir vis dar bekelnis! Ne, reikia apsitaisyti, daisia, kaip vien reikiant. Ir kelinėmis apsimauti, ir žiponėliu apsilikti, kad nebūtų šalta, ir kepurėlė užsidėti, kad saulė nekepintų, ir bačiukais apsiauti. Šokti, tiesa, mes tuo tarpu neisiva: reiks palaukti pavakario, kada bernai pradės čirpinti savo muzikas; tai bent kad šunes neįklastų, – kalbėjo dėdė Rapolas, taisydamas Adomėlį.

– Nueisiva į Gražį. Ten gausiva du kiaušiniu. Aš jau tai žinau, vakar girdėjau. Nueisiva int Uksnį. Ten tegausiva vieną kiaušinį. Ten boba kvailė pikta ir pati mažų neturi, tai nė kiaušiniautų neturi ko siųsti. O davei kiaušinį Dovydienės vaikui, tai, Dovydiene, nebūk kiaušė ir atiduok kiaušinį jos vaikui. Tai bus lygu. O neatidavei, skalna likai.

Taip kalbėjo dėdė karštinčius Rapolas, ruošdamas Adomėlį kiaušiniautų. Dovydienė tai girdi. Jai be galo knita pasakyti ką nors nemalonaus savo dieveriui, tik dėl tokios brangios šventės nutyli. Jai gera, kad jos Adomėlis gaus po kiaušinį, parsineš jų pilną terbelę. Tik už tai reiks ir pačiai atsigerinti, gerai išsiteiravus, kiek kuri kaimynė bus davusi. Tai tik sušnypštė:

– Eikita, eikita, masintojai! Mūsų tas vienas kiaušiniautojas, o Gražienės atbėgs visi trys. Tai jau trys po vieną, ne du, kuriuodu žada Adomėliui.

– Tau, Adomėli, tegul galvos nesopa, kaip ten jūsų močios skaitysis. Tu tik imk. Tik neužmiršk už kiekvieną davinį pabučiuoti ranką. Bobos piktos. Neduok, Dieve, neįtikti! Tuoju pasakys: Dovydienė savo

vaiko nemoko; Dovydienės vaikas storžievis, nemokša, paaugusių nepagerbia. Jam kitą kartą nebereikia nė vieno kiaušinio duoti. – O pabučiuosi, širdį sau palenksi, vėl kiaušinį gausi, ir tavo garbės niekas nemažins. O gera garbė ir šlovė labai pravartu... – kalbėjo dėdė Rapolas, jau papusryčiavus su pargrįžusiais iš bažnyčios, eidamas į kaimą.

– Še tau lazda. Jok raitas, su panaberija. Berniokas esi, tai kavalierius.

– Dėde, aš eisiu taip kaip tu – pasiramsčiuodamas, – sako Adomėlis.

– Eik pasiramsčiuodamas, jei nori savo dėdę pamėgdžioti, – pritaria dėdė.

Adomukas nusitveria per aukštai ir nebeprisiremia. Tai matydamas, dėdė nubraukia jo saujelę žemiau.

– Matai, koks tu dar kvailas, Adomėli! Lazda už tave dukart didesnė, o tu imies už viršutinio galo. Va, tau rankos ir nebepakanka.

Adomėlis ima ramsčiuotis, tik lazdos aukščiau rankos daug daugiau, ir ji, kai palenki, visai nusvyra.

– Ne, geriau aš lazda raitas, – sprendžia Adomėlis ir kelia koją. Tik pasverda ir, kad dėdė nebūt jo už apykaklės nutvėręs, būt išvirtęs.

– Reg reg, koks tavo žirgas neramus ar tu pats girtas. Kai žirgas nenustovi, tai mergoms patinka. Bet kai pats jaunikaitis nepastovi ir žirgan neįsisėda, tai gauna į veidą kojine pelenų: kam neblaivas atjoji, daisia. Taigi žiūrėk, neužmiršk, girtas pas mergas nejok, nes būsi išjuoktas ir pažemintas. O garbė žmogui reikalinga, daisia. Kad aš, sakysime, nebūč buvęs garbingas, ar aš būč buvęs tijūnas? Tijūnas – pono akis ir ausis. Jei tijūno neklausys taip, kaip paties pono, jis ne tijūnas; ne su rimbu jam pliaukšėti, tik su šakėmis mėšlai mėžti.

Nuėjo abudu į Gražį. Gavo du kiaušiniu. Adomėlis Gražienei pabučiavo dukart į ranką. Nuėjo į Uksnį. Rado tą vieną bobą. Susėdo viduryje suolo ir ėmė šnekėtis apie vištų perinimą, žasiukų apsaugojimą, kad varnos jų nenešiotų. Daug daug patarimų prikalbėjo dėdė Rapolas. Pagaliau tarė:

– Duok, kiaušius, kiaušinių: ar nesusipranti, ko čion mes atėjova! Uksnienė davė, o Adomėlis jai nė karto rankos nepabučiavo.

– Čia tu, Adomai, gerai padarei, – tarė dėdė, kai išėjo abudu laukan.

Kiaušiniautojai sugrįžo namo penkiais kiaušiniais nešini ir tai, girdi, dėl to tik, kad daugiau į delmoną nebetilpo. Kitas kaimynės apkalėdosią rytoj.

Vakare dėdė Rapolas nutaisė Adomėlį ir išsinešė jį su savim gulti.

Tokių draugų kaip dėdė Rapolas ir Adomėlis daugiau gal nė nebuvo. Gulė, kėlė abudu, į kaimą ėjo abudu, valgė abudu. Dėdė už sūnų, sūnus už dėdę būtų galvas padėję. Kas juodu suderino? Žinoma, geros jūdvių širdys. Be to, Adomėlis dar nemokėjo daug kalbėti, ypač daug suprasti, tai klausė dėdės atsidėjęs, net išsižiojęs ir galvelę atmetęs; be to, dėdė Daisia nemokėjo tylėti, ogi jo maža kas vyresniųjų benorėjo klausyti, tai ir gavo tenkintis tuo vienu klausytoju – Adomėliu.

Lūžus verguvei, lūžo jos tarnas tijūnas Geišė; lūžo visais galais, nelūžo tik vienu liežuvium. Juo tai dėdė darbavosi nepailsdamas. Šimtą kartų atpasakojo namiegamis visas savo girdėtąsias pasakas, istorijas, atsitikimus, melus, – būtus ir nebūtus daiktus. Namiegai iš pradžių jo klausė, nes jis žinojo ir pasakyti mokėjo daug įdomybių. Tačiau galų gale tai pakyrėjo visiems, ypač kad jisai nieko daugiau nedirbo, tik vis šnekėjo. Pagaliau ėmė jam nebeleisti šnekėti. Ypač Dovydienė.

Rapolas ničnieko neveikė, bet tai jam pačiam buvo nepasakomai bjauru ir nuobodu. Jis ilgėjos darbo, jei ne darbo, tai bent gyvų krutančių žmonių, jų plepėjimo, juoko. Nuolat ieškojo progos pabūti su žmonėmis ir jų klausyti, jei ne klausyti, tai pačiam malti malti be vieno galo, pipsėti savo liuką, čirkšėti seilę ir sarkastingai viena puse burnos šypsotis. Miršo namus, miršo valgį ir būtų jų neatminęs, rodės, visą dieną ir antrą dieną, ir visados, bet tik būtų galėjęs šnekėti šnekėti ir taip pats užsitrenkti. Buvo numanu jo sieloje esant kažin kokios neramybės, kurios jis tačiau niekam nepasako ar nemoka pasakyti.

– Vieni plepalai, vieni plepalai, pondievu, mylėk! Kad tu Rapolai, tiek pridirbtumei, kiek liežuvium primali, mūsų namai būtų turtingiausi visame kaime, – ūdijo jį Dovydienė.

Iš pradžių Rapolas mėgino jai atsikirsti ir viską juokais nudėti. Sakydavo:

– Marč, tu kvaila boba, argi visados perkūnas muša, kai graudžia? Muša jis tik kada ne kada, įžiūrėjęs kokią itin nedorą, uvėrią bobą... Gi dudenti nesiliauja per visą audrą.

Veikiai tačiau suprato, koks jau jis buvo daugiakalbis, vis dėlto Dovydienė užlieja jį tokiu tvanu žodžių, jog jam belieka tik akim vartyt ir vien žiobčiot ir prunkštaut, kaip atsistojus po malūno ratu. Galų gale savo marčiai ėmė jis nieko nebeatsakinėt. Juo ji malė, juo jis tylėjo, ramiai sau pipsėdamas liuką ar dar ramiau sekdamas pro langą žvirblius, kurie ten kėlė lermą ir pešės. Pagaliau Rapolas ėmė nė nebegirdėti ar bent nebesuprasti Dovydienės riejimo, kaip nebegirdima ar bent širdin neimama malūno dundesio, ratų tarškesio. Dovydienė tačiau nesiliovė jo krimtusi diena dienon štai jau visa dešimtis metų. Ir juo krimto, juo labiau jautės įtūžusi, juo pilnesnė neapykantos. Nenulenkė jos nė tai, kad jis buvo pamilęs jos mažėlį, kaip nė vienas tikras tėvas nepamilsta tikrojo savo vaiko... Vis užtat pyko, kam Rapolas nieko neveikia. Neberasdama, prie ko čia iš naujo prikibus, Dovydienė atmindavo senuosius Rapolo žodžius ir juos replikuodavo. Atsakinėjo ir vis labiau siuto, numanydama Rapolą savo širdyje raginant ant jos Perkūną, kad ją vieną kartą įžiūrėtų ir trenktų.

– Tai, kad palygino save su perkūnu! Sakykit jūs man dievaitis! Dievaitis bent po dangų savo račiukais laksto tarška, o tu, Rapolai, kaip šakės mėšlo: kur numesi, ten tebrasi. Nejaugi tu per visą savo amžių nebe pajudėsi iš vietos? Visą savo amžių prasėdėsi suole? Ir vis su ta prakeikta pasmirdėle liuika! Tai rūkymas, tai rūkymas! Gal tau visas liežuvis jau nusilupė nuo kartumo, kad taip jį vėdini mataruoji. Štai man iš tolo kosulys ima, gerklę peršti nuo tavo dūmų, galvą jie man sugauna. Galų gale nebe pagyvensime troboje nebeatsikvėpdami. Reiks pašalėn bėgioti pažiobčiotų kaip žuvims. Kodėl gi tėvas pakenčia nerūkės?

– Todėl, kad ir be dūmų tu jam apskai galvą. Jis visai apkvailo nuo tavo tarškėjimo, – kažkuomet išspruko Rapolui, kurs ilgai be žado sėdėjo suole, visa nugara atsikolęs sienos ir nejudėdamas kaip bažnyčios pasienyje molio stovyla.

Tėvu Dovydienė vadino savo vyrą. Jį taip pat riejo, kaip ir Rapolą, vis dėlto neapsakomai mylėjo už vaikus ir gerbė už sumanumą. Tai šitie dieverio žodžiai ją įmetė tiesiog į ugnį, ir ji prapliupo:

– Tik tu turėk tokią galvą kaip tėvas. Kieno rankomis stovi šitie rūmai? Klėtys, dienadaržis, visos trobos? Kieno rankomis visi dirvonai iškiloti? Kieno rankomis kraičiai mergiotėms sukrauti? Jo rankomis, ne tavo, ir kaip tik dėl to, kad aš jam suku galvą. Kad nesukčiau, kad neraginčiau, nerūpinčiau gulti, kelti, kulti, malti, arti, pjauti, ar būtų taip, kaip yra? Abudu ištisomis dienomis sėdėtumėta suole kaip tešla.

Ir kas dieną veltui varinėjo Rapolą bet ko dirbti.

– Eitumei nors kibirą vandens parneštumei iš šulinio. Ar svirtį pataisytumei. Matai, baigia trūkti. Dar ką nors, pro pėdžių einant, užmuš savo pasvarais.

Rapolo tylėjimas dar labiau siutino Dovydienę. Tai kažin, ar ji nebūtų savo neapykantos reiškusį dar šiurkštesniu būdu, jei tirštėjančios audros nebūtų skiedusi Rapolienė. Ji nuo pat pradžios pasiėmė rolę griausmų ant savęs sutraukėjos.

– Ajau, reikia čia man jo! Ar aš neparsinešiu vandens? Daug čia dūmų pirkioj iš vienos liuikos, nuolat duris varstant. Štai atidarysiu aukštinį, ir tie patys pabaigs eiti... – kalbėjo ruošdamos lyg niekur nieko.

– Nors gi šakalių parinktų skiedryne! Žiūrėk, reiks vakarienė virti, tai ar savo plaukais pakursi pakriautę? Ir pakriautė baigia aižėti. Dar ugnelė išsiverš ir uždegs. Nueitų į apluoką su vyteline molio ir užlipdytų plyšius.

– Ajau, nepasirinksiu aš šakalių! O suaižėjusi ne viena pakriautė, tik visa krosnis. Senai reikia ji visa perplūkti, tik tai ne vieno Rapolo išgalėjimu.

Dovydienė, gulėdama lovoje, vis ieškojo darbų Rapolui ir nervinosi, kad jo žmona vis tai nudeda į šalį.

– „Ajau, neparsinešiu! Ajau, nepasirinksiu!“ Ajau, niekur nieko! Tu, Rapolien, pataikaudama savo pačiam, pabaigė jį tvirkinti. Nejaugi tau gražu, kai mes visi dirbame vargstame, duonelės ir turtų pelnomės, tik jis vienas nieko? Ir maitink tu jį veltėdį. Karšatis karšatimi, o tinginys tinginiu lieka. Yra gi ir karšinių gerėlesnių. Žmonės jie kaip žmonės. Eina kruta, kad ir paliegę, ką galėdami, dirbinėja...

– Marč, tu gi guli štai lovoje per visus pusryčius. Ir gali sau gulėti nors ligi pat pietų, kada reiks stalan sėstis. Ar aš neapsidirbu? Ar aš pirmoji gaidžiagystyje neatsikeliu? Ar aš visiems valgyt neišverdu, raguolių neprikepu, duonos neįminkau, gyvuliams nesutaisau? Bereikia tik išnešti. Yra merga, gerai; nėra jos, ir be jos apsieinu, neprašydama kitų padėjėjų. Tai kam gi čia man vis perši Rapolą padėjėju? Ar mano darbai – vyriškio darbai, ar ką?

– Ak, tu jejem, pasakymas: gali sau gulėti! – Dovydienė net atsisėdo lovoje. – O kas gi būtų, kad aš ligi piet gulėčiau? Kas gi suverptų, suaustų? Kas gi mėsiškus, pieniškus sudavadytų? Žiūrėk, kiek kumpių, palčių ant trobos rūksta, kiek įsnaujų, skilandžių, dešrų! Kamarėlėje sviesto palivonas prisuktas, antras grietinės prilydytas. Ją dar labiau svečiai mėgsta. Padedi sviesto lėkštelę, padedi lydytosios, tai vis pirma siekia grietinės. Tai ar mes bijom svečio? Ar reikia akimis žibinti, kai klebonas užvažiuoja? Tiek ir girdi iš išvažiuojančių, kuriems teko mano patiekalų paragauti: „Viso svieto gaspadinė!“ Tai. O kad ir guliu, tai bene tu žinai, ko aš guliu. Tu žinai, kiek aš kartų gimdžiau. Išgelia, būdavo, visas strėnas, perlaužia nugarą, kol pagimdai. Paskui juos supk, čiulink, naktų nemik, sargink, laidok, raudok, melskis. Štai kur nuėjo visa mano sveikata. Ir aš dirbau, kol galėjau. Ir anksti kėliaus, ir pusryčių viriau, ir mėsas kapojau, ir šakalių skaldžiaus, ir šeimyną dengiau, ir zakucininkus maitinau ir maldžiau, kad nesimuštų. Gana man tų darbų, gana. Štai kelsiuos, nebijok, lig pietų negulėsiu. Antai laukia ratelis. Pusanatro pūdo linų prišukuota. Tu ir dabar visą šeimyną denk, o atsisėsi po rateliu, ir ima pusiau kaip šunes ėsti. Basai – šalta molinėje asloje, apsiausi sunku. Ir daryk čia dabar ką nedaręs. Tu viena tedirbi, tu...

Nebesustabdoma srove tekėjo užgautos moteriškės žodžiai. Dovydienė tikrai kėlės, gerbės, ruošės į darbą. Pabaigai ginčų Dovydienė turėjo vieną geluonį, kurs visados vienodai įsiutindavo marčią Rapolienę. Tai buvo lyg pasiskoningimas pavalgis, paskutinis, saldusis jai patiekalas. Dovydienė širdyje džiaugė, kad Rapolienei nebėra mažų, ir tas vienas buvęs mirė: vis mažiau burnų, mažiau klyksmo ir paskui dalybų. Vis dėlto neiškenčia, kartkarčiais neprikišus:

– Bepiga tau, kai tu apsiėjai su tuo vienu! Tu ir skaisti, tu ir stipra likai, tu tad ir greita. Duok man sveikatą, ir aš tiek pat padirbsiu, kiek tu, kiek ir dirbau seniau...

Į tuos žodžius Rapolienė nė neįsąsčius imdavo nereikalingai trepsėti, žerstekliu be reikalo barškinti, puodus švaistyti, grobstyti tuščią orą, lyg jai ūmai pritrūkdavo kuo alsuoti. Pagaliau pliūpterėdavo jai iš akių ašaros, ir ji narsiai įkibdavo į Dovydienę.

– Ką čia tu man vis prikaišioji tą vieną teturėtą vaiką! Ar aš kalta, kad man Dievas daugiau jų nebeduoda? Tu, marč, kentei, tai ir džiaugsmo turi. Vienas jau paaria, kitos žlugtą jau pažlunga, kitas dar ir visai mažutis. O man kas? Ar mano padėjimas geresnis, kad sveikatos sutaupiau? O kam man tos sveikatos, jei negaliu jos atiduoti tam, kam Dievas skiria? A? Jums mano sveikata tėra reikalinga, ne man pačiai!

Ir pasukė smilium Dovydienei po nosim, tačiau tik iš tolo, nuo krosnies tai rodydama.

– Jums, kad mūsų taukai būtų įdirbti ir nudirbti, kad nepasivėlintume, kad mūsų nepjautų barų nenuganytų, kad nesuvežtų gubų nesulytų, kad šienas nesupūtų... Ir nesulydom, ir nesupūdom, ir nesuganom...

Dovydienė, gavus visą patenkinimą, baigia atvėsti.

– Aš tau nieko ir nesakau. Aš juk tik apie tavąjį niekurneivą.

Ataušta ir Rapolienė ir ginčą baigia kone malda, jei Rapolas tuo laiku esti išėjęs:

– Klausyk, marč! Argi tu nematai, koks jis senas? Liepk man dar daugiau dirbt. Aš už du atidirbsiu pagalėdama, tik tu pasigailėk nebepagalincio karšinciaus...

Ir šniurkščia nosį, kuri po audros ūmai padrėko.

Jauna, darbšti, sparti ir pagalinti Severja ligi tik įžengė į Dovydų namus, tuoj kibo į visokiausią namų ruošą ir liuobą. Iš pradžių, kad jai ir Rapolui nepavydėtų kampo ir maisto, nelaikytų veltėdžiais, paskui kad ir tikrai atidirbtų už du, už save ir už vyrą. Tai šoko bėgo per visą mielą dienele ir veikiai patapo gyva namų dvasia, centrinis jų asmuo. Tuoj Dovydienei palengvėjo. Ką palengvėjo – ji ūmai tapo „ponia“.

Atkritus nuo jos ruošai, ji tiek ir bežinojo, kiek su vaikais žaisti, juos ūkauti, juos dažnai prausti ir apskalbti.

Rapolienė jautė savo vertybę, jautė nesanti nuliekamas čia žmogus. Dėl savęs ji buvo rami. Jai tegėlė širdij, kad tu jos nuopelnų nepakanka apsaugoti senam vyriui nuo Dovydienės krintimo: nuo priekaištų, barnių ir net koneveikimų.

O pats Rapolas buvo ir visiškai ramus dėl savo ir savo žmonos likimo, jog jūdvių Dovydai jokių būdu „neišpošolvonys“ iš gimtojo valako. Rapolas Dovydui nė vieno karto nebepriminė to, kuo jį priveikė nenorintį įsileisti; gal apie tai nė pats nebegalvojo. Vis dėlto abudu tikru broliu jautė pusę valako Rapolo rentą esant, iš kurios jis turi teisę pramisti, kad ir nieko nebeveikdamas. Rapolas niekados nepamėgino tuo būtent pateisinti savo neveiklumą, vis dėlto ore kybojo grasa, kad, dviem broliam nesugyvenant draugėje, galimas pasidalijimas žeme. Valdžia, tiesa, tai draudė daryti per valstybines įstaigas, oficialiai, bet pro pirštus žiūrėjo, tylėjo, kai dalydavosi savaimingai, tam pačiam sodžiui padedant ir tarpininkaujant. Sodžius dėl šventos ramybės dalyboms visa burna pritarė, valdžia įvykusį faktą pripažino ir su juo skaitės.

Broliui Rapolui iš pat pradžių ėmus ničnieko neveikti, Dovydui nieko nebuvo likę daryti, kaip laukti, bene užmirš savo dvariškumą ir pats bene pradės ką dirbti. Tai nė neminėjo Rapolui jo neveiklumo, ypač kad jį daugiopai atstodavo žmona.

Sodiečiai dėdę Rapolą mėgo, kaip ir pirma, kai jis tebebuvo tįjūnas. Rapolas buvo neapsakomai ramus plepys, į svetimus dalykus kad ir kišos, tai labai išmintingai, neužgaulingai. Niekam nepakyrėjo, nieko nepažemino. Ir tie patys jo kalbos šiurkštumai buvo visai nešiurkštūs. Sodžius tepadvijo jį už viena, būtent kad jis dvaro butyje – išdyko ir dabar broliui nieko nepadeda.

Žmonių akyse Rapolas buvo tikrai išdykęs – vengė mažiausio darbelio, kaip žydas per šabą, net tokio, kurs nereikalavo pagalėjimo; rodės, gera valia virto karštinčium, invalidu, neberekalinga sunkenybe visai šeimynai. O teturėdamas apie pusseptintos dešimties metų, galėjo dar būti nepaliegęs. Ar tai maža senių, kurie ir aštuonių dešimtų metų dar sėdo arklin ir žygiavos aplink namus. Ir kai Rapolas ėjo ar savo pasakas sekė, tai dar nebuvo žymu gyvybę jame besibaigiant, jį virtus pūzru, kurio viena dalis nebesilaiko kitos.

Ir vieni dievai težino, ar jis tikrai buvo jau paliegęs, jei ne kūnu, tai dvasia, ar jam buvo atsirūgęs pirmykštis jo tingėjimas, kurs taip buvo nemalonus Dovydui, dar kai jis tebebuvo Dovydziukas. Tingėjimas, kuriam dvaro prižiurnos pareigos tik pataikavo. Jas eidamas, Rapolas, tiesą sakant, negi dirbo, tik tuo pat liežuviu malė, davinėdamas begales išmintingų patarimų ir paraginimų, pats jų negi vykino.

Rentininkas, neurastenikas – būtų jį pavadinę sodiečiai, kad būtų išmanę tą moderninę ligą ir kad būtų jiems patiems buvę laiko sirgti net sunkesnėmis ligomis. Rapolas buvo panašus į perlūžusį pagalį: perlūžime atsiranda tiek daug šeberkščių iš abiejų galų, jog niekaip jo atgal nebeatstatysi, idant vėl būtų norsgi tiesus, jei nebegali būti tvirtas.

Sako, esą tokių iškrypėlių, kurie biją erdvės ir tuštumo: ko nenusitvėrę, virstą. Rapolas galėjo būti tos pat rūšies iškrypėlis, tik antraip: jam tuštumo reikėjo, kad visados būtų laisvas, nieko nenusitvėręs. Jis net tą pačią lazda, kuri jam, matyt, buvo jau pravartu, mielai kišo Adomėliui, kad jis su ja darbuotų, ramsčiotų ar jotų.

Vis dėlto buvusis tįjūnas, dvariškis Geišė nebuvo svetimas nei savo namams, nei tam pačiam sodžiui. Savo namų jis buvo tikras penatas, kaukas, ar kaip ten pavadinsi gerąją namų dvasią, kuri juos globia ir nuo pikta gina. Jis visa savo širdimi dalyvavo bet kuriame namų rūpestyje. Atsidėjęs svarstė su kitais, kada tas ar kitas darbas yra pradėtinas, kaip jis vyksta ir kada jis pabaigtinas negaišuojuant. Jam be galo rūpėjo, kad viskas būtų padaryta laiku ir gerai. Pilnas išminties, ūkio ir gyvenimo žinovas, jis buvo tikras instruktorius ir filosofas. Kiekvieną į darbą einantį jis lydėjo patarimais, net įsakymais ir griežtais reikalavimais. Paskui jo laukė sugrįžtant ir patikrinėjo, ar taip padaryta ir kodėl to nepadaryta tuo

paleidimu.

Rapolui nebuvo vis tasia, ar blogai, ar gerai pasibaigs, tai ir teiravos ir domėjosi ne dėl to tik, kad būtų daugiau kalbos, bet kad bijojo bloga ir laukė gera.

Antai pilnas kluonas prikratytas šieno. Jį šlapią sodiečiai susiveža namie džiovinti: paliksi lauke, tai kiti arkliais užleis ir suganys; jei nesuganys, tai bent kuokštą pagaus. O kuria gi teise, kad tai – mano? Ir taip visa to nedaug. Šienelis gražus, panuovalinis, jau ir pradžiūvęs. Dar kartą paleisk ir drąsiai kraukis į galą: nei beaplėks, nei beužsidegs. Dėkos gyvulėliai už tokį pašarą ir bus juo riebus. Tik štai – debesis! O jergutėliau – sulis! Pūdyti nesupūdys, vis dėlto gyvuliams bus jis nebe toks, kaip nesulydytas, neatsileidęs. Tai visi galvatrukčiais puola į kluoną, kas ką pagriebęs: grėblius, šakes. Kas be įnagio, rankom griebia plakus ir meta bent į kupetas: vis ne tiek perlis kupečiavietes, kad ir nesuskubtumei sumesti jų į pastogę. O pirmasis puola Rapolas. Nervinas, pyksta, nekantrauja, rankomis mostaguoja, ragina kibti, nestovėti. Čia jo žmona švaistos, jog net apsaugas, anot to, aukščiau galvos laksto. Čia nėščia Dovydienė, kaip višta kvakšėdama, painiojas šiene kaip nuobraukuose. O jusiai čia pat spirinėdamos, kad norsgi plakelį pakeltų, kad norsgi kartą grėbleliu patrauktų. Tik šaukia šaukia:

– Greičiau, greičiau! Ar nematote, kad jau lašnoja jau lynoja, nesuskubsite... štai tau ir lyja... – taria pagaliau, ūmai nurimdamas, pilniausia rezignacija ir eina sau šalin.

Rapolas tad gyveno pilnu ūkio gyvenimu, bet pasyviai, viena dvasia, dvasia į jį ir tereagavo, veiksmu jo nė per nago juodymą nepastūmėdamas ir nesutrukdydamas. Konstatuodamas faktą, jis gyrė jį ar peikė, mėgo ar nemėgo, bet nekeitė ir neįvairino. Ūkis, gyvenimas jam buvo tapęs lygiai toks pat, kaip gamtos gaivalai, dalys metų. Dabar žiema, speigas, labai šalta. Kaip tai nemalonu! Ar ne pats velnias pagiriomis vėsinas! O, kad tave devynios – net nosis mėlynuoja ir pirštai stingsta! Dabar lyja. O, kad tave devynios: ant pat gubų, ant pat išdžiūvusio šieno! Tik ką gi tu čia bepadarysi? Šalta, tai šalta; lyja, tai lyja. Negi bėgsi žiemą oran su puodu žarijų, kad speigas nupultų, arba į lietų su skėčiu dangaus skylių uždengt. Ateis vasara, ir vėl bus gera, nustos liję savaime, išdžius javai ir šienas. Ir bus gerai. O lis ilgai ir supūdys ar suželdys, tai bus blogai. O ką gi tu čia padarysi? Tokia Dievo valia ir jo aplaidžia.

Sodžiaus dalykai Rapolui nebuvo svetimesni už savo namų dalykus. Be jo neapsieidavo nei žąsų perinimas, nei avių kirpimas, nei linų merkimas. Rapolo buvo apgalvoti žygiai visam sodžiui ir visiems metams. Būdavo patenkintas, kai maža būdavo paperų, kai linamarkos nepatvindavo rudens vandeniui; ir grauždavos, kai priešingai įvykdavo.

Štai Geišiai su Tilindžiais eina bendrųjų balų pjauti. Dar saulei nepatekėjus, jau visi jie krūvoje ir kelia tokį lermą, lyg tuoj tuoj kibis kits kitam į plaukus, ne į pievos žolę. Kaip kas metai, taip ir šiemet, nėra kam iš galo imti. Daugiausia čia lermuoja Rapolas, net užmiršdamas, jog jo liuika prigeso. Jis atmena, nors niekados ten nebuvęs, daugelio metų dalybas, kaip neteisingai vieni vis laimi, kiti pralaimi, destis vieniems vis kliūva pjauti, kur storiau prižėlę, ir gauti po ketverias rūčkeles, kai kitiems tenka pjauti vis, kur ploniau prižėlę, ir tegauti po trejas rūčkeles (liesas, gardis).

To buvo pilnas visas Rapolo Geišės gyvenimas. Jis visados buvo rūpestingo veido, kaip Don Kichotas – liūdno veido. Vis ruošės kažin ką veikti. Pavalgęs pusryčių, rūpestingai kimšos liuiką. Buvo numanu, jis štai išrūkys ir, nieko nebetrukęs, eis, kur reikia. Ag rūkė ir ėjo. Tik gavo sugrįžti, kur užkliūti ar pro šalį nueiti, kur pirma visai neketino. Į rankas paimti bet kurį darbo įrankį jis taip pat negalėjo, kaip aprietas vandens atsigerti. Taip ir trypčiojo visą dešimtį metų aplink visus darbus, nė nagų neprikišdamas prie bet kurio.

Nejaugi taip reiškiasi tingėjimas, lietuviškasis nerangumas daug gera norėti, daug daugiau žinot ir išmanyti ir – nieko neveikt? Iš dalies, taip. Štai stačiai prieš mano akis gautas laiškas, į kurį aš turiu atsakyti. Guli ir nervina mane jau trečias ar ketvirtas mėnuo. Neturiu žodžių sau už tai papeikti. Bijau, kad sutrūks santykiai su adresatu. Ir vis dėlto nerašau. Ir nebeparašysiu. Jau tai nebe pirmas kartas. Mūsų ūkininkams jau tiek pat atsieina su stogų, pamatų, krosnių taisymu. Ir daug su kuo. Tik jie – ne rentininkai, tai, nori nenori, turi savo neurasteninį neveiklumą nugalėt ir bent ką dirbti. Pagaliau gal tai

ne tų vienu lietuvių liga. Rusai tokie pat esą.

Severja, dėdės karščiau žmona, nebūtų buvusi šitos nuomonės apie savo vyrą. Ji paklausta nebūtų ieškojusi nei jo tautinio tingėjimo bei nerangumo, nei liguistumo. Jai Rapolas buvo ūmai žuvęs, kaip žūva mirdamas ar kokio raganiaus pavergiamas. Ne jis kaltas, kad toks tapo, tik aukštesnės galybės, kurios jį tokį padarė, – kaltink mirtį ar Laumą.

Rapolas buvo užbūręs jos sielą ir per dvejus trejus metus galingai laikęs ją toje savo įtakoje, jis – galingas gamtos epizodas. Galingas buvo, nors paslaptingas ir baisus, kai bučiavo ją lūšynėje. Tuo vienu išbučiavimu Geišė sutraukė Severjos giminės ryšius su tikrąja motina, sutraukė tikrosios meilės ryšius su Šiukšta ir pasiėmė ją sau, kaip jam skiriamą, kaip gyvenimo kovos grobį ar ką panašu. Nei kūnu, nei dvasia tai galybei nepasipriešinsi. Nebuvo galybės, lygios jo galybei. Ir nusinešė ją į trečią kalną, jei ne į trečiąją karalystę, kaip užburtą karaliūnaičią. Ligonis ar nerangusis to nebūtų padaręs.

Galingi tėvų namai. Jų globa nenugalima. Tik mirtis ir Geišė – gamta galingesni už ją. Jie susisuka kaip audra ir, nieko nesiklausdami, pagrobia iš jų globos įspėtąjį.

Geišė perkėlė ją į visai kitą buitį, dvaro buitį, kur jis vėl buvo galingas, didžius darbus tvarkė kaip koks inžinierius, ir visi jo klausė.

Galingas buvo Geišė, kai davė jai nematyto gražumo vaiką.

Tėvai, mergiškoji laimė, pirmoji meilė – Mykoliukas, lūšynė, dvaras, vaikas, visų pagarba ir pataikavimas... Ar tai ne sapnas, ne nakties svajonė, keista ir net negalima? Tai žemės rojus, iš kurio ūmai juos išmetė, niekuo nenusidėjus, ir paliko jiems dviem ilgesys to, kas nebegrįš.

Viskas dingo. Dingo jai ir Rapolas, to rojaus Adomas. Ji rados išmesta į paprastąją žemę, kuri jai vienu usnių beduoda. Tačiau argi Geišė čia kaltas, kad už gamtą, už jį yra dar galingesnių?

Ir niekas nebestengė Severjai išblaškyti galingojo Rapolo vaizdo. Jo nebėr, jį Laumės pagavo ir į savo piliakalnį nusinešė, ten, kur ir kiti Sauliai amžių miegą miega, kol jų galybę vėl pažadins – kitiems tikslams. Rapolo nebėr, bet jis – buvo!

Rapolas – nebevykėlis; Severja – darbštuolė ir greituolė, dviguba veikėja. Vis dėlto jiedu abudu lygiai yra – tik buvę: Severja – nebe Pukštaičia, Rapolas – nebe tijūnas. Čia bevaikščioja jų antrininkai. Abudu mirė ūmai, lūžo tą valandą, kurią juodu, nė tai dienai neaprupinė, iš dvaro išmetė. Ir užgeso abiejų laimė.

Žibintas, paskutinę žibalo dalį atiduodamas, blyksteria nebuvusią skaistybę ir gęsta amžinai. Ir Geišė buvo gamtos žibintas. Jis atidavė gamtai visa, kas jai skirta buvo, ir tapo nebereikalingas. Vis dėlto argi išbrauksi jį iš gyvenimo rejesto? Kas taip yra įsirašęs, to nebeišbrauksi. Nebeišbrauksi – iš Severjos gyvenimo ir širdies.

Rapolas tebebuvo tad reikalingas Severjai, nors ir nebenaudingas. Dūlinėjas beveik senis buvo jai brangi praeities relikvija, trumpos jos laimės, bent patenkinimo, relikvija; tai viena. Antra, kas gi jai be vyro, nors ir karščiau, bebuvo likę tarp žmonių? Jai, iš namų išėjusiai, atriškai rieki, į neprietelingus dieverio namus atėjusiai, visados svetimai? Juo gyvenimas Severją bailino, juo ji stvėrė to pakumpusio senio kaip skenduolis plūduriuojančio lentgalio. Argi ji viena nebūtų žuvusi dvare, likusi be duonos, be pastogės? Argi ji viena nebūtų mirusi per aną baisiąją pusę dienos, kai abudu sėdėjo ant savo skrynios nuožmių Dovydų kieme? Ji nebūtų išturėjus nė tų sielos kančių, kada jiedu per ilgas ilgas dienas kovojo dėl vietos prie stalo ir kepalų duonos.

Visos tos scenos kaip ją nuėmė visa, kaip sugniaužė jos sielą, kaip įbailino išgąsdino, taip ji ir paliko lyg šunų apniktas katinėlis. Iš išgąščio ji tapo dabartinė dviguba darbininkė, vergė dėdienė, svetimų namų inventorius, kuriai niekas nieko nemoka, bet iš kurios visi visa ko reikalauja. Ji išsikovoja galų gale vietą Dovydų šeimynoje, be „dėdienės“ vargu bebūtų jie apsiėję. Vis dėlto suterorizuota jos siela manė, jog ir dvigubą darbą ji teturi teisės dėti savo vyro titulu. Taigi stojo už jį, aržiai gindama, nepalikdama neatmušus nei mažo, nei didelio smūgio. Ji darėsi lygi Dovydienei mokėjimu rietis, nors širdyje ji buvo ramiausias avinėlis. Ji dabar kaip šalto vandens bijojo palikti viena savo klėtelėje, viena tarp visų žmonių.

Taigi gynė ir vadavo savo vyrelį. Ir būtų jį išvadavusi, kad gyvenimas būtų ėjęs vis ta pačia vaga, kaip

iki šiol, nėraž nesurizgęs. Tik taip neesti. Į jų gyvenimo tinklą įsiterpė maža maža gyvybėlė ir visą jį sukomplicavo. Tai buvo anasai Rapolo draugas Adomukas, su kuriuo matėme jį taip gerai sutariant. Čia mums bus vietoje susekti, kaip dėdė karštinčius savaime, Dovydienės neverčiamas, net jos prieštaraujamas, Rapolas patapo naudingas šeimos narys, patapo vaiko auklis. Tai labai keista. Ag nebuvo jokių priemonių jam priversti, kad ko būtų ėmėsis. Juoba nebūtumei privertęs, kad imtųsi visai nevyriško darbo.

Tėvų jausmo Rapolai buvo prityrę. Gal ir visas jų gyvenimas būtų kitaip susidėjęs, kad ne tie smūgiai, kurie netikėtai ant jų krito ir gyvenimą darė mechaninį, nebe jų sielų gyvenimą, vienų kūnų: pavalgyt ir vegetuot, žole augt. Apvaizda atėmė iš jų dvaro buitį, atėmė tą vieną kūdikį, palikdami tokią tuštumą, tokią bedugnę, kuri vargu bebuvo galima pripildyti. Vis dėlto ji šaukės, kad mėgintų pripildyti. Iš čion radosi linkimas į vaikus.

Žmonės yra patyrę, vaikai kaip šuneliai ar kiti gyvulėliai ome atspėją, kam jie patinka, kas juos mėgia. Gana pasižiūrėt į akis, ir jau į vienus tiesia rankas, kad juos imtų, nuo kitų glaudžias ir rėkia.

Švelniaširdžiai Rapolai Adomukui buvo lygiai tiek pat meilūs, kaip ir tėveliai.

– Tu mano džiaugsmeli, tu mano Benjaminėli! – ūkavo bučiavo jį motutė prausdama, baltais marškinėliais valkstydamą, skaniaisiais kąsneliais penėdama.

Dėdė Rapolas, visados ramus, lygus, teisingas, nė imti neėmė Adomuko ant rankų, tik jį kalbino, kai pats prisiartino, ir meiliai jam patarnavo vaikiškuose jo reikaluose.

– Tu, Adomai, dar mažas. Ir aš buvau mažas. Tai nieko, nieko... Ir Adomui buvo gera, kad – nieko...

Rodės, visos priemonės vaiko širdžiai pririšti ir pririšus palaikyti buvo motinos galioje, o dėdės galioje – nieko, vis dėlto vaikas lipte lipo prie dėdės, vis labiau traukdamos nuo motinos glamonėjimų. Motina tai jautė, ir jai buvo skaudu, net užgaulinga.

– Neliesk mano vaiko, dykiny! Dar tokį pat padarysi... – šiurkščiai, nemandagiai tardavo Rapolui Dovydienė, ūmai pagriebdama iš jo vaiką. Vaikas rėkė, protestavo, dar labiau ją įerzindamas.

Pagaliau ir visi namiškiai Adomukui nuolat įkalbinėjo, kad jis jau esąs didelis, neprivalęs šio, neprivalęs to, ypač būti boba. Taigi vyrai geresni už bobas, nors jie neglamonėja ir nebučiuoja. Ir jam, „jau dideliame“ visa tai ėmė baisiai nebepatikti, ypač kad jautė, motina jį nešiojas ir juo vaizduojasi ne iš tos vienos meilės. Senstančiai moteriškai kūdikis – tai įrodymas jos jaunumo, taigi pasididžiavimas savimi, ne kūdikiu. Tame Dovydienė ėmė ir kaip visados perdėjo, kai Adomukas buvo ar tik nebe treigys.

Pirkioje tebuvo pačiuodu. Adomukas zyzo lovoje, bent kiek negaluodamas; Dovydienė, pridėdama delną prie kaktos, tyrė, ar nekarščiuoja, ir neišmanė, kas čia padarius. Ūmai visa nušvitus, pasispyrė, sudundėjo aukšte ant pirkios, sudunksejo kažkuo tęsiamu, ir lingėje ties lova atsirado didžiulis lentinis lopšys.

– Aš tave, angelėli, aš tave, mano mažutėli, pasupsiu, paliūliuosiu, tai ir bus geriau. Koks tu tebesi kruopelė! Viena sauja... – kalbėjo Dovydienė, guldydama Adomuką į lopšį ir ėmusi linguoti.

Iš pradžių Adomukui tai lyg ir patiko. Jis nurimo apsvaigęs. Tik štai pirkion suvirto šeimyna ir prapliupo juoku.

– Ė čiagi dabar kas? Ar mūsų šeimininkei ūmai Dievas davė? A, tai Adomukas? Jauti gi tu, jauti, ė kaipgi tu dabar lopšyje atsiradai? Eu, Adomuk!

Adomukas kaip iš karšto vandens šoko iš lopšio. Gal būt ir užsimušęs, kad motina nebūtų nutvėrusi.

– Liaukitės, niekatauškiei! Vaikas mažas ir ligonis, o jūs kažin ką. Kad duosiu štai pagaliu, tai susičiaupsite!

Ir apsidairė neva to pagalio, tuo tarpu vaikas ko neiškrito stačia galva.

Šlovė tai šlovė motinai, kad lopšys dar tebekabaldžioja pirkioje, vis dėlto pabūgo, kad vėl taip neatsitiktų, ir, vaiką išėmusi, lopšį nugabeno atgal į aukštą. Sugrįžusi rado savo paguodėlę prilipusį prie dėdės Rapolo šlaunies. Visos ligos jam buvo jau išbyrėjusios.

Niekur Adomukui nebebuvo dabar taip gera kaip su dėde. Su juo kiūtėjo ant šiltos krosnies per šaltą

žiema. Vienas savo liuką žindo, antras šakalėlius drožinėjo ir juos kraustinėjo. Dėdė jam nieko nedavinėjo, nemielavo, nė neglostė. Jokių saldybių. Šnekino jį taip pat, kaip ir kitus, lygiai, rimtai, apie tikrus, tikrai esamus dalykus, nepamėgdžiodamas vaikiškai, vis dėlto meiliu ir lipšniu balso skambėjimu. Ir tas vyriškas, nesaldusis meilumas vyriškai Adomuko prigimčiai buvo nelyginti malonesnis už visus moterų laižymos. Seselės senai jau buvo tai pastebėjusios ir aptarusios, jog jis juoba mėgstas „razbaininkauti“: botagais, lazdomis švaistytis, akmenimis svaidyti, tvoromis jodyti ir panašiai. Visa to dėdė, kai jo globoje likdavo Adomukas, nedraudė, nebijojo, kad jis nenukristų, neužsimuštų ar kita ko lygiai baisu nepasidarytų. Dėdė visa to nė nematė. Dėl to ir lengva buvo jam neįžeisti vyriškos Adomuko sąmonės.

Be to, mes čia netiksliai ir negriežtai esam išsitarę – dėdė berniukui nieko neduodavęs: dėdė karštinčius duodavo jam to, ko nei motina, nei kas kitas namiegy nemokėjo jam duoti, būtent pasakų ir už pasakas malonesnių rimtų kalbų. Joks kitas jausmas negalėjo susilyginti su tuo patenkinimu ir pasididžiavimu, kai jį, „vaiką“, rimtai šnekino – „didelis“, su ta garbe, kurios pritirdavo, kai tas didelis su juo lygiai, niekuo nesidėdamas, šnekėjos. Iš pradžių Adomukas, tiesa, nieko nesuprato, ką dėdė nuolat kalba jam ir ne jam. Tai tik plėtė akeles. Vis dėlto klausė atsidėjęs, vis tinkamiau įsikišdamas į jo kalbą, vis labiau tuo įtikdamas savo auklėtoju. Pagaliau ir visiškai ėmė abudu susiprasti kalboj ir tenkinti vienas antrą.

Ir prisirišo vaikas prie šnekaus savo auklio. Ir pamilo jį didesne meile neg pačią motiną, ne viena omine, tik ir sąmone. Visame siaurame Adomuko pasaulyje nebeliko ištikimybės, kuria galima buvo pasikliauti kaip mūru. Tai beklusė ir valią bevykdė – to vieno dėdės. Dėdės paslapčių nebūtų išdavęs lygiai kantriai, kaip ir anieji kankinamieji Žalčių karalienės vaikai, Ažuolėlis ir Uoselis.

Vasarą abudu dykiniu vazojos po laukelius, po pieveles, po miškelius, neskubėdami, visur po ilgai sustodami: dienos buvo daug. Tai Adomukas gana turėjo laiko su susigiminiuoti su visais krūmais, su jų gyviais ir želmenimis.

Adomukas baigė penktus metelius ir buvo gudrus kaip senis. Kur nebus gudrus, augdamas globoje gudriausio visoje seniūnijoje vyro, kurs, be to, taip pat buvo prisirišęs visomis savo mintimis, visa savo tiesiog esme prie savo auklėtinio. Dėdė karštinčius dabar nė manyti nebeišmanė, kaip jam bereiktų gyventi, netekus ir to vieno savo klausytojo. Su juo niekas nebesikalbėjo, nė jo beklusė. Nebebuvo ko kalbėti nė su žmona Severja, su kuria pagaliau sueidavo į klėtėlę tik gulti ir kuo greičiausiai migti.

– Tu, Adomėl, manai, mudu pačiuo čia girelėje teesava, ir niekas daugiau mudviejų nemato ir negirdi. Mato mudu ir girdi pirmiausia Dievulis, kurio visur pilna, kuriame mes judame krutame, o ką žinosi, gal ir šitas uoselis, ir kiti jo broliai medeliai mudviejų klauso, mūsų gražia kalba džiaugias ar mūsų žiaurių ketinimų bijo. Štai tu kažin kam plėšte nuplėšei šaltekšnio šakelę. Gal dėl to, kad ant jos pilna juodų įsirpusių uogų. Tik tu jų nevalgysi – negardžios. Sako, nuo jų dantys trupą. Tau jos niekam, o žiūrėk, kokią šaltekšniui padarei žaizdą, kiek luobos jam įplėšei! Dabar jis karščiuos ir, visus kitus rūpesčius šaly palikęs, vien begydys savo popą. Jam irgi skauda, kaip ir tau skaudėtų, jei koks galvažudys diržą tau iš nugaros išrėžtų. Atameni anąjį berniuką, kuriam buvo žadėję po diržą rėžti už kiekvieną netinkamą atsakymą?

Adomukas per gerai ataminė visas dėdės pasakas, giliausiai tikėjo, taip ir esą buvę, kaip dėdė pasakoja: dėdė negi meluos, ir žino jis labai daug. Tai dabar net kūnas jam pagaugomis nuėjo, įsivaizdinus tą operaciją. Jau jis savo širdelėje ėmės niekados nebegadinti medelių be reikalo.

– Dėde, – sako, – aš nusiraščiau štai žemuogelę. Ar ir jai skauda?

– Jai, vaikeli, nebeskauda, jei ji jau įsirpus, raudona. Ji ir taip būtų jau nukritusi žemėn. Ji skirta sėklai pasėti. Toks jos likimas, tai jai ir neskauda. Neskauda ir krembliui, kai jį nurauni. Jo amželis trumpas, valandomis, ne dienomis, juoba ne savaitėmis skaitomas. Nenurausi, jis ir pats tuojau suglebs ir žus, nieko gera nepadaręs. O nurausi, išrūginsi – širdelę kam atgaivinsi...

Ir nejučiomis paskendo senelis savo atminimuose tų laikų, kada jo „Severiotė“ teberaugė kremblius,

tebevaišino jį ir kaimynus, tebebuvo už tai visų garbinama. O dabar, Dievulėliau... Ir nuriedėjo seneliui ašaros. Giliai giliai jis atsiduso, palingavo galva ir baigė:

– Nei šermukšniui, nei kriaušei, nei obelei neskauda, kai jų prinokusių vaisių pasiraškai. Taip tu tik jų valių darai grūdelius pasėji. Jos tave skanėtais pavilioja tai padaryti. Bet skauda, kai tu su vaisiais ir šakelę nulauži. Kol medelis pasigydyt, čia, toje nulaužtoje vietoje, jau nebebus vaisiaus.

Dėdė sakė labai įsitikinęs, tai ir mokinį įtikindavo. Abiem pasakos žodžiai buvo tikrenybė, abiem jie buvo gyvenimo kelio rodikliai. Abudu likdavo taip pasikalbėję labai viens antru patenkintu, ir Dovydienės byla buvo pralaimėta. Pasibaigė tuo, jog Adomėlis ir nakvoti persikėlė į dėdžių klėtelę ir gulė ar vienam, ar antram pašonėn.

Dėdienė buvo jam dar geresnė. Jį guldė, klostė neglamonėdama, vaikiškai nepamėgdžiodama. Be to, nė vieną rytą neužmiršo jam pirmajam pakepti raguoliukų, padažyti padaže ir pašerti, kad ne taip ilgu būtų laukti pusryčių. Taip ir buvo ta trijulė, lyg atskira šeimynėlė didžiulėje Dovydų šeimoje. Aiman, ir tą palyginti laimę jiems tuojau išdraikė kažin kuri nelaboji dvasia, tyčia pasiryžusi apkartinti visą jų gyvenimą, idant jie pavirstų nebent Dievo rinktiniais daugkenčiais Jobais.

Dovydienė nesiliovė prikaišiojusi, ji turinti maitinti veltėdžius; vis nebuvo dovanojusi tiems, kurie padidino jos šeimyną. Vis dėlto matė, per šį dešimtmetį jos turtai ne sumenkėjo, tik žymiai jų padaugėjo. Dovydas prisipirko žemės netoliese, statė ten gyvulius, ėmė gauti daugiau pieno, tik reikėjo daugiau ir darbininkų. Samdėsi jų atsargiai, kad nebūtų per daug burnų, juoba vertė saviškius, kad daugiau dirbtų. Tai pravartu buvo ir pati šeimninė. Ji dabar namie tebuvo iki pietų. Drauge su pietumis nyko iš namų iki septintos aštuntos valandos, kada grįždavo vakarienės taisyti. Ilgas buvo tasai dienos tarpas pralaukti kaip senam, taip ir mažam, o nepaliekama buvo jiemsdviejų nieko. Dėdė, pratęs būti pusbadžiu, nesakė nieko: vaikas zyzo ir skundės norįs valgyti. Davinėjo jam duonos, kuria vaikas nesitenkino, o daugiau nebuvo ko.

Vieną kartą, grįždamu iš lauko, prisivaikščiojusi ir pavargusi, užėjo į klotį. Jis stovėjo pačiame gale kluono, buvo visų trobesių didžiausias ir – baisiausias. Ten buvo jaujas, ten dėdavo gavėną, ten daug tuščia, – blogiausias dalykas. Prie jaujo sienos stovėjo du kemsai vėtytojam pasisėst ir spinta ne spinta – ant keturių kojų mūriukas. Tame kilnojamame mūriuke krosnyje kūrėdavo šakalėlius kūlėjai, kad jiems šviestų ir vis dėlto šiaudų nepadegtų. Atsiradus kerosinui, tie mūriukai išnyko.

– Pasikurkime, dėde, ugnį, – tarė Adomukas žibančiom akelėm.

– Pasikurkim, – pritarė dėdė. Jis nieko nemokėjo atsakyti savo draugui.

Prisirinko šakalėlių, susikūrė ugnelę, susėdo iš abiejų pusių ant kemsų ir džiaugias lyg vaiduokliai toje gilioje troboje. Šviesa pro tolimąsias praviras duris jų čia nesiekė. Tai jie buvo raudonai nušviesti ugnelės ir tikrai rodėsi kits kitam nepaprasti padarai.

– Kepkim bulbes! – ūmai suplojo katučių Adomukas, atminęs, kaip piemens kepa jas lauke.

– Tai atnešk. Tu greitesnis, – pritarė dėdė. Bet Adomukas atsisakė lipti į duobę kamaroje. Nuėjo dėdė, įsakęs Adomukui palaukti ties klotimo durimis, jei bijos vienas pabūti viduje.

– O, kad būtų dar sviesto! – pasiilgo vaikas.

Dėdei pagailo vaiko, ir jis atrėžė:

– Sviesto būtų, tik ką pasakys močia, kai patirs mus be jos žinios pasikabinus?

– Nepatirs, nepatirs! – gyvai atsakė Adomėlis. – Ji ir pati duotų, kad būtų.

– Žinoma, tau duotų, tik ne man. Man, bra, neduotų, – užsigynė dėdė. Pagailo Adomukui dėdės, ir jis, paėmęs jį už rankos, veste nusivedė į klėtį, kur stovėjo senovinė spinta, užrakinta ir raktas išsinešta. Bent paieškoję jo nerado. Dėdė pagalvojęs paėmė gelžgalį ir juo lengvai atšovė prastą gelžinį skląstį, kurs tik vadinosi spyna. Ten stovėjo didelis palivonas arti pilnio sviesto. Ir net šaukštas įdėtas, kuriuo kabinama. Dėdė padrožė šaukštu palei paviršį ir padavė vaikui.

Ir buvo gi pramoga: tikros keptos bulbelės su „kailinėliais“, paskrudusios po lupena! Gardžiai ir sočiai valgė Adomukas, privertęs ir dėdę teptis. Pavalgė ir dėdė. Abudu buvo patenkintu ir atkartoję tai antrą ir

trečią kartą.

Dovydienė buvo taupi šeimininkė, net godi, ypač sviesto ir lydytos grietinės, vienatinių dalykų, kurių buvo lengva pasigauti, netikėtam svečiui užsukus. Parduoti nebuvo ko, ir temokėjo po ketvergę svarui (40 skatikų). Taigi pusė šaukšto sviesto galėjo būti verta skatiko, ne daugiau, o visa padarytoji žala verta grivinos, ne daugiau. Vis dėlto Dovydienė siuste pasiuto, kai patyrė, jos sviesto kažin kam pasikabinus.

Ir ėmė vakarais graužti visiems galvas, kas čia pavirto aitvaru ir jos turtą eikvoja. Aštriais savo žvilgsniais, piktomis akimis Dovydienė varstė pakarčiui kiekvieną namiškį, ilgiausiai sustodama ant karšinčiaus ir Adomuko. Tik nė vienas nemirktelėjo ar kaip nenatūraliai kryptelėjo, iš ko būtų buvę galima įtarti juos ką slepiant. Nekaltieji srėbė išalkę: tiems nė motais šeimininkės sielvartai ar tik priekabės, kurių jie ir be to pritirdavo. Rapolas, kaip visados, nė negirdėjo marčios užpuolimų. Adomukas, tiesa, dar neišmanė, koks tai sunkus nusidėjimas – „vagystė“, ypač sviesto, vis dėlto atminė, jog jų dviejų, ypač dėdės, motutė nepagirtų, tai taip pat tylėjo nevaikiškai, artistišškai šaltai dirbo savo darbą ar valgė, nejausdamas motinos žvilgsnio, kurs tačiau taip buvo ryškus.

Slapta negalėjo ilgai palikti. Rasta bulbių lupenų klojime, dar karštų pelenų mūrelyje. Visiems rados aišku, namie liekančiųjų buvo kepama bulbės ir valgoma su šeimininkės sviestu. Ir nuostabu, sulig tuo Dovydienė nutilo ir nieko daugiau nebeieškojo.

Gudrusis dėdė, nevagis būdamas, nė nemanė savo pėdų mėčioti. Išėjo aikštėn, tai išėjo. Ag vaiką jis šėrė. Tegu jį papeni, tai nė bulbių nereiks. Vis dėlto ir jis pasmalio, niekuo daugiau senatvėje nebenusilenkdamas. Tad likus sviesto nuo svečio, jis jau tepdavos sau duoną net ir tada, kai Adomuko nebuvo namie.

Pasitėpė vieną kartą iš lėkštelės, kurią rado spintoje, pavalgė, ir pasidarė jam labai negera, širdžiai bloga, net visai silpna. Vargo, kol žmonių susirado. Šokta kunigo. Jis atvažiavo pačiu laiku: suteikė Sakramentus ir čia pat užspaudė nabašninkui akeles.

Dėdė karšinčius Geišių Geišė Rapolas, Saveikių dvaro tijūnas, mirė. Jo pavalgyta žiurkžolių, sutaisytų pelėms nuodyti...

Ligi tik dėdė karšinčius ūmai susirgo, ir jam tokiuo greitumu pačiu geruoju arkliu iškurnėjo kunigo ant Geišių namų tyliai nusileido šmėkla. Lyg juodas juodas šikšnosparnis plačiai virš viso rūmo iškėtė šikšninius savo sparnus ir nebejudėdamas įsmeigė savo vyzį kiaurai per stogą, per lubas į vidų. Ir visi, kas tik namiškių viduje buvo, ėmė justi, kaip žaliai geltonos, lyg katės tamsoje, akys įsirėmė kiekvienam stačiai į sąžinę. Šaltos, bereikšmės akys, nežinia, baidė ar drąsino, žinia tik, kad durte dūrė kaip iešmais, iš jų, lyg iš tampraus lanko, tryško lyg plieno vylos ir nežinojai, kuo nuo jų beprisidengti. Tai visi jautė.

Rapolo lavonas stingo paliktas. Kunigas įėjo į seklyčią ir bejėgis atsistojo gale stalo. Vaišinga Dovydienė tuoj suskato jam rengti užkandos. Padėjo geros duonos, pagarsėjusios savo lydytos grietinės, net pusę buteliuko „mieštosios“. Ji paprastu savo greitumu lakiojo į spintą, į podėlį, pro duris, pro lavoną už durų, o šmėkla visa tai matė ir sekė savo žvilgsniu į šviesą ir į patamsį.

Pagaliau, vieną sykį prabėgdama pro lavoną, Dovydienė netikėtai apsikabino jį už kaklo ir ėmė balsu raudoti:

– Dieverėli mano, dievmedeli! Ko gi tu taip ūmai mus dabar palieki? Ar tau nepatiko baltoji mūsų duonelė? Ar tau pakyrėjo skaudūs mūsų žodeliai? Ar tavęs nedabojo skaisčioji tavo pačiotė? Dovanok man, dieverėli, jei kuo nusidėjau! Atleisk man, nabadėlei, jei kuo neįtikau!..

– Jurgi, Prane! Ar pasiuntėt dailidei žinią, kad sukaltų grabą? Bėk patsai, Jurgeli – neturėsime kur padėti aptaisę...

Ūmai nukrypo Dovydienė nuo lavono į praeinantį berną ir mergą. Jos akyse nebuvo ašarų, kurių galėjai spėti, raudą raudant, nė balse nebuvo jausmo, tebuvo nerimas ir susisielojimas.

Samdiniai, nieko neatsakę, išnyko, nusinešdami šmėklos žvilgsnį.

– Prašom gi kunigėlį pamėginti mano grietinės! Žinia, kol parvažiuosi, iškratys, – ragino kunigą vaišintis. Tik kunigas nė nepajudėjo. Sėdėjo gale stalo, nieko nesakydamas, pergelta širdimi ir kaip tas

šikšnosparnis milžinas virš rūmo žiūrėjo plieno žvilgsniu, nieko nematydamas ar daugiau kaip kitas savo sielos akim matydamas. Vienas lūpų kraštelis, bent kiek atatemptas, ir paraukšlintas kairysis paakys tereiškė skaudų išmetinį.

Ak, kaip nejauku buvo Dovydienei sukiotis jo akivaizdoje... Ir ji nervinos, bėgiojo kaip elektrizuojama. Ir ko jis čia besėdi, kad nieko nekanda? Važiuotų sau namo, savo, kas reikia, atlikęs, kaip kitais kartais kad daro... Bet jis vis sėdi kaip nustėręs ir tebemato, ko kiti nemato. Jam kažin ko trūko. Išgirdęs Dovydienės raudą, krustelėjo, tik ūmai vėl antsikvempė.

Vienas Adomukas nejuto šmėklos, nei suprato, kas ir dėl ko visa tai pasidarė, kam žmonės taip ūmai sujudo kunigo, ko jis čia atvažiavo, kam motutė, visados riejusi ujusi dėdę, dabar jam už kaklo skabinėjasi ir rauda, nors neverkdama. Adomukas, girdėdamas karštus raudos žodžius, nejautė, kad ji būtų ir ašaringa, kad būtų paliesta širdies styga. Tai nesigraudino, tik akeles išvertęs trypčiojo tarp žmonių kaip paklydęs šunelis, tai vienam dirstelėdamas į akis, tai kitam, iš nieko negaudamas atsako.

Pagaliau priėjo ir prie stalo, kur kunigas sėdėjo.

– Mano mažasis, Adomukas, nabašninko didelis draugas.

Rekomendavo Dovydienė, ragindama jį, kad pabučiuotų kunigui ranką. Pabučiavo bejausmiai, dirstelėjo ir jam į akis ir tik dabar pajuto, kaip kažin kas jam verčias verčias iš vidaus. Puolė pro duris, nebesuskubo ir čia pat, užkišęs galvelę už krosnies mūriuko, prapliupo tokiuo graudingai stabdomu verksmu, jog kunigas net krūptelėjo, ūmai atsipeikėdamas; šokęs iš vietos, nusitvėrė savo apsiaustą nuo gembės. Lūpų kreivumas jam atsitaisė, ir jis, išeidamas pro duris, paglostė vaikelį per užkištą už mūriuko galvą.

– Tu vienas, Adomuk, dėdės gaili... Nebėra jo, Adomuk... Jis tau vienam teliepė pasakyti sudiev... – tarė tokiuo balsu, nuo kurio Adomukas visiškai sutirpo. Kunigas išvažiavo.

Adomukas dar nepilnai išmanė, ką gi tai reiškia – nebėra tavo dėdės, vis dėlto verkė tiekuo ašarų, kurių būtų pakakę jam ištisai dienai. Verkė kukčiojo, jausdamas, kaip kaklo duobelėje jam sustojo lyg didelis didelis akmuo ir troškina. Verkė, kol kažin kas ištraukė jį iš už mūrelio ir įritino į lovele, kur, dar pakukčiojęs valandėlę, užmigo bejėgio miegu, silpnumo nuimtas. Jis nebejuto ar nebereagavo, kaip žmonės pernakt giedojo, budėdami prie nabašninko; nematė, nė kaip jo dėdę rytą anksti išlydėjo pakasti.

Šmėklą pajuto pirmutinė Rapolienė, dar kunigui neatvažiavus, nors Rapolas jai nė vienu žodžiu nepasiskundė, nepaaimanavo, net jai rankos nesugniaužė. Gal manė dar išsisirgsięs. Pajuto šmėklos akis ir taip jos išsigando, jog taip pat nebeįstare mirštančiam nė vieno raminamojo žodelio, nebeišliejo nė vienos ašarėlės. Ji stingte sustingo. Rodės, nė akys nebemirkčiojo. Lavoną nuprausė taip šaltai, kaip mazgodavo stalą ar suolą. Apvilko įkapėmis, niekam žodelio nesakydama. Lavoną padėjo ant lentos, galvose uždegė jam graudulinę žvakę ir daugiau čia nebepasirodė. Ji užsidarė savo klėtelyje ir beišėjo rytą lydėtų.

Ir niekas nedrįso jos ieškoti ruošų ir budėtojams valgymo virtų kviesti.

Išlydėjo Rapolą visi važiuoti. Net penki giedotojai įsitaisė į tą vieną vežimą. Pėsčia paskui karstą tėjo viena pati Severja. Ir niekas nedrįso jos pasikviesti, kad sėstųs. Lydėtojai ją suprato ir visa širdimi užjautė.

Prasto, greituoju sukalto, giliai į paprastas vežėčias įstumto karsto nė nesimatė. Jį be ceremonijų apžergęs sėdėjo bernas ir ragino arklį. Visa to Severja nematė. Ji ėjo stati kaip stulpas. Stačia išstovėjo per mišias bažnyčioje, stačia, kol užkasė kapuose, stačią ten ir paliko kiti išsiskirstydami.

Iš kapų Rapolienė nebegrįžo namo. Dabar tik namiškiai ėmė nerimauti, kur gi ji būtų. Bet kai kažkas paskelbė ją tiesiai nuo kapų išėjus į Troškūnus atlaidų, visi nurimo ir net ją užmiršo.

Per visą savaitę nebuvo Rapolienės namie. Ir kai ji sugrįžo, ji buvo nebe ta. Ji nebebuvo sustingus kaip per laidotuves, bet ir nebe taip vikri ir greita kaip pirmiau. Ji, niekam nieko nesakydama, pasiėmė tas pačias namų ruošos funkcijas; dirbo rimtai, netingėdama, kaip paprastai dirbama, bet nebešoko nebebėgo už du tris. Ir visiems pasidarė aišku, čia ir čia jai reikia dabar padėti. Merga nešė malkų,

vandens, plovė indus, stalą, Rapolienė gi tik virė, į stalą nešė, viralinės dabojo.

Ir atsimainė Geišiuose visas gyvenimas. Liovėsi nuolatinės barnės. Gal ir buvo Dovydienei noro, tik anoji šmėkla tvarkė ir neleido. Geišių namuose nuo šiol niekas nebeištarė Dėdės karšinčiaus vardo. Lyg jo nė būti nebūtų buvę.

Rapolienė darbą dirbo nebeskubėdama. Ir matės, ji taip tyčia daro. Ji tebuvo 40 metų, dar be trupučio tebebuvo pavydėtinos sveikatos, kuri reiškėsi skaisčių skruostų raudonumu ir puikia šiaip jau oda; buvo tampri, plieninė. Tai tik stebėjais dabar pasidariusiu jos lėtumu.

Šis Rapolienės lėtumas tai buvo vienatinė reakcija Geišiams ir – kerštas. Nebetekus vyro, nebelaikė reikalinga bedirbti už du. Nebenorėjo dirbti nė už vieną, nes Geišiai jai ničnieko nemokėjo, nė sulūžusio skatiko. Dirbo tik už pavalgymą. Net dengės iš buvusiojo ir vis dar neišsemto savo kraičio.

Tik ji buvo įgudusi savo vieką darbu gaišinti. Juo ji žydėjo sveikata, juo dirbo. Ir nors kaip Dovydienė ją už vyrą krimto, ji vis buvo pilna gyvybės ir gulti ėjo kone patenkinta ta diena.

Dabar ji nebeprivargdavo ir vis dėlto į lovą ėjo pikta, dažnai nė poterių nebekalbėdama. Pikta ir kėlės. Jos būdas regimai gedo. Praėjo vieni, ir antri metai. Ir...

TAS VIENAS NUSIRAMINIMAS

Darbštūs ar tinginiai, spartūs ar atlyžę kaimo žmonės dirba tą patį sunkų žemės kilojamą darbą. Dirba vienais raumenimis, žiūri į tą vieną pilką žemelę, į tą patį ašvienio pasturgalį. Už tai gauna neriebiai ir nebalta pavalgyti, pilkai neskaisčiai apsidengti. Nors pavalgyti lietuvis mėgsta, kad ir nesidomauja, bet tik ko permetus; nors savo apdarą paskaistint mėgina bent juosta ant kaklo ar raišteliu ant galvos, – visa to nepasilgsta.

Užtat įspūdžių jis tikrai pasilgsta. Padirbės padirbės keletą dienų ir ima neberimti; pradeda lyg tingėti, lyg nuobodžiauti. Vienodumas jam pakyri, kaip ilgokai sėdint ant vienos šlaunies ar ilgokai esant persikreipus į vieną šoną. Atsveria lietuvių tik šventė, kuri jam ne tik atilsis Viešpatyje, bet ir daugiopas džiaugsmas. Tai švenčių dienomis didžiulės lietuvių bažnyčios pilnos pilkos minios.

Skuba pluša žmonelės iš už pusantrų mylios į bažnyčią. Plaukte plaukia svietelis linksmas, judrus, greitas, visiškai nebe toks lėtas ir aptingęs, kaip namų ruošoje ar laukų darbe. Plaukia nuo pat ankstybojo ryto, daug laikiau, neg to reikia, kad suskubtumei ant vienu ar net ant abiejų mišių.

Vieni atsiskubinę mielai gieda ilgą rožančių; kiti būreliais rinkoje stoviniuoją statikuoją be tikslo, o reikalų; kiti ergeliuojasi zuja užėigose, vis naujų pažįstamų ir giminių susilaukdami, tolimesniųjų pasiilgę. Daug džiaugsmo, šnekų, pasibučiavimų.

– Sveikas, sveikas!

– Ką beveiki?

– Ė tetulė gi ar sveika?

Sutartinai siaudžia visi pašaliai, visos kamarėlės.

Ir susidaro tokia jauki atmosfera, kokios niekad nėsti kad ir labai draugingai sugyvenančioje šeimynėlėje. Širdys tirpte tirpsta, nors su bet kuo sukibk į glėbį, susispausk, pasimieluok, pasibučiuok ar svavalingai pamėgink jį parminti. Fraternitė aukščiausio laipsnio, nes grynų širdžių, be jokių pašalinių sumetimų. Bet kuri mergelė gražiąją, pačią naująją savo skarelę dabar duotų savo draugei paryšėti, bet kuris bernelis puskvortę savo draugui pastatyti.

Jauku, drauginga Lietuvos bažnytkaimiuose gražiais šventaryčiais.

Dėdė Mykolas ir šiame ergelyje nedalyvauja. Jis neturi artimų, su kuriais savo džiaugsmais ir sielvartais galėtų dalytis. Jis jau beveik iš eilės išėjęs. Tiesa, kad vienodai pakarpomi vyrų uostai, vienoda visų eigastis, net vienodas vyrų stovėjimas ar sėdėjimas, o moterų gulomis ar sėdomis klūpėjimas jam rodos lyg ir neatsimainęs, lyg jo eilės, prieš kelias dešimtis metų buvę ir teblikę; taigi gal ir dėdės tie patys likę. Tačiau, pigą sumesti, tai jau trečia karta dėdėmis virtusi sulig tų pačių nesimainančių tautos

savumų.

Vis dėlto ir dėdė Mykolas geria tą patį jaukumo orą, ir jam taip pat gera, ak, kaip gera! Gera jau tik išėjus iš namų pas Dievą į viešnagę, gera gražioje kelionėje, gera vos tik įėjus į miesčiuką. O per vis geriausia didelėje medinėje su viškomis aplink visą navą, pilnoje paveikslų ir piešinių bažnyčioje.

Sparčiai žmonės renkasi. Eina, eina pro visas ketverias bažnyčios duris, kaip vanduo plaukia. Klaupias lenkias lig žemei – altoriui, Dievo sostui, sėdas, stoja, limpa į gurguolę ar gyvają kekę it bitės avilyje. Ir, rodos, kaip tos pat bitės vaško, taip lietuvių minia neišsunktų iš savęs daug daug poterių, balsių balsių giedojimų, kad negautų savo bažnyčioje mūru paliūliuoti, šilti ir prakaituoti.

Tai ir prakaituoja visa minia, tai ir gieda. Ne giesmes, ne dirbtinius liaupsinimo žodžius, tik patys save, savo lygumų ir ramių kalnelių lėtą patisumą, gražią, ramią Lietuvos gamtos harmoniją. „Pulkim ant kelių“, „Tegul bus pagarbintas“, „Šventas, šventas, šventas“, „O, Dieve Tėve“ ir daugybė kitų laikui tinkamų – visos lietuviškos, savos, savaip reiškia lietuvių sielą.

Ir užia gaudžia Dievo namas. Tarška varpeliai, harmoningai džanksi signatūrė, ūkia ir žmogaus balsu tai gieda, tai rauda virpa vargonai, mistiškai, nesuprantamai gieda kunigas, blizga žvakės ir Brolijos ženklai...

Dėdė Mykolas skęsta tame sutartiniame ūžesyje lyg laimingoje nirvanoje. Jis nebejaučia pats savęs skyrium. Jis besudaro vieną krislą, vieną lašą, kurie sudaro – daug, didžia Dievo majestotui išreikšti. Jam ir visa bažnyčia ne atskiras epizodas, tik tos pat žemės sklypas. Dešinėje – juodas baras, lyg jo paties tik ką suartas pūdymas; tai vienaplaukių vyrų galvų. Kairėje – baltas baras, lyg tik ką pražydusių ramunių pieva; tai moterų baltagalvių. O per vidurį – tuščia ežia, kurios nei vieni, nei antri neperžengia. Ir labai būtų keista pamatyt suartame pūdyje – baltuojančią ramunėlę.

Juoda, pilka, balta. Kaip stebėtina viena tarp gamtos ir jos gyvių. Žemdirbius dirva ir pieva taip pat stilizuoja, kaip vikšrelį lapas ir šakelė, kuriuo minta, kur ilsis, kaip drugelį medžio žievė, kur jis nuo priešų slepias. Vikšrelis nebeatskirsi nuo nulūžusios šakelės, drugelio nuo atšokusios žievelės, pilko artojo nuo pilkos žemelės ar aguonažiedžių grėbėjų nuo lankos žiedų. Tas pats Dievas padarytojas. Tebūnie gi garbė ir liaupsinimas išvien gamtos ir gyvių!

Ne taip vyksta dėdienei Severjai.

Ji – seniai dėdienė ir vis dar nėra susidėjusi su tuo būriu kaimo dėdienių, našlių ir senmergelių, kurioms bažnyčia gyvenimo alfa ir omega, pradžia ir galas.

– Čia mano tėvas, čia mano močia, čia mano meilė ir visa paguoda.

Dėdienė Severja, mirus vyrui, nė bažnyčia nebepatenkinta. Tiesa, kad ji šventą dieną palikta namie būtų jautusis lyg keleivis, išsodintas ne toje stotyje; tai padaryti niekam nė į galvą neparėjo; ji, kaip ir kiti, skuba pluša kuo anksčiausia į Dievo namelį, ir jai čia gera, kur nebus buvę gera. Vis dėlto ji neskęsta maldingumo nirvanoje, tik dairo, lyg kažin ko laukia ir kitų akis gauda. Ak, kaip tai negražu ir nedera, ypač bažnyčioje! Aiman, taip darė. Severja nebesimeldžia, kaip pirma, ramiai, giliai, visa pasinerdama garbėje ar prašyme. Jai kažin ko viduje trūksta, ir tuščia, ir šalta. Ji, vos atėjusi, jau laukia pabaigos.

Ag ir po visam. Svajonėmis įsisvajoję, sustingę žmonės kūliu virsta laukan pro tas pat ketverias duris, knapsi per akmeninius spryskus, užmiršdami kepurėmis užsidėti. Vis dar be nuovokos nuėję lig pusei šventoriaus, čia teatsigauna, dedas kepures, blavai apsidairo, ir visai kinta jų nuotaika.

Kaip pirma į bažnyčią, taip dabar miniomis skuba žingsniuojama į karčemas prieš namo grįžtant išsigerti, pabaigti atgauti nusinuobodžiusią žemės ūkyje širdelę. Spūstis mūrinėje, jankelinėje, maušinėje, griežtai visur. Ir čia, ir bažnyčioje nereikalaujama jokių patogumų. Juo tirščiau, juo prasčiau, juo drąsiau. Lyg savo laidare su arkliais, kur nereikia jokių ceremonijų.

Ir kas tai begali žinoti, ar priežodin įėjusį karčemų nešvarumą nevalos rytiečiai žydai buvo sudarę, ar pats lietuvių nevalyvumas žydus pritraukęs, kaip mėšlo krūva traukia vabalus. Tiek, kad griežtai visas Lietuvos karčemas valdė vieni patys žydai, ir nė vienas krikščionis negalėjo karčemoje pabūti, nors jas lankė vieni patys krikščionys ir griežtai nė vieno žydo.

Ir vėl lietuvių ausyse užia gaudžia ta pati minia. Palei šinkių – ilgą lentinį stalą sustoję eilių eilės. Gyvumas veiduose, net paraudę. Akys blizga, lūpos praviros, nuolat šaukia:

– Žyde, klausyk! Duokš man...

Visi laukimu pasvirę šinkiaus link, kaip rugių baras, smarkiai papūtus audros viesului. Visi laukia pasilgę, nekantrauja.

Laukimo kentėtojų minios ir nekantraus ilgesio rankos. Jos visos susyk, kiek begalima ilgiau, išsitiesusios į žydes. Taip tik revoliucijos metu tesiekė kurstytojo dalijamų proklamacijų. Kumščių galai, lyg atakuojančių durtuvai, siekia gėrimų pilstytojas ir įnirtusiai siūlo joms grivinas, auksinus, ketverges ir rublius.

– Klausyk, žyde! Man pusbutelj! man pusbutelj!.. Leduvos, Kmyninės... Alaus du... visus šešius!!!

Žinai paskubos darbą. Žydės šinkuoja ligi alkūnių sušlapusiom rankom. Degtinė, alus laistosi ant šinkiaus ir žemėn; laistosi aslon benešant, laistosi bepilstant į nešvarius, niekad nemazgotus stiklelius. Garuoja begeriant. Rūgštus ir gailus oras minšta su karčiais bakūno dūmais. Jie tirštais kamuoliais liūliuoja lig žemės, ir gurguolės žmonių, susispietusių aplink staliukus, rodos šešėliai pragaruose, plačiai mostaguoja rankomis.

Ir čia visi žmonės palinkę, tik ne į vieną punktą, kur pilsto, bet į kits kitą. Imą po pirmą burnelę – atsilošę sveikinas:

– Sveikas!

– Į sveikatą!

Imą po antrą – arčiau viens kito. Imą po trečią – pirma pasibučiuoja ir pasisako, kaip kits kito esą pasiilgę. Imą po daugiau, jau užmiršta savo pasiilgimus, tik ieško, kas čia tolimesnis pašnekinus, ne prieinant, tik iš tolo, didesniu šauksmu. Taigi ir degtinė padaro – fraternitę.

Ir užia karčiamos, tarška buteliai ir stikleliai; klykauja žmonės apsiблаuse, sunkiai blakstienas bepakeldami; dunda nieko nekaltas stalas, į kurį dideliu kumščiu tvoja girtas drąsuolis, pasiskelbdamas nieko pasaulyje nebijąs, pačiam urėdninkui galįs skelti į ausį!

Tabako dūmai, spirito garai, žmonių kūnų iškvėpuojamos gesuonies dujos veik visai suteršė deguonį, ir tamsiose kamarėlėse naftos žiburėliai vos bespykso vilko akele. Iš gryojo oro jėjęs žmogus vos kvapą atgauna; pabuvę viduje lėpsta, kad ir mažai gėrę. Ką jau besakyti apie gėrėjus, kurie, nuo pusryčių dyki likę, per 3 valandas bažnyčioje apsilpę, užkandos, visą kvortą išgeriant, tegaudami tokią duonos riekelę, kurios vienam geram kąsniui maža, – jie visi girti, skęsta – alkoholio ir triukšmo pragare, nebežmoniškai rėkaudami.

Nejaugi tai tie patys, kurie taip harmoningai ir švelniai iš visų krūtinių pūtė šventąsias giesmes? Taip, tai tie patys.

Pačiame gale karčiamos didijį stalą ypač tirštai apgulę vyrai, lyg bitės perekšlės korj. Visi turi bendrą įsispitrėjimo punktą, visi jam kalba vienan balsan.

– Geišien, a Geišien! Klausyk, ką aš tau pasakysiu!..

– Geišien, mes visi už tave!..

– Tokia graži moteriškė, tokia stipra... tiesiog geležinė... pusę namų valdai, ir nieko tau neduoda... Ką tau įdeda, bažnyčion einant?

– Nei kąsnelio mėsos! Nei kruopelės sviesto! – spiegia moteriškas balsas.

– Tokia graži moteriškė, tokia stipra... tiesiog geležinė... kartoja girtas balsas, rankom ieškodamas kaimynės rankų pabučiuoti...

Apygirtė moteriškė sugraudinta, verkia ir šniurkštauja. Pagaliau jai darosi bloga ne tiek nuo išgerto, kiek nuo tvaiko. Prašos išleisti iš užu stalo, bet visi pašoksta lyg susitarę urmu lydėti, nes visiems pakeliui...

Rapolienė karčemoje? O kuri gi nelaboji ją ten nunešė? Ji ir pati nemokėtų pasakyti, kuri minios srovė pagavo ją pašventoryje bestovint, ir ji, kaip skiedrelė upės vilnyje, nuliūliavo ten, kur visos tėkmės galas.

Minios nuotaika ją atnešė bažnyčion, minios ūpas nunešė ir karčemon. Vienas prakalbino praeidamas, kitas, ir ji buvo jų.

Iki šiol dėdienė Severja beveik nebuvo patyrusi, kokių vyrų esama gerų. Mykoliuko ji nebeskaitė: jis buvo lyg tas angelas, kurį vaikai sapne mato. Iki šiol ji nežinojo, kokių bjaurių esama moterų. Kai ji riejosu su Dovydiene, ne tik namiegai, viso sodžiaus vyrai buvo neutralūs, ar tyčia apsimetę negirdį, kas čia darosi. Toks jau lietuvių būdas: kai du vaidijasi, nors užsimuštinai mušasi, trečias bėga šalin, kad jam iš abiejų nekliūtų arba, vienam negyvam likus, kad liudytoju nereiktų būti. Pagaliau Severja ir nesidomėjo, kam svietas savo širdyje pritaria, jai ar Dovydienei: jai svietas tebuvo – ji pati ir vyras, dėl kurių būvio reikėjo kovoti. O čia, žiūrėk, jai pritariama, ji užstojama.

Ir Geišienei pasidarė neapsakomai gera. Pirmą kartą jai pasilaidavo tai, ką ji tampriai užrišusi laikė – užuita siela. Lyg garas, katilė suspaustas, ūmai kilsterėjo nepasitikėjimo voką ir švirkštė garavo į visas puses. Pirmiausia ji prapliupo ašaromis, paskui nedrąsia aimana ne dėl to, kas buvo, tik neva dėl to, kas yra, būtent kad ji, visi žino, kaip dirbanti, o Dovydai jai ničnieko neduodą, nei kąsnelio mėsos, nei kruopelės sviesto, išeina net nevalgiusi į bažnyčią; apie paskyrimą karvės milžtis ką ir besakyti. Ji, būdama mergos vietoje, nė tų kelių jos algos rublių negaunanti ir tebesidengianti iš savo kraičio.

Čia jai pasidarė neapsakomai šleikštu: ji į gryną ir skaudžią teisybę pirmą kartą per visą savo amžių įmaišė melo. Vyru mirus, „nevalgius“ į bažnyčią, destis į ss. Sakramentus, bėjo labai retai, gal tik bent dukart per metus. Bet vienąkart prairus teisybės maišeliui, turėjo ir daugiau byrėti melo ar bent perdėjimų.

Kas gi sodžiuje nežinojo dėdienių buities, jog joms niekas nieko nemoka ir tepalaiko joms gyvybės, kad galėtų kaip ašvienis dirbti. Nereikėjo daug aiškinimų, kad visi didįjį stalą apsėdę vyrai karščiau būtų jai pritarę, neg to iš tikrųjų reikėjo. Taip ir tapo Rapolienė centrine figūra – už karčemos stalo.

Lietuviai karčemininką mėgsta, vis dėlto savo dukters už jo neleidžia, sako priežodis. Mūrinė užte užė, ir, rodės, visiems ten buvo gera, kaip pas dėdę viešnagėje. Vis dėlto visi artimieji didžiajam stalui labai nustebė ir per negražiai pasižvairavo į Rapolienę. Nepraėjo nė dešimts minučių, o jau miestelyje kuždėjo išvažiuojantieji:

– Geišių Rapolienė gerianti už didžiojo stalo...

Pašnibždos pirmąją, žinoma, pasiekė Dovydiene, ir ji, nei gyva, nei mirusi, laukė marčios pareinant. Ji netruko, tik parėjusi nė valgytų nėjo, bet stačiai į savo klėtėlę pogulio gultų, kaip visados darė, kai jai rūbai nugulėdavo pečius.

– Gėrusi... – tarė Dovydienė vyru visa nusigandusi.

– Girta! Te tau...

Pliaukštelėjo rankom Dovydas, ir taip abudu nusigando, lyg nuodininkui jėjus į jų namus. Rytą nebepagorėjosi nė žvilgtelėti į marčią. Severja taip pat. Visi norėjo išsibarti, savo širdyje pyko, ir vis dėlto gėda užsmagė jiems gerkles. Argi kalbama balsiai apie slaptąsias jeibes, nors gerai žinoma? Pasikartojo tai antrą ir tretį kartą. Dėdienė nebesislėpė, pogulio nebėjo, tik pavalgius į sodžių, kur jaunimas užia. Sėdėjo lovoje su vyresniosiomis moterimis, balsiai juokės, pritardama bernaičių negražiam šėlimui ir neva juokais pati ėjo šoktų, kai kas įsilinksminęs „tėšė“ ją į šokį. Būtų ir labai šokus, kad būtų mokėjusi naujųjų šokių, tik ji temokėjo suktnio, o jaunesnieji juoba mėgo – kratytinius.

Rapolienė, nebent baigdama senti, siuto, ir visiems Geišių namams pasidarė nebegeera, nebejauku, lyg aitvarui įsigyvenus; žinai, jis dažniau išnešioja, kaip prinešioja.

Taip ir buvo.

Prieš vieną šventadienį ėmė ir pražuvo Dovydam vieną vidutinį pinigą. Per visą savo amžių Dovydai neatminė, kad kas būtų jiems pražuvę, ir jie tiesiog išmanyti neišmanė, kad galima būtų kas nors iš namų paslapčiomis imti. Kas vagia, tas plėšia, ne patikėtus daiktus imlioja. Ne, čia ne vagies darbas! Ir abiem kartu smilkstelėjo mintis – tai ne kas kitas, kaip tik marti. Ir drauge smilkstelėjo, kokiuo sumetimu ji būtų tai padariusi. Juodu lyg krimstelėjo sąžinė.

– Ag mes jai niekados nesame davę nė sulūžusio dvylekio saviems jos reikalams. Kai negėrė, nė nereikėjo. Kai pradėjo...

Ir nusigando. Pradžia – ne galas. Bus ir daugiau „reikalų“ ... Gailėjo pinigų, ką ir besakyti: jis ne kelyje rastas. Ir ėmė Dovydai aimanoti, kas čia bus pagrobęs jų „bumašką“. Aimanėjo, skundėsi kas mielą dienele, tačiau nė nežvilgterėdami į sėdinčią prie stalo marčią. Ir tasai dirbtins į ją nežiūrėjimas kuo geriausiai ją įtikino šeimnininkus aiškiai numanant, nebe įtariant, ji tai būsianti padariusi. Ir taip pat dirbtinai nebekėlė akių nuo savo šaukšto.

Šitas tylėjimas buvo daug sunkesnis už smarkiausį pjavimą. Imtų prikaišioti, išmetinėti, imtumei žmogus teisintis, meluoti, pykti ir bartis. Visgi nors pats tuo užsitrenktumei, kad ir kitų neįtikindamas. Dabar teko pačiam sau vienam būti neveidmainiu teisėju. Ir Dovydai būtų senai vanago nagus užrietę puolę „vagilką“, kad mažiau būtų tikri buvę ją esant. O kai ims ir prisipažins? Kaip tada beišdildysi širdyje panieką ir bailę, jog namuose atsirado nebetikras žmogus? Smala nematai ir tos dešimties: visgi dar nėra tikrumo ir teisės paniekinti tą žmogystę, kurią tiek metų riejo ir pjavė nesigailėdamu, vis dėlto negalėjo jos negerbti už šimteriopus gerus jos savumus. Bepiga buvo rietis, kai jautėi, jog riejamoji turi teisės ir medžiagos atsirietai. Dabar marti sėdi, kaip žemę pardavusi. Matyt, nė kąsnelis jai nebelenda. Žiūrėk, užpulta ims ir nesigins. Ką tada bedarysi?

Ak, tegu ją devynios tą tylą!..

Dešimtinė atsirado toje pat vietoje. Ir kaip niekas nežinojo, kas ją buvo paėmęs, taip niekas nežinojo, ir kas atidėjo. Ir nesiteiravo. Tik dėdienės Severjos nuo to laiko niekas nebematė miestelio karčemoje, nė kaimo linksmynėje: ji ūmai ir jau galutinai pavirto tokia pat dėdiene, kaip Mykoliukas dėde, ūkininko ašvieniu, kantriu, nieko sau nereikalaujančiu, vieną Dievą bepažįstančiu, su Juo beintimaujančiu.